

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK MİZAHİ'NDA KENT SORUNU
(1960-1980)

Yüksek Lisans Tezi

Hasret Caz

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN

İzmir-2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı’nda Kent Sorunu (1960-1980)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça da gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

--- / --- / 2018

Hasret CAZ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı'nda Kent Sorunu (1960-1980)

Hasret CAZ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Bu çalışmayla, mizahın toplumsal konulara nasıl yaklaştığı ve kentin sosyo-ekonomik durumu hakkında yaklaşımlarının nasıl olduğu tespit edilmektedir. Toplumun en eski dönemlerden beri etkileyen mizah anlayışının, Cumhuriyet Dönemi 1960 ile 1980 yılları arasında kente ve kent sorununa nasıl yaklaştığına dikkat çekmek istenmiştir. Böylece bilimsel manada bu yönde eksik bırakılmış bir konunun tamamlanması amacına hizmet edilmesi düşünülmüştür. Daha evvel mizahın kent sorunlarını nasıl değerlendirdiği üzerine bir araştırmanın yapılmamış olması, araştırmayı önemli kılmaktadır.

Çalışmada; dönemin toplumsal sorunlarının güncel olarak yansıtılması bakımından dergi ve gazetelerden yararlanılmıştır. Düzenli olarak yayınlanan dergilerin incelenmesi sonucunda, toplumsal mizah alanına dair gelişmelerin gidişatı tespit ve tahlil edilmiştir. Bu işlemler sırasında süreli yayınlardan, döneme ilişkin gazetelerden, araştırma ve inceleme eserlerden yararlanma yoluna gidilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi mizahının gelişim aşamaları, genel özellikleri ve kent sorunlarına yaklaşımı karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Mizahi

evrelerin ve karikatürlerin kent sorunlarına nasıl yaklaştıkları belirtilmiştir. Tezde her yönüyle ele alınan bu konular, hem araştırmacıların hem de mizah konusuna ilgi duyanların beğenisine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mizah, Karikatür, Cumhuriyet, Kent, Toplum.

ABSTRACT

Master's Thesis

Urban Issues in the Turkish Humor of Republic Period (1960-1980)

Hasret CAZ

Dokuz Eylül University

Atatürks Principles and Revolution History Institute

With this study, humor of how social issues are approached and indicated how its approaches about the socio-economic situation of city. It is desirable to draw attention to how the sense of humor, that has influenced society since the earliest times has approached the urban and urban problem between the Republican period 1960 and 1980. Thus in the scientific sense, this direction is intended to serve the purpose of completion of a topic that was left incomplete. Before evaluates how on urban problems of humor of a study has never been made, it makes research important.

In study: in terms of the social problems of the period reflected as current benefited from magazines and newspapers. As a result of the investigation of regularly published magazines. The course of development of the field of human social has been tested and identified. During these proceedings, periodicals have been made to use research and investigation works from the newspapers related to the revolution.

Development stages of the Republican era humor, general features and approach to urban problems have been analyzed in a comparative manner. Humorous circles and comics are how one approaches the problem of the city. In the thesis topic that handled every aspect. It offer both researchers and interested in the topic of humor.

Keywords: Humor, Caricature, Republic, City, Society.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÖNSÖZ.....	xiv
TABLO LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR.....	xx
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CUHURİYET DÖNEMİ MİZAHİ

1.1. Mizahın Tanımı.....	3
1.2. Mizahın Kökeni.....	4
1.3. Mizahın Çeşitleri.....	5
1.3.1. Latife.....	5
1.3.2. Nükte.....	6
1.3.3. Şaka.....	6
1.3.4. Hiciv.....	7
1.3.5. Alay.....	8
1.3.6. İğne ve Taş.....	8
1.3.7. Halt.....	8
1.4. Mizah Türleri.....	9

1.4.1. Fıkra.....	9
1.4.1.1. Nasrettin Hoca.....	10
1.4.1.2. İncili Çavuş.....	10
1.4.1.3. Bekri Mustafa.....	11
1.4.1.4. Bektaşî Tipler.....	11
1.4.2. Kukla.....	11
1.4.3. Şiir.....	12
1.4.4. Karikatür.....	13
1.4.4.1. Türkiye’de Karikatür.....	13
1.4.4.2. 1960-1980 Yılları arası Türk Karikatürü.....	15
1.4.4.3. 1960-1980 Yılları Arası Öne Çıkan Karikatür Sanatçıları....	17
1.4.4.3.1. Cafer Zorlu.....	17
1.4.4.3.2. Burhan Solukçu.....	18
1.4.4.3.3. Zeki Beyner.....	19
1.4.4.3.4. Nihar Tüblek.....	20
1.4.4.3.5. Orhan Enez.....	21
1.4.4.3.6. Turhan Selçuk.....	22
1.4.4.3.7. Oğuz Aral.....	23
1.4.4.3.8. Semih Balcıoğlu.....	24
1.4.4.3.9. Tekin Aral.....	25
1.4.4.3.10. Bedri Koraman.....	25
1.5. Cumhuriyet Dönemi Mizahı.....	26
1.5.1. 1960-1980 Yılları Arası Türk Mizahı.....	30

1.5.1.1. 1960-1970 Yılları Arası Türk Mizahı.....	30
1.5.1.2. 1970-1980 Yılları Arası Türk Mizahı.....	32
1.5.1.3. 1960-1980 Yılları Arası Öne Çıkan Mizah Yazarları.....	36
1.5.1.3.1. Yusuf Ziya Ortaç.....	36
1.5.1.3.2. Orhan Seyfi Orhon.....	37
1.5.1.3.3. Aziz Nesin.....	38
1.5.1.3.4. Muzaffer İzgü.....	39
1.5.1.3.5. Vedat Saygel.....	40
1.5.1.3.6. Suavi Süalp.....	40
1.5.1.3.7. Oktay Rifat.....	41
1.5.1.3.8. Rifat Ilgaz.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVDE KENTLEŞME VE KENT SORUNU

2.1. Kentleşme.....	43
2.1.1. Kent ve Kentleşme Kavramı.....	43
2.1.2. Kent İdaresi Kavramı.....	43
2.1.3. Kentleşmenin Nedenleri.....	44
2.1.3.1. Ekonomik Nedenler.....	44
2.1.3.2. Sosyolojik Nedenler.....	45
2.1.3.3. Siyasi Nedenler.....	46
2.1.3.4. Teknolojik Nedenler.....	46
2.2. Kent Sorunu.....	47
2.2.1. Kentleşme ve Kent Sorunu.....	47
2.2.1.1. Göç.....	47

2.2.1.2. İşsizlik.....	47
2.2.1.3. Barınma.....	48
2.2.1.4. Ulaşım.....	48
2.2.1.5. Çevre.....	49
2.2.1.6. Sağlık.....	49
2.2.1.7. Eğitim.....	48
2.2.1.8. Ekonomi.....	50
2.2.1.9. İletişim.....	51
2.2.1.10. Güvenlik.....	51
2.2.1.11. Kente Uyum.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT SORUNU VE MİZAHA YANSIMLARI (1960-1980)

3.1. Mizahta Göç Sorunu.....	53
3.2. Mizahta İşsizlik Sorunu.....	58
3.2.1. İşsizlik Türleri.....	61
3.2.1.1. Açık İşsizlik.....	61
3.2.1.2. Gizli İşsizlik.....	61
3.2.2. İşçi ve İşsizlik.....	63
3.2.3. Memur ve İşsizlik.....	68
3.3. Mizahta Barınma Sorunu.....	71
3.3.1. Gecekondu Sorunu.....	74
3.4. Mizahta Ulaşım Sorunu.....	80
3.4.1. Karayolu Ulaşımı.....	81

3.4.2. Denizyolu Ulaşımı.....	87
3.4.3. Demiryolu Ulaşımı.....	89
3.5. Mizahta Çevre Sorunu.....	90
3.5.1. Yerleşim Yerlerinde Değişimler.....	91
3.5.2. Doğal Kaynakların Tahrip Edilip Tüketilmesi.....	92
3.5.3. Atıkların Oluşturduğu Çevre Kirliliği.....	92
3.5.3.1.Çöp Sorunu.....	93
3.5.3.1.1. Çöpçüler.....	94
3.6. Mizahta Eğitim Sorunu.....	96
3.6.1. İlköğretim.....	97
3.6.2. Ortaöğretim.....	100
3.6.3. Yükseköğretim.....	102
3.7. Mizahta Sağlık Sorunu.....	105
3.8. Mizahta Güvenlik Sorunu.....	110
3.9. Mizahta Kente Uyum Sorunu.....	115
3.9.1. Ekonomik Sorunlar.....	116
3.9.1.2. Dilenci Sorunu.....	117
3.9.2. Bireysel Sorunlar.....	119
3.9.2.1. Kadın.....	119
3.9.2.1.1. Şiddet ve Taciz.....	121
3.9.2.1.2. Çalışma Hayatı.....	124
3.9.2.1.3. Doğurganlık.....	128
3.9.2.2. Çocuk.....	132

3.9.2.2.1. Kimsesiz Çocuklar ve Çocuk Suçluluğu.....	133
3.9.2.2.2. Çocuk Kaçırılmaları ve Çocuk Ölümleri.....	137
3.9.2.2.3. Çocuklar Arası Sosyal Adaletsizlik.....	139
3.9.3. Kültürel Uyum Sorunu.....	140
3.9.3.1. İletişim Sorunu.....	141
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA.....	145
EKLER.....	156

ÖNSÖZ

Mizah, tarihin her döneminde toplumun bir parçası olmakla birlikte, gündelik hayattan iş hayatına kadar her alanda var olmuş ve kaynağını insandan almıştır. İnsan yaşamını olumlu veya olumsuz etkileyen bütün durumlar mizahın ilgi alanında yer almıştır. Kent yaşantısı ile meydana gelen değişim ve dönüşümden etkilenen toplum, mizahın çeşitlenip gelişmesinde etki yaratmıştır. Mizahın ana konusu insan olduğuna göre, kent sorunları ile ilişkilendirildiğinde aynı payda da buluşmaları kaçınılmaz olmuştur.

Bu çalışmada, 1960 ile 1980 yılları arasında, kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kent sorunlarının insanları nasıl etkilediği ve bu etkileşimin mizaha nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Araştırmanın kaynağını 1960 – 1980 yılları arasında çıkan günlük gazeteler ve mizah dergilerinin yanı sıra, mizah alanında yazılan makale ve kitaplar oluşturur. *Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam, Yeni Asır Gazeteleri ve Akbaba, Pardon, Gırgır, Fırt, Gıcık, Gıdık, Amcabey, Zübük, Güteryüz, Papağan, Çarşaf* gibi mizah dergilerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde, mizahın toplumsal konulara nasıl değindiği ve kent yaşantısı üzerindeki etkisinden kısaca bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, mizahın tanımı, kökeni, çeşitleri ve türlerinden bahsedilmiş, 1960 – 1980 yılları arasında Türk mizahında yaşanan değişim ve dönüşümlerin yanı sıra, mizah yazar-çizerlerine de değinilmiştir. Bu bölümde konu ile ilgili kitap ve makalelerle birlikte, gazete ve mizah dergilerinden yararlanılmıştır.

İkinci bölümde, kavramsal çerçevede kentleşme kavramı ve kentleşmenin neden- sonuç ilişkisi irdelenmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan kent sorunlarının neler olduğu ve etki alanlarından bahsedilmiştir. Bu bölümde de konu ile ilgili makale ve kitaplardan yararlanılmıştır.

Üçüncü bölümde, sanayileşme sonucu artan kentleşme ve kentleşmenin meydana getirdiği kent sorunlarının, mizahtaki yansımaları değerlendirilmiştir. Bu aşamada 1960 ile 1980 yılları arasında öne çıkan mizah dergilerinden, dönemin günlük gazetelerinden, makale ve kitaplardan yararlanılmıştır.

Beni bu araştırma konusunda yönlendiren ve çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Cihan Özgün'e sonsuz teşekkürler ediyorum

Bana her konuda destek olan aileme, kardeşim Kadriye Caz'a, çok değerli dostlarım Melda Saral, Müge Varlık, Serap Yıldırım, Selva Böğüş, Yıldız Çelebi Artuç, Mesut Akkurt, Erol Gönültaş, Ferhat Karaman ve Ziya Yoldaş'a bu süreçte yanımda oldukları için teşekkürü borç bilirim.

Hasret CAZ

İzmir/2018

TABLO LİSTESİ

Tablo: 1	Türkiye’de Coğrafi Bölgelerin Kentleşme Düzeyi.....	s. 45
Tablo: 2	Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kır Nüfusu.....	s. 53
Tablo: 3	1960 – 1980 Nüfus İstihdamının Yapısı.....	s. 60
Tablo: 4	Barınma Sorununun Çözüm Yolu (%).....	s. 73
Tablo: 5	Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus.....	s. 75
Tablo: 6	1960 – 1980 Yılları Arasında Kente Göç Edenlerin Çocuk Eğitimi Konusunda Aldıkları Tutum.....	s. 97
Tablo: 7	Türkiye’de Hekim Durumu (1960 – 1980).....	s. 106
Tablo: 8	Çalışan Kadınların Üretim Faaliyetleri İtibariyle Dağılımı (%).....	s. 125

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil: 1 İlk Türk Karikatürü.....	s. 14
Şekil: 2 Baloncuk Kullanılan Karikatür Örneği.....	s. 17
Şekil: 3 Artan Orman Yangınlarına Dikkat Çeken Karikatür Örneği.....	s. 18
Şekil: 4 İstanbul’da Artan Çöp Sorununa Dikkat Çeken Karikatür Örneği.....	s. 19
Şekil: 5 Şans Oyunlarının İnsan Yaşamındaki Yerine Dikkat Çeken Karikatür Örneği.....	s. 20
Şekil: 6 Sigara Yüklü Kamyonun Ortadan Kaybolmasına Dikkat Çeken Karikatür.....	s. 21
Şekil: 7 İstanbul’a Göçü Konu Alan Karikatür	s. 22
Şekil: 8 Kadınların Gündelik Hayatları Üzerine Bir Karikatür.....	s. 23
Şekil: 9 Meşhur Avanak Avni Tiplemesinden Bir Örnek.....	s. 23
Şekil: 10 Feza Maceralarını Üzerine Bir Karikatür.....	s. 24
Şekil: 11 Artan Benzin Fiyatlarına Dikkat Çeken Bir Karikatür.....	s. 25
Şekil: 12 Cici Can Karikatür Örneği.....	s. 26
Şekil: 13 Taş – Karikatür Dergisinin Başlık Örneği.....	s. 29
Şekil: 14 Kırsaldan Kente Göçün Yarattığı Sosyo-Kültürel Çatışma.....	s. 55
Şekil: 15 Göçlere Karşı Alınan Tedbirler.....	s. 56
Şekil: 16 İstanbul’da Oturma Vergisi’nin Alınmaya Başlaması.....	s. 57
Şekil: 17 Kentlerde Yaşanan Nüfus Artışı.....	s. 57
Şekil: 18 İşsizliğe Çözüm Aranıyor.....	s. 59

Şekil: 19 İş ve İşçi İlişkisi.....	s. 60
Şekil: 20 Türkiye'deki Açık İşsizlik Sayısı Belirleniyor.....	s. 62
Şekil: 21 Türkiye'de Gizli İşsizlik.....	s. 62
Şekil: 22 Almanya'ya Sirkeci Garı'ndan Uğurlanan İşçiler	s. 63
Şekil: 23 Almanya'ya Giden İşçiler.....	s. 64
Şekil: 24 İş ve İşçi Bulma Kurumu.....	s. 65
Şekil: 25 Ülkede Grevler Devam Ediyor.....	s. 66
Şekil: 26 Grevlerin Giderek Artması Üzerine Bir Karikatür.....	s. 66
Şekil: 27 İşverenin İşçiye Bakış Açısı.....	s. 67
Şekil: 28 1 Mayıs'ın işçi ve işveren tarafından değerlendirilmesi.....	s. 67
Şekil: 29 Devlet Dairelerinde Beklemeler Çare Aranıyor.....	s. 68
Şekil: 30 Devlet Dairelerinde Halka Nazik Davranılacak.....	s. 69
Şekil: 31 Memur ve Emeklilik Üzerine.....	s. 70
Şekil: 32 Kira Fiyatları Artmaya Devam Ediyor.....	s. 71
Şekil: 33 Bir Türlü Çıkmayan "Kira Kanunu" Üzerine Bir Karikatür.....	s. 72
Şekil: 34 Kiracı ve Ev Sahibi Sorunu.....	s. 74
Şekil: 35 Gecekondu Zengini.....	s. 77
Şekil: 36 Seçim dönemi Gecekondu Mahallesi.....	s. 78
Şekil: 37 Kiralar Donduruldu.....	s. 79
Şekil: 38 Mesken Kredilesi Verilmeye Başlandı.....	s. 80
Şekil: 39 Kent İçi Trafiğe Çözüm Aranıyor.....	s. 82
Şekil: 40 Trafik Polisi ve Trafik.....	s. 84
Şekil: 41 Dolmuş Duraklarında Yaşanan Uzun Bekleyişler.....	s. 84

Şekil: 42 Trafik Işıkları Caddelerde.....	s. 85
Şekil: 43 Alkollü Araç Kullanımı.....	s. 86
Şekil: 44 Kent İçi Otobüslerde Mikrofon Uygulaması.....	s. 87
Şekil: 45 İstanbul Metrosu yılan Hikâyesine Döndü.....	s. 90
Şekil: 46 Kentleşme Sonucu yok Olan Ağaçlar.....	s. 91
Şekil: 47 Denizlerde Kirlilik Oranı Artıyor.....	s. 95
Şekil: 48 Okullarda Bit Salgını.....	s. 98
Şekil: 49 Okullarda Öğretmen Eksiği.....	s. 99
Şekil: 50 Okul ve Öğrenci Sorunu.....	s. 101
Şekil: 51 Üniversitede Olaylar Durulmuyor.....	s. 104
Şekil: 52 Doktorlar Yüksek Vizite Ücreti Alıyor.....	s. 107
Şekil: 53 Hastanelerde Yaşanan Doktor ve Yatak Sorunu Üzerine.....	s. 108
Şekil: 54 Piyasada İlaç Bulunmuyor.....	s. 109
Şekil: 55 Bekçiler Boykot Yapıyor.....	s. 113
Şekil: 56 Cinayetler Artıyor.....	s. 114
Şekil: 57 Ekmeğe Durmadan Zam Yapılıyor.....	s. 116
Şekil: 58 Dilencilerin Çoğu Zengin.....	s. 118
Şekil: 59 Kadın Cinayetleri Artıyor.....	s. 122
Şekil: 60 Kadınlar Sokakta Rahatça Dolaşamıyor.....	s. 123
Şekil: 61 Kadına Yönelik Taciz ve Şiddet Cezaları Arttırılıyor.....	s. 124
Şekil: 62 Kadın Esnaflar.....	s. 126
Şekil: 63 Kadın ve Çalışma Hayatı.....	s. 127
Şekil: 64 Yüksek Doğum Oranı Kalkınmayı Etkiliyor.....	s. 128

Şekil: 65 Doğum Kontrolü Yasalaştı.....	s. 129
Şekil: 66 Doğum Oranının Artması Ülke Kalkınmasını Olumsuz Etkiliyor.....	s. 130
Şekil: 67 Kadınlar Mecliste.....	s. 131
Şekil: 68 Çocuk-Ebeveyn İletişimi.....	s. 133
Şekil: 69 Kimsesiz Çocuklar Her Geçen gün Artıyor.....	s. 133
Şekil: 70 Kimsesiz Çocuklar Zor Şartlar Altında Yaşıyor.....	s. 134
Şekil: 71 Sahip Çıkılmayan Çocuklar	s. 136
Şekil: 72 Suça Karışan Çocuklar Yargılanacak.....	s. 136
Şekil: 73 Aileler Çocuklarının Kaçılmasının Önüne Geçmek İçin Tedbir Alıyor.....	s. 137
Şekil: 74 Çocuk Kaçırılmalarına Tedbir Aranıyor.....	s. 138
Şekil: 75 Çocuk Ölümleri Artıyor.....	s. 139
Şekil: 76 Çocuklar Arası Sosyal Adaletsizlik Büyüyor.....	s. 140

KISALTMALAR

a.g.d.	: Adı Geçen Dergi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AKÜ	: Afyon Kocatepe Üniversitesi
AP	: Adalet Partisi
Bkz.	: Bakınız
b.y.y.	: Basım Yeri Yok
C.	: Cilt
CHP	: Cuhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokratik Parti
Ed.	: Editör
KMÇ	: Korumaya Muhtaç Çocuklar
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.	: Sayfa

- s.s.** : Sayfadan Sayfaya
- S.** : Sayı
- SBF** : Siyasal Bilimler Fakültesi
- SDÜ** : Süleyman Demirel Üniversitesi
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- Vb.** : Ve Benzeri

GİRİŞ

Mizah hakkında geçmişten günümüze çok çeşitli tanımlar ortaya atılmıştır. Öne sürülen bütün görüşlerin ortak düşüncesi, mizahın “gülme” ve “şaka” temeline dayandığıdır. Bu yüzden de dilimize “gülmece” şeklinde girmiştir. Mizah güldürmeyi amaçladığı kadar, düşündürmeyi de önemser. Toplumsal herhangi bir konu hakkında mizahi dil kullanılırken, aslında temelinde insanlara bir sesleniş söz konusudur.

Türk mizahı temelinde, mizah tarihine daha evvel girmiştir. Nasrettin Hoca gibi mizahi karakterlerin toplumun içinden çıkması ve topluma dair her konuyu mizahi bir dille ifade etmesi, mizahın halk tarafından benimsenmesine aracı olmuştur. Türk toplum yapısı içerisinde, Nasrettin Hoca gibi sayılabilecek pek çok mizahı değer yaşamış ve toplum ile mizah arasında köprü görevi görmüştür.

Mizah yazarları, dönemin sorunlarını ele alırken, direkt yolu tercih etmezler. Bunu yaparken mizahın türlerinden faydalanırlar. Özellikle karikatür, mizahı topluma sevdiren en önemli tür olmuştur. Her mizah yazarı kendini ve toplumsal konuyu farklı bir biçimde ifade eder. Mizah basını, Cumhuriyet Dönemi’nde çeşitli sorunlarla karşılaşmış olsa da, altın çağını yakalaması uzun sürmemiştir. 1960 ile 1980 yılları arası yazılı mizah basınının, çok çeşitli eserler verdiği dönem olmuştur. Dönem itibari ile siyasi dengelerin sürekli olarak değiştiği 1960 ile 1980 yılları arası, kentleşmenin de en yoğun olduğu dönemdir. Bu dönemde hem siyasi açıdan hem toplumsal açıdan, mizahın ele aldığı konular çeşitlenmiştir.¹

1950’li yılların sonlarına doğru sanayileşmenin artması ile tarımsal faaliyetlerin önemini yitirmesi neticesinde, kentlere yaşanan göç dalgaları toplumda çeşitli kültürden insanların bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır.

Bir araya gelen farklı kültürden insanların oluşturduğu “geleneksel kentli” anlayışı, mizahın alt yapısını tamamen değiştirecektir. Cumhuriyet döneminde uzun yıllar boyunca mizah dergi açığını tek başına üstlenen *Akbaba*, yaşanan kültürel değişimden en çok etkilenen mizah dergisi olmuştur.

¹ Ferit Öngören, **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 29.

Kentlerde yaşanan insan değişim ve dönüşümü toplumun her alanında kendini göstermiştir.

Bu dönem yaşanan göç hareketlerinin en belirgin nedeni, ekonomik sorunlar olmuştur. Tarımsal alanların artık yeterli oranda gelir getirmemesi, insanların kentlere iş olanağı bulmak umudu ile göç etmelerine neden olmuştur. Bunun neticesinde, toplumsal bir yığılma haline gelen kentleşme, işsizlik gibi önemli toplumsal sorunu ortaya çıkaracaktır.

Tam da bu aşamada mizah, yaşanan bu kentleşme ve kent sorunlarına değinecektir. Mizahın insan yaşamının merkezinde olduğu ve gündelik hayatta yaşanan her sorunun mizahın konusu olacağı tespit edilmektedir.

Sanayileşmenin, tarımsal faaliyetlerden daha önemli hale geldiği bu dönemde kent yaşantısı ön plana çıkmıştır. Barınmadan ulamışa kadar her alanda toplumsal sorunların yaşandığı ve “gecekondu kültürü” olgusunun da bu dönemin ürünü olduğu ortadadır. Artan nüfus beraberinde çok farklı sorunları da getirmiş ve bu sorunlar, toplumun her kesimini etkilemeye başlamıştır.²

Mizahın temelinde güldürü olsa da diğer bütün sanat dalları gibi toplumu hedef alır. Her sanat dalında olduğu gibi mizahta da topluma ve toplumsal olaylara eğilim vardır. Bu çalışmada, 1960 ile 1980 yılları arası Türk toplumunda yaşanan kentsel sorunların mizahi değerlendirmesi yapılarak, bu konuda sorulan bütün sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

² Jean Robert, **Kent ve Halk**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999, s. 16.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ MİZAHİ

1.1.Mizah Tanımı

Mizah sözcüğü Arapça kökenli olup, doğru söylenişinin “mizah” değil, “müzah” olduğu belirtilmektedir. Bütün dillerde mizahın birbirinden farklı anlatılış şekli olsa da, “Mizahta gülme vardır ve gülme yoksa mizah olmaz.” anlayışı etrafında birleşirler. Bu doğrultuda “mizah”ın Türkçe karşılığı olarak “gülmece” sözcüğü kullanılması uygundur.³

Bugüne kadar mizah (gülmece) ile ilgili pek çok tanım öne sürülmüştür. Öne sürülen tanımlar incelendiğinde birbirinden farklı görüşler ve hatta görüş ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Kavram olarak soyut nitelikte olan mizahın(gülmece) birçok farklı tanımı yapılmaktadır. Çünkü her birey anladığı gülmeceyi tanımlar. Bu tanımların her biri farklı birer mizahı tanımlamadığı için, dolayısıyla doğrudur.⁴

Mizahın tanımının değişik türlerde oluşu, ayrı toplumların ayrı koşullar içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Yaşam koşulları birbirine benzer olan toplumlar, birbirlerinin gülmeceğini daha kolay anlarlar.

Thomas Hobbes*, gülmeyi: “Başkalarının ayağı sürçtüğü zaman bizim kendimizi güvende görmemizden doğan böbürlenmemiz ‘ani üstünlük duygusu’” diye tanımlar.⁵

Her tanımlamanın farklı olmasından kaynaklanan çeşitliliği ve buna bağlı olarak yine de eksik kalabilecek tanımlara rağmen, mizah tanımlanmaya çalışılmıştır: “Mizah, hitap ettiği insanı, hangi şekilde ve oranda olursa olsun sağlıklı bir biçimde

³ Aziz Nesin, **Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı**, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1973, s. 15.

⁴ **A.g.e.**, s. 16.

*Thomas Hobbes(1588-1679) İngiliz felsefeci.

⁵ Nesin, **a.g.e.**, s. 17.

güldürebilen her şeydir.” Çünkü güldürmek mizahın en büyük işlevidir. Sağlıklı bir gülme yaratan her şey mizahın kapsamına girer. Burada sağlıklı güldürüden kasıt, örneğin; gıdıklamak bir insanı güldürebilir fakat sağlıklı bir gülme çeşidi değildir. Bu yüzden gıdıklamak mizah sayılmaz.⁶

Mizahın kapsamına; yazılı ve sözlü bütün mizah eserleri, mizah hikâye ve romanları, alay, taşlama, yergi, güldürü, şaka, eğlenme, güldürücü pandomim ve danslar, karikatür ve türleri, kukla ve gölge oyunları, fıkralar, gırgır ve buna benzer her şey girer.

1.2.Mizahın Kökeni

Mizahın ilk çağlardan günümüze doğru gelişimi ele alındığında, mizahın genel ve açık eğlencelerden, kapalı oturumlara, dolaylı anlatımlara indirildiğini; ölçülü bir hünerciliğin benimsendiği tespit edilmektedir. Genel anlamda mizah yerine, mizahın belirli çeşitleri önem kazanmaya başlar. Komedi gibi açık seyirlik oyunlar, beyit atma, taklit ve diğer yarışlar yerini, kapalı meclis sohbetlerinin dolaylı ve cinaslı örneklerine bırakacaktır.⁷

Ortaçağ mizahı, izne bağlı bir biçimde kullanılmış ve kurumsallaşmıştır. Ortaçağ'da bazı konular bütünüyle mizaha yasaklanmıştır. Sebebi ise, inançların dogmatikliğidir. Tek baskının bu sebepten doğduğu belirtilir. Ortaçağ, bu tablo ile yeni mizah anlayışları geliştirememiş ancak var olan mizahi anlayışı inceliklerle işlemiştir. Ortaçağ mizah örnekleri içerisinde alegorik* hayvan hikâyeleri yaygındır.⁸

Günümüzde ki anlamı ile mizahı, Ortaçağ dogmatizmine karşı yeniden dirilişi temsil eden Rönesans belirlemiştir. Özgür düşünce eğilimi adına mizahtan yararlanmış ve yerine göre tamamen mizah ürünleri ile savaşılmıştır. Ve bunun sonucunda temel mizah ürünleri de ortaya çıkmıştır.

Günümüz anlamı ile mizahın tam anlamıyla ortaya çıkabilmesi için, basın toplumda etkinliğini arttırması gerekecektir. Sözlü mizah yerini genel hatları ile

⁶ A.g.e., s. 18.

⁷ Öngören, a.g.e., s. 17.

*Alegori: Bir sanat eserindeki öğelerin gerçek hayattan bir şeyleri temsil etmesi durumudur.

⁸ Öngören, a.g.e., s. 18.

yazılı mizaha bırakacaktır. Yazılı mizahın hitap ettiği kitlenin çokluğu ile karikatür sanatı altın çağını yaşayacaktır. Yazılı basın ile birlikte bütün dünyaya yayılma kapasitesine sahip hale gelen yazılı mizah, sözlü mizaha karşı üstünlüğünü kanıtlamıştır.

1.3. Mizah Çeşitleri

Mizah çeşitleri, sözlü mizah döneminin bir parçasıdır. Mizahın ancak bu çeşitlerden herhangi birisi ile yapılabileceği kanısı hâkimdir. Özellikle Osmanlı döneminde buna önem verilmiş ve günümüzde bu çeşitler, sayıyla ifade edilemeyecek şekilde çoğalmıştır.

1.3.1. Lâtime

Yumuşak ve hoş kökünden gelmektedir. Hoşgörü temeline dayandırılan “Lâtime”, aksi takdirde bir durumla karşılaşılırsa çığlıkla karşılanır. “Lâtime, lâtime* olmalı” sözü fazlasıyla önemsenir. Lâtime her ne kadar yumuşak olsa da kişiye yöneltilen bir durum vardır.⁹ Çeşitli mizah eserlerinde dağınık bir şekilde var olabilen lâtime, kimi zamanda tek başına edebi eser niteliği taşımıştır. Konusu genellikle sosyal hayatla ilgilidir. Lâtimefe günlük hayat, insanların düşünce ve yaşam biçimleri, gelenek ve görenekleri anlatılır. Birer nükteye dayanan latifeler anlatım bakımından hikâye, gülünçlük yönünden mizah özelliği taşır. Çeşitli meslek gruplarının ve bu gruplara ait deyim, erim ve kavramların yer aldığı latifelerde kelimelerin kullanışlılıkları büyük önem taşır. Sosyal sınıfların ve insan tiplerinin zengin tasvirleri verilirken kelimeler çoğu zaman iki anlama gelecek şekilde kullanılarak bir iç anlam yaratılır. Böylece cümleler dikkatle okununca insanı güldürücü özelliği ortaya çıkar. Bu kelime, deyim ve terimlerin kaba, hatta müstehcen kullanıldıkları yerler de çoktur. Latifeler söylendikleri veya yazıldıkları dönemin dil özelliklerini yansıtmaları, halk deyim ve söyleyiş özelliklerine yer vermeleri, dil hazineleri olmaları nedeniyle önem taşırlar. Gülünç ve eğlendirici olmalarının yanı sıra dönemlerinin mizah anlayışı, duygu, düşünce dünyası ve değer

*Lâtime: Hoş, narin, şirin, yumuşak, nazik anlamını taşır.

⁹ Öngören, a.g.e., s. 39.

yargıları hakkında bilgi verebilir, kültüre ve edebiyat tarihine de katkı sağlayabilirler.¹⁰

1.3.2. Nükte

Arapçadan dilimize geçmiş bir isim olan nükte; herkesin kolayca kavrayamadığı ince anlamlı, sanatlı, düşündürücü ve aynı zamanda hoş giden, insanı gülümseten söz demektir. Nüktenin Batı'daki karşılığı; zarif ve ince söz anlamında bir kelime olan "wit"dir. Ayrıca, Fransızcadan dilimize yerleşmiş bulunan espri "esprit" de; nükte karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda esprili ve nükteli; güzel, hoş karşılanan sözleri söyleyen kimseler, "espritüel" olarak tanımlanmıştır.¹¹ Bir sözün veya bir düşüncenin yanlış olması durumunda ya da bir açık verildiğinde karşımızdakinin hak ettiği bir imkândır. Nüktenin ölçüsü, zarif oluşu ile ölçülür. Bu zarafetin ölçüsü, karşıdaki kişinin ilk sözüyle kurulan bağlantı ile değerlendirilir. Sözlü mizahta nükte, nüktedan diye bir tip yaratmıştır. Yaratılmış olan bu tiplere, toplum büyük hoşgörü tanımıştır. Nüktelerin çoğunda dil cambazlığı ve çift anlamlılık göze çarpar.¹²

1.3.3. Şaka

Her türlü gerçek durum, ürkütücü ve korkutucu ilişkiler zinciri kurularak hazırlanır ve hoşgörümüz sınanmak istenir. Sonunda durumun gerçekliği ifade edilerek eğlence ve mizah elde edilir. Gerçek olmayan olaylar zincirinden anlamını aldığı gibi, kişiler arasında özel bir dostluk isteği uyandırır.¹³ İletişim bağlanmasının kuvvetlenmesine sebep olan şaka, abartılmadığı sürece özelliğini korumaktadır.

¹⁰Hanife Dilek Batislam, "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 22, S. 1, 2013, s. 230.

¹¹ Önder Göçgün, "Süleyman Nazif'te Nükte ve Hazırcevaplılık", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 39, Erzurum, 2009, s. 173.

¹² Öngören, a.g.e., s. 40.

¹³ A.g.e., s. 40.

1.3.4. Hiciv

En yaygın mizah çeşididir. Açık bir saldırı hali mevcuttur. Suçlama ve küfre dönüşme olasılığı çok yüksektir ve hoşgörü yönünden en ağır mizah çeşididir. Kelime ve kelime oyunları ile gerçekleştirilmesiyle ünlüdür.¹⁴ Hiciv kavramı üzerine yapılan çok çeşitli araştırmalarda bu edebi tutum ile ilgili değişik tanımlara rastlanmaktadır. Herhangi bir edebi türü, edebiyat süreci içinde geçirdiği oluşumu göz önüne almadan tanımlamaya kalkmak yanlış bir hareket olacaktır. Bu durum, özellikle tarih çizgisinde toplumların edebiyatlarında bazen ortaya çıkan, bazen kaybolan ve olaylara hassas bir enstrüman gibi hemen tepkisini gösteren hiciv için çok gereklidir. Her edebiyat türünde olduğu gibi hicivde de dolaylı veya doğrudan anlatım şekli bulunmaktadır. Hiciv yazarının asıl amacı; toplum veya kurumlardaki eksiklikleri, haksızlıkları ve hoş gitmeyen yönleri alaya alarak, tenkit etmektir. Hiciv saldırdığı nesneyi, kişiyi tamamen mahvetmeyi, yerin dibine sokmayı amaçlar ve bunu yaparken de sahip olduğu en etkili silahı mizah ile okuyucuyu kahkahaya boğar.¹⁵ Türk halk edebiyatında hiciv örnekleri genellikle manzumdur. “Taşlama” adını alan bu manzumelerde nazım biçimi olarak daha çok koşma, bazen de semai kullanılır.¹⁶ Hicvin dayandığı temel, toplum eleştirisidir. Ele alınan sorunlar ne kadar tipik ve her zaman için geçerli olursa, hicvin yönettiği tenkit de o denli isabetli, tutarlı bir özellik kazanır. Hiciv, sözlerle ve kalemle yapılan bir savaştır. Hicvedilen konunun toplum tarafından bilinmesi ve sorunun güzel bir üslupla okuyucuya iletilmesi oranında, yazarının anlayışla karşılanması şansı da artar. Hicivci için mevcut olan ikinci bir tehlike de, hicvedilen konunun çok özel bir soruna dayanması veya kısa bir zaman sonra kamuoyunun belleklerinden silinen çok güncel bir olaya bağlı olması halinde hicvin etkinliğini kaybetmesidir.¹⁷

¹⁴ A.g.e., s.40.

¹⁵ Yüksel Baypınar, “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1048/12644.pdf> (Erişim: 27.05.2018).

¹⁶ İskender Pala ve Metin Akkuş, “Hiciv”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 17, 1998, s. 452.

¹⁷ Baypınar, a.g.e., s. 33.

1.3.5. Alay

Ölçüsü, inceliğinde olan bir mizah çeşididir. Fark ettirmeme en önemli hünerdir. Alay, şaka olarak nitelendirilerek hoşgörü sağlanılmaya çalışılır. Alay şakanın tersi özelliği taşır. Alay, çekişmeli bireyler arasında övgü düzeyi yüksek ama gerçek olmayan ilişkiler silsilesi hazırlanarak, karşıdakine bunun benimsetilmesidir.¹⁸ Anlamazlıktan gelip, karşı tarafı övme ve yüceltici sözlerle karşılama, üstün ve özenilir bir erdem sayılmıştır. Argo dilindeki, işletmekle aynı anlamı taşır.

1.3.6. İğne ve Taş

Üstü kapalı bir biçimde yapılan yermeler olarak tanımlanabilir. Kişi yâda olay gizlense de ortaya atılır. Oysa iğne iki kişi arasında ya da konuyu bilen kişiler arasında işlenir. Taş ve iğne genellikle kelime oyunları ile elde edilir. Taş, manzum örnekleriyle meşhurdur.¹⁹

1.3.7. Halt

Mizah çeşitleri içinde günlük hayatta en çok kullanılanıdır. “Halt etmek”, “Halt karıştırmak” ve “Halt yemek” şeklinde kullanım şekilleri vardır. Halt, bir iş karıştırmak, uygunsuz bir söz söylemek anlamını taşır. Mizah çeşidi olarak şakaya benzerlik gösterir. Güç durumunda bırakılan bir olay silsilesi vardır. Ancak şakanın aksine yaşanan olaylar gerçektir. Mizah türleri arasında yalnızca haltı yaratan kişiye gülünür. Haltı işleyen kişiye mizahi tiplene de denilmiştir. Türk mizah kültüründe halt işleyen kişiye en güzel örnek Karagöz olmuştur.²⁰

¹⁸ A.g.e., s. 40.

¹⁹ A.g.e., s. 40.

²⁰ A.g.e., s. 40.

1.4. Mizah Türleri

Mizah ürünü farklı türlerde ortaya çıkmaktadır. Bunların öne çıkanları; fıkra, kukla, şiir, mizah hikâyesi ve karikatürdür. Bu türler birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmazlar. Dönemlerine göre farklılıklar göstermiş ve aralarına yeni türler katılmıştır. Kimisi çok kullanılırken kimisi de zamanla yok olmaya yüz tutmuştur.

Mizah türlerinin ortaya çıkışını tek bir nedene bağlamak doğru olmaz. Doğrudan mizahi yapılar olmamakla birlikte gösteri sanatlarının olanaklarından etkilenmeleri söz konusudur.

1.4.1. Fıkra

Türk edebiyatında gerek terim olarak, gerekse bir tür olarak geniş kullanım alanı olan fıkra, çeşitli sözcüklerle çoğu zaman birbirinden farklı olarak anlamlandırılmıştır. Fıkra denince ilk akla gelen nükteli güldürücü kısa hikâyeler olup, dilimize Arapçadan geçmiştir.²¹ Fıkralar, tek ve motifli kısa anlatımlardır. Günlük hayatta çeşitli nedenlerle anlatılan fıkralar; bazen bir meseleyi açıklamak, bir konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak, bazen de hoşça vakit geçirmek için anlatılırlar. Bazı fıkralar kahkahalarla güldürürken bazıları sadece gülümsemeye neden olur. İçinde sadece düşündürenleri de vardır. Hatta bazı fıkraları anlayabilmek için konu hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.²²

Anadolu ve Türk Halk Kültürü fıkra tipleri bakımından oldukça zengindir. Fıkra tiplerini şöyle sıralayabiliriz:

- Nasrettin Hoca
- İncili Çavuş
- Bekri Mustafa
- Bektaşî Tipi

²¹ Kurtuluş Kayalı, “Cumhuriyet Dönemi Mizahına Ait Notlar”, **Kebikeç**, https://kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/05_kayali.pdf (Erişim: 24.04.2018).

²² Gülnara İsmailova, **Kırgız Mizahı ve Mizah Tipleri**, İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi, İzmir, 2005, s. 23.

1.4.1.1. Nasrettin Hoca

Zengin tarih tecrübelerinden ve türlü hayat derslerinden doğan Türk Halk Felsefesi'nin halk nükte ve fıkra edebiyatının belirli bir isim etrafında toplanması XIII. Yüzyılda Anadolu'da başlamıştır. Nasrettin Hoca, adı, zekâsı ve fıkralarıyla dünyaca tanınmış bir halk filozofudur. Hoca'nın hayat, tabiat ve halk içindeki kişiliği, olayları keskin görüşler ve zeki söyleyişlerle karikatürize eden nükteler, yalnız bir milleti değil, bütün insanlığı tatmin edecek değerde olduğundan, Nasrettin Hoca başka milletler arasında da tanınmış ve sevilmiştir. Türk halk zekâsı ise bu nüktelerde kendi mizah dehasını bularak onları sevmiş yaymış ve çoğaltmıştır. O kadar ki Nasrettin Hoca, XIII. Yüzyılda yaşamasına rağmen halk onu Anadolu'ya Hoca'nın ölümünden yüz sene sonra gelen Timur'la karşılaştırmıştır. Kısacası halk ne zaman, nerede bir nükte söylemişse bunların en uygunlarını Hoca'ya mal etmiştir.²³

Nasrettin Hoca (1208-1209), Sivrihisar yakınlarındaki Hortu köyünde doğmuştur. İlk bilgilerini köy imamı olan babasının yanında öğrenmiş, daha sonra Akşehir'e giderek Seyyid Hayrani ve Seyyid Hacı İbrahim gibi devrin tanınmış âlim ve ariflerinden ders almıştır. Ayrıca Hoca'nın Konya medresesinde okuduğu, Akşehir'de, Sivrihisar'da ders okutup imamlık yaptığı tespit edilmektedir. Yine Hoca'ya ait olduğu öne sürülen mezar taşının üzerindeki vefat tarihi 1284'tür.²⁴

Hocaya sormuşlar;

- *Hocam hiçbir şey icat ettin mi?*
- *Ettim, demiş, amma bende beğenmedim.*
- *Neyi? demişler.*
- *Karla ekmek yemeyi, demiş.*²⁵

1.4.1.2. İncili Çavuş

Türk mizah tipleri arasında, gerçek kişiliği ve yaşadığı devir bakımından bilgi sahibi olunan nadir tiplerdendir. Asıl adı İncili Mustafa Çavuş'tur. Osmanlı

²³ A.g.e., s. 26.

²⁴ Ömer Özcan, **Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 2002, s. 61.

²⁵ A.g.e., s. 62.

padişahlarından I. Ahmet devrinde yaşamıştır. Kendisi İran şahına gönderilen elçilik heyetinde yer almıştır. Doğum yeri Diyarbakır olarak kayıtlara geçmiştir. 1632-1633 yıllarında İstanbul'da vefat etmiştir. İncili Çavuş, padişahın yakını olması dolayısıyla gördüğü her şeyi alaya alma, gülünçleştirme vazifesini yerine getirip, diğer taraftan da idarenin ve cemiyetin aksayan yönlerini bütün çıplaklığıyla padişahın gözünün önüne sermiştir.²⁶

1.4.1.3. Bekri Mustafa

IV. Murat devrinde yaşamıştır. Bu devir, dini yasakların şiddetle uygulandığı ve karşı gelenlerin cezalandırıldığı bir devirdir. Bekri Mustafa içkiye düşkünlüğü yüzünden bu yasağa devamlı karşı gelen bir tiplene olmuştur. Devamlı yeniçerilerle, kadırlarla, çeşitli devlet memurlarıyla başı derde giren Bekri Mustafa, halkın aşırı şiddet hareketlerinde tepkilerini ifade etmede yararlandıkları kişi haline gelmiştir. Fıkralarının temelinde yasağa karşı koyanlarla, uygulayıcılar arasında meydana gelen mücadele yer alır.²⁷

1.4.1.4. Bektaşî Tipleri

Bektaşî fikra tipi, katılığa karşı hoşgörüyü temsil eden bir tiptir. Zamanın içinde belli bir zümreyi temsil etme sınırlarını aşarak geniş çevrelerin benimsediği, sevdiği bir fikra tipi kimliği kazanmıştır. Bektaşî, cemiyet hayatında meydana gelen olayları tenkit ederken insanlara doğruyu, iyiyi, güzeli öğretmeyi ve düşündürmeyi gaye edinmiştir. Olayları güçlendirerek halkı eğlendirmeyi değil, güldürürken öğretmeyi ve eğitmeyi esas almıştır. Onun sözlerindeki inceliği ve manayı kavramaktan aciz kimseler, kendisini çoğu zaman zındıklıkla suçlamıştır.

1.4.2. Kukla

Kukla, kökleri sinir gibi, sempatik ve soğuk güçlerin hareketlerini, bezden yapılan örneklerine tekrarlatarak dediğini yaptırmak inancından doğmuş bir merasimdir. Ölmesi istenilen kimsenin kuklası yapılarak, ona bir iğne batırıldığında

²⁶ İsmailova, a.g.e., s. 29.

²⁷ A.g.e., s. 29.

o kişinin de öleceği inancı hâkimdir. Doğaya hükmetme isteği vardır. Kukla da konumuzu ilgilendiren kısım ise, kuklacı düşmanını öldürürken, sevdiği kişiyi de sempatik göstererek en sevimli biçimde ortaya koymaya çalışır. Mizahın bütün gülünçlüğü içinde, vuruş gücünü de içinde taşır. Tıpkı bir karikatür sanatçısı gibi, kötü yöneticiyi gülünç çizerken, beğendiği yöneticiyi sevimli çizerek, aslında geleneksel kukla anlayışını kullanmış olur. Önemli olan bütün mizah türlerinde olduğu gibi sevimli ve sevimsiz güçleri bir arada işleyebilmektir. Kukla görüntü ve hareket öğelerinin ön planda olduğu bir mizah türü olarak, sonraki dönemlerde panayır ve eğlence yerlerinde çocukların sevgilisi olmuştur. Karagöz ve diğer gölge oyunlarının ortaya ön ayak olmuştur.²⁸

1.4.3. Şiir

Şiir, mizahçı için, daha ziyade taşlama ve hiciv aracı olarak kullanılmıştır. Geleneksel şiir anlayışında ve kurallarında yapılan değişimler, şairin vezinde gösterdiği hünerle birleşince, eğlence motifinin başlıca kaynağı olma niteliğini kazanmıştır. Mizahçı, şiir anlayışının tersine, imgeler yerine esprileri kullanır. Bu açıdan mizah şiirlerinin günlük bir konusu ve somut bir söylemi olmuştur. Şairin imgelerden beklediği görüntü örgüsünün yerini, önermelerdeki farklı sınıfların bir araya gelişinden meydana gelen görüntüler almakta, mizahın doğmasını kolaylaştırmaktadır.²⁹

Mizahi şiir örneği:

Mizah şairleri şaklaban beyler

Her biri bir türlü teşâür eyler*

Aman bir görseniz ne tuhaf şeyler

Kimi aruz yazar kimi hece

Kimi Lâzca yazar kimi Çerkezce...³⁰

²⁸ Öngören, **a.g.e.**, s. 46.

²⁹ Hilmi Yücebaş, **Türk Mizahçıları, Nüktedanlar ve Şairler**, L&M Yayınları, İstanbul, 2004, s. 18.

*Şair olma durumu, şairlik.

³⁰Hüseyin Cahit Yalçın, "Mizah Şairleri", **Güleryüz Mecmuası**, S. 44, 1921, s.3. Şiir için bkz. (Yücebaş 2004: 17-18).

1.4.4. Karikatür

Karikatür sözcüğünün kökeni Cari-Care(saldırı), sözcüğünden gelir. Doğduğu günden günümüze kadar, öncelikle toplumsal aksaklıkları konu edinmiş ve topluma dönük, toplumla birlikte var olan sanat niteliği taşır. Kısa ve anlaşılır bir tanım ile karikatür; insan ve topluma ait her şeyi konu olarak alabilen, abartıya yatkın, güldürücü ve düşündürücü çizgi-resim olarak ifade edilebilir.³¹

Karikatür Batı etkisindeki sanatlardan sayılır. Çok yeni bir anlatım türü olmasına rağmen çabuk benimsenmiş olmasının nedeni, geleneksen Türk sanatı arasında yer alan “minyatür” ile benzer olmasıdır.

1.4.4.1. Türkiye’de Karikatür

Bilinen en eski karikatürün yayın yeri ve kişisi hakkında çeşitli fikirler vardır. Bir kesim mizah yazarı ilk karikatürün sonradan İstanbul ismiyle değişen *Ayine-i Vatan* gazetesinde çıktığını, diğer bir kesim mizah yazarı da 1869 yılında Teodor Kasap tarafından çıkarılan mizah dergisi *Diyojen*’de çıktığını belirtmektedir.³² Yaygın görüş Teodor Kasap, *Diyojen* etrafında toplanmaktadır. İlk Türk karikatürünün de 1871 yılında *Diyojen*’de çıktığı ortadadır. (Şekil: 1)

Karikatür sanatının Türkiye’de bu kadar geç önem kazanmasının çeşitli nedenleri vardır. İlk ve en önemli neden Osmanlı Devleti tarafından dinsel etkilerle konan resim yasağıdır. Bu yasak nedeniyle sanatçılar, figürün dışındaki çizgi sanatlarına(yazı, tenzip, çini, tahta oymacılık, maden süslemeleri) yönelmiştir. Batıya kapalı bir toplum olan Osmanlı, saray himayesi olmadan bir sanatçının, uğraşısını gerçekleştirebilmesi neredeyse imkânsız olmuştur. Bu nedenle karikatür gibi temeli eleştirel mizaha dayanan bir sanatın ayakta kalması oldukça güç olacaktır.³³

³¹ Erdoğan Tokmakçıoğlu, **Türk Basım Tarihi**, İSİM Yayınları, Ankara, 2011, s. 140.

³² Üstün Alsaç, **Türkiye’de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 25.

³³ Semih Balcıoğlu – Ferit Öngören, **50 Yıllık Türk Mizah ve Karikatürü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s. 6.

Şekil: 1 İlk Türk Karikatürü (Kaynak: Başlangıçtan Günümüze Türk Karikatürü, Karikatürcüler Derneği, İstanbul, 1971.)

II. Meşrutiyet Dönemi'nde mizah basını kelimenin tam anlamıyla bir patlama yapmıştır. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra onlarca gazete ve derginin bir anda piyasaya çıkması bu patlamanın somut bir ifadesidir. Ancak hemen belirtilmesi gerekir ki, bu alanda ortaya çıkan ürünlerin bir bölümü küfürleşmenin ötesine, kaba bir mizah anlayışının dışına gidememiştir. Döneme damgasını vuran iki büyük mizah dergisi *Cem* ve *Kalem*'dir.³⁴

Türk karikatüründe tarihinde, gerçek anlamda karikatürle karşımıza çıkan ilk isim *Cem*'dir. *Cem*, batı anlayışına sahip sanat anlayışıyla o dönem koşulları içinde korkusuzca eleştirebilen tek sanatçı olmuştur. Adıyla özdeş dergisinde verdiği örnekler ile kendinden sonraki karikatür sanatçılarına yol göstermiştir.³⁵

Orta kuşak olarak adlandırılan dönem olan 1950'li yıllarda, karikatüre yeni boyutlar getirilir. Savaş sırasında ve sonrasında oluşan ortamın dağılmış olması,

³⁴ Turgut Çeviker, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Karikatürü", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1097.

³⁵ *A.g.e.*, s. 7.

karikatürün gelişimine olumsuz yansır.³⁶ En önemli etken çok partili hayata geçiştir. Bunun nedeni ise demokratik ortamda Türk karikatürünün daha da güçlenmesi ve özgür olmasıdır. Demokratik düzenin ana özelliğinin, özgürlük olduğu ve her türlü sanatın daha rahat icra edileceği ortadadır.³⁷

Orta kuşak karikatür sanatçılarının kazandırdığı diğer bir önemli özellik ise, çağdaş anlayıştaki karikatürün gerçekleştirmiş olmasıdır. Evvelinde salt güldürü unsuru taşıyan karikatürlere, karikatür altı yazıları kaldırıldığında bir anlam ifade etmeyen eserler ortaya çıkardı. Ve bundan doğan çare arama ihtiyacı, “yazısız” karikatür geleneğini de ortaya çıkarmıştır.³⁸

Üç yüz yıllık geçmişe sahip Türk karikatürünün, olumlu gelişmelerin neredeyse tamamını Cumhuriyet döneminde gerçekleştirmiştir. Zamanla çizgi fazlalıklarından da kurtulan karikatür, toplumu etkileyen örnekler vermiştir.

1.4.4.2. 1960-1980 Yılları Arası Türk Karikatürü

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Türkiye'nin, dış dünyaya açılmış ve canlanan basın yayın yaşamı, karikatürü de olumlu yönde etkilemiştir. 1970'li yıllara kadar süren bu sürecin en belirgin dönemi, 1960'lı yılların başlarıdır. Bu döneme “Çağdaş Karikatür Dönemi” denir. Bu dönemin en belirgin özelliği çizimde yapılan yenilik olmuştur. Daha evvel ki çizim anlayışının aksine, güldürü barındırmayan herhangi bir çizgi karikatürde yer almaz. Olabildiğince yalın haliyle karikatürize edilen konunun, güldürü payı arttırılmıştır. Bununla birlikte çok tipli karikatürden de vazgeçilmiş ve konu alınan kişilerin her biri için ayrı bir tiplere meydana getirilmiştir.³⁹

Karikatür sanatçılarının bir araya gelme isteği de bu dönemdedir. 1969 yılında kurulan Karikatürcüler Derneği buna en büyük örnektir. Derneğin amacı; karikatür sanatını sevdirmek, yaygınlaşmasını sağlamak ve bu alanda çalışanların koşullarını iyileştirmektir. Dernek faaliyetlerinden şüphesiz en önemlisi, Uluslararası

³⁶ Turgut Çeviker, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü: Kurtuluş Savaşı Dönemi (1918-1923)**, C. 3, Adam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 21.

³⁷ **A.g.e.**, s. 8.

³⁸ Akbaba, 12 Mart 1959, s. 365.

³⁹ Alsaç, **a.g.e.**, s. 28.

Akşehir Karikatür Yarışması'nı düzenlenmesidir. 1973 yılında küçük çaplı ve gençler arasından düzenlenen yarışmayı, 1974 yılında uluslararası düzeye çıkarmış olan Karikatürcüler Derneği, en önemli karikatür etkinliklerinden birine imza atmış olur.⁴⁰

Karikatür alanında yaşanan uluslararası başarıya rağmen 1960 yılından sonra bir duraklama söz konusudur. Mizah dergilerinin sayısında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Karikatürün varlığı, sürekli olan mizah basınına bağlıdır. Mizah basınında yaşanan aksaklıklar dolayısıyla karikatür sanatını da etkilenmiştir. Dergilerin sayısı düşmüş ve gazeteler de yurt dışından karikatürler almaya yönelince, karikatür sanatına duyulan ilgi azalmıştır.⁴¹

1960'lı yılların başında karikatürde yaşanan bu duraklamanın bir diğer nedeni de, somut tavrından ziyade giderek soyut bir hal almasıdır. Çizgilerin ve anlatımın karmaşık hale gelmesi, karikatür “güldürmez düşündürür” diyen karamsar mizaha dönüşmüştür. Bu yaklaşım okuyucu tarafından benimsenmemiş⁴² ve karikatür, yaşanan mizah dergisi sorunsalı nedeniyle, daha çok düşünce ve sanat dergilerinde hayat bulmaya başlamıştır.

Karikatürde 1960'lı yıllarda yaşanan durağan dönem, 1970'lı yıllarda ortadan kalkmıştır. 1970'lı yıllarda başlayacak olan yeni anlayış ile karikatür hızla ileriye dönük bir ivme kazanmıştır. Bu yeni anlayışın genel özellikleri;

- 1- Soyut anlatım şeklinden uzaklaşmış ve somut simgelere dayalı anlatım şekli benimsenmiştir.⁴³
- 2- Alt yazıların kaldırıldığı ve bunun yerine düşünce balonlarının kullanılmaya başladığı tespit edilmektedir.(Şekil: 2)
- 3- Çizimlerde ayrıntı ön planda tutulmuş ve yerel özellikler kullanılmıştır.
- 4- Çizgi roman geleneğine benzer biçimde ünlem sözcük ve imgeleri kullanılmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Semih Balcıoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü (1923-1983)**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 49.

⁴¹ Ferit Öngören, “Karikatür”, **Türkiye 1923-1974 Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul, 1974, s. 884.

⁴² Alsaç, **a.g.e.**, s. 32.

⁴³ Balcıoğlu, **Cumhuriyet Dönemi...**, s. 51.

⁴⁴ Levent Cantek, **Türkiye’de Çizgi Roman**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 171.

1970’li yıllarda karikatüre ilginin artmasının bir nedeni de, televizyonun giderek gündelik hayatın bir parçası haline gelmesidir. Mizah dergilerinde takip ettikleri karakterlerin televizyonda da boy göstermeleri üzerine, karikatürün canlanmasına ön ayak olmuştur. 1970’li yılların başında yükselişe geçen karikatür sanatı 1980’li yıllarda da bu ivmeyi devam ettirmiştir.

Şekil: 2 Baloncuk Kullanılan Karikatür Örneği. (Kaynak: Akbaba, 25 Şubat 1970, S. 10.)

1.4.4.3. 1960-1980 Yılları arası Öne Çıkan Karikatür Sanatçıları

1.4.4.3.1. Cafer Zorlu

1926 yılında Bursa'nın İnegöl ilçesinde doğdu. İlk eseri 1947 yılında *Dolmuş* dergisinde yayınlandı. 1958 yılında Yusuf Ziya Ortaç tarafından sözleşmeli olarak *Akbaba* dergisine alındı. *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Tercüman* gazetelerinde spor karikatürleri çizdi. Karikatürist olarak kendini kanıtlayan Zorlu, Spor Yazarları Derneği'nin düzenlediği yarışmada 4 birincilik, 1 üçüncülük ve İstanbul Gazeteciler

Cemiyeti'nin yarışmalarında da 2 ikincilik ve 2 mansiyon* ödülü kazandı. *Akbaba* dergisinde uzun süreli bir çizerek hayatı olmuştur.⁴⁵ (Şekil: 3)

1.4.4.3.2. Burhan Solukçu

1928 yılında Zonguldak'ın Kozlu ilçesinde doğdu. İlkokul öğrenimden sonra Zonguldak Sanat Okulu'nun elektrik bölümüne girdi. 1941 ile 1945 yılları arasında bu sektörde çalıştı. 1946 yılında akciğerinde tüberküloz görüldü ve İstanbul Yedikule Verem Hastanesi'nde Rifat Ilgaz'la tanıştı. Onun özendirilmesiyle ilk karikatürlerini çizmeye başladı. *Yeni İstanbul* ve *Türkiye Spor* gazetelerinde ressam olarak çalıştı. 1956 yılında ilk karikatürü *Dolmuş* dergisinde yayınlamıştır. *Dolmuş*, *Akbaba*, *Amcabey*, *Pardon* ve *Akşam* dergi ve gazetelerinde çizerek yapımıştır. TMMOB Makine Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen yarışmada mansiyon ödülü kazandı.⁴⁶ (Şekil: 4)

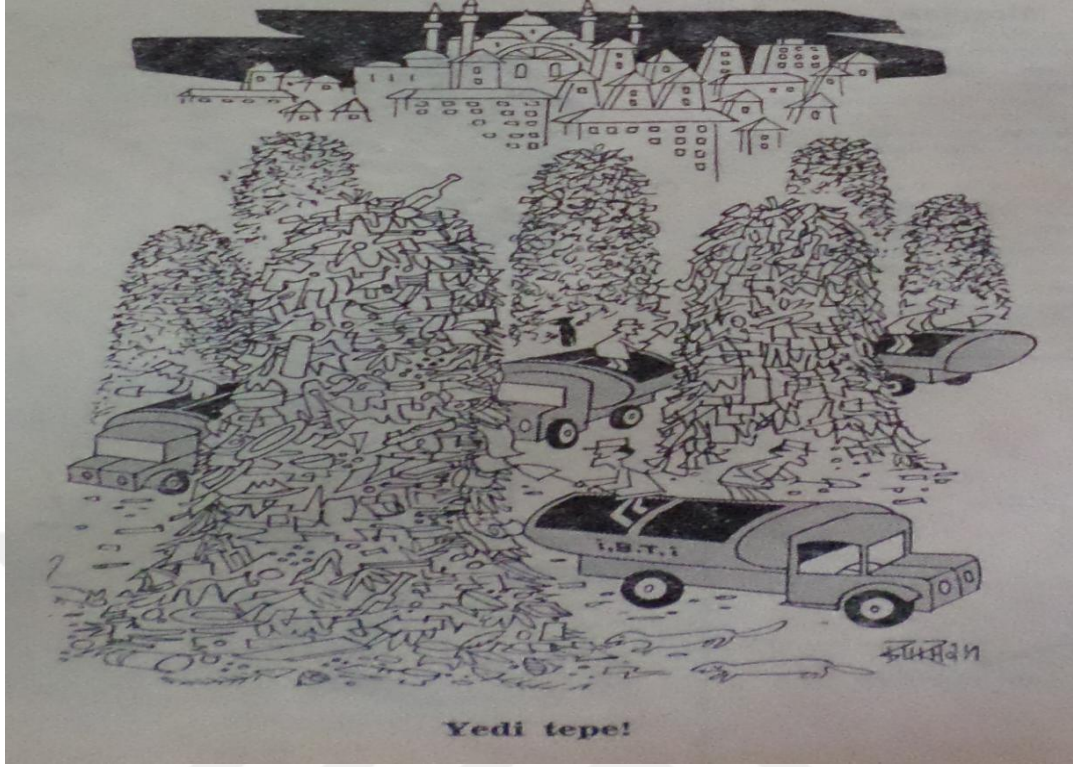

Şekil: 3 Artan Orman Yangınlarına Dikkat Çeken Karikatür Örneği. (Kaynak: *Akbaba*, 1 Eylül 1960, S. 442.)

*Bir yarışmada, seçili kurul değerlendirilmesi sonucunda, konulan ödülü alabilecek düzeyde görülmemekle birlikte anılmaya, özendirilmeye değer bulunan yapıta ya da kimseye verilen derece.

⁴⁵ Balcıoğlu-Öngören, *50 Yılın Türk...*, s. 347.

⁴⁶ *A.g.e.*, s. 279.

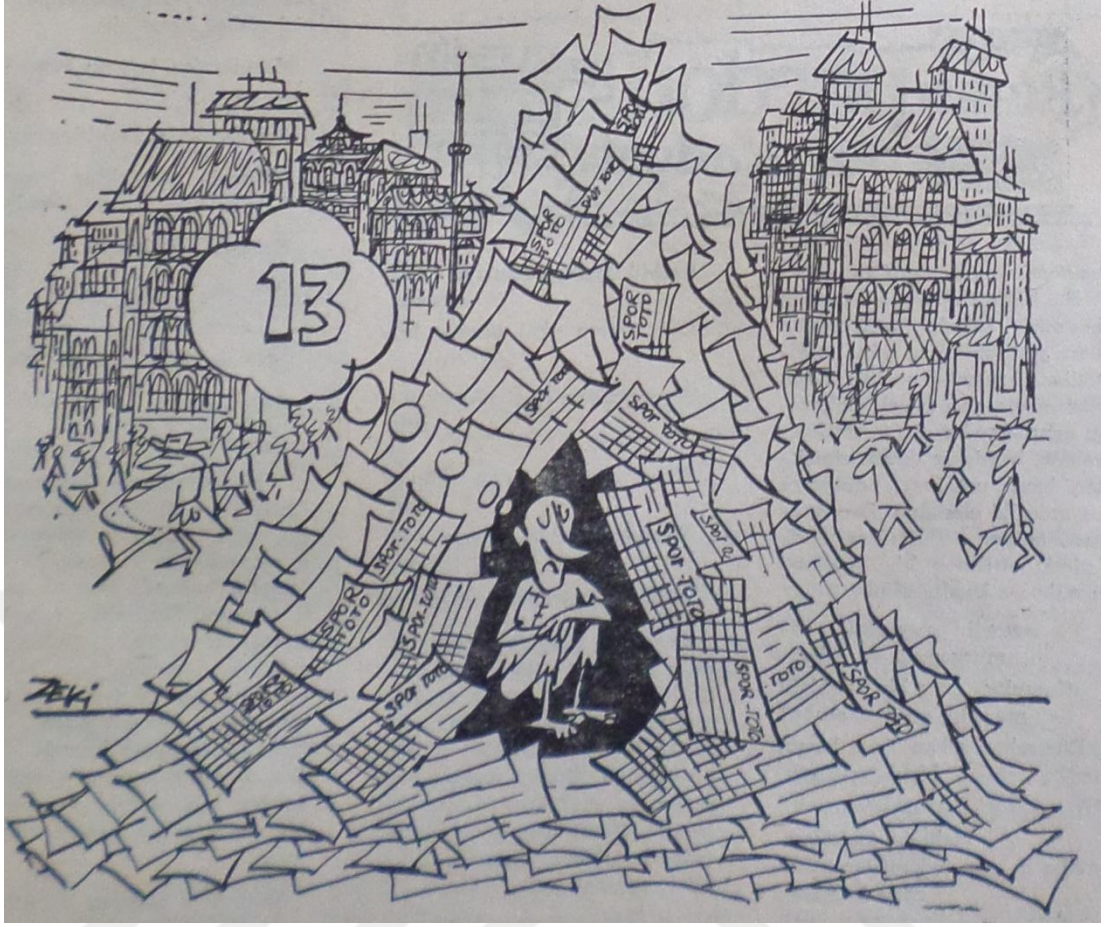

Şekil: 4 İstanbul'da Artan Çöp Sorununa Dikkat Çeken Karikatür Örneği. (Kaynak: Akbaba, 26 Aralık 1963, S. 126.)

1.4.4.3.3. Zeki Beyner

1936 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlköğreniminden sonra bir süre ortaokula ve sanat okuluna devam eden Beyner, maddi nedenler yüzünden tahsilini yarım bırakarak fabrikalarda çalışmıştır. Gençlik yılları sıkıntılı geçen Beyner, küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalmıştır. İlk karikatürü 1955 yılında *Akbaba* dergisinde yayımlandı. Karikatürcü olmasını Zeki Beyner şöyle anlatıyor: “Küçük yaşımdan başlayarak yüzümde bir sürü çizgi belirdi. Bu da çizgi adamı olacağımı gösterdiğinden olsa gerek, bende karikatürcü oldum.” *Yeni İstanbul, Tef, Zübük, Pardon* ve *Papağan* dergi ve gazetelerinde çizerlik yapmıştır.⁴⁷ *Keşkül-ü Fıkara* isimli bir karikatür albümü yayınlamıştır. (Şekil: 5)

⁴⁷ A.g.e., s. 65.

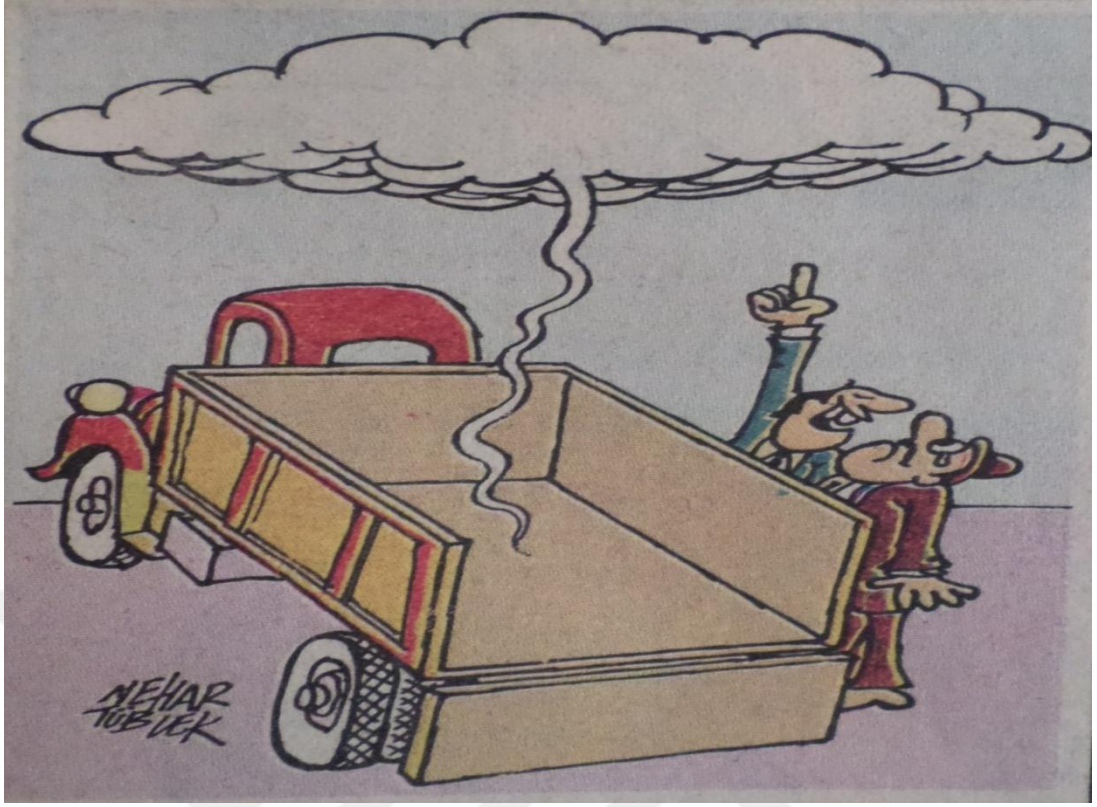

Şekil: 5 Şans Oyunlarının İnsan Yaşamındaki Yerine Dikkat Çeken Karikatür Örneği.
(Kaynak: Pardon, 2 Mart 1965, S. 27.)

1.4.4.3.4. Nehar Tüblek

1924 yılında Yugoslavya'nın Manastır kentinde dünyaya gelen Nehar Tüblek'in ilk karikatürü, Cemal Nadir'in yayınladığı *Amcabey* dergisinde 1943 yılında çıktı. *Akbaba*, *Dolmuş*, *Şaka*, *Dünya*, *Hürriyet* gibi dergi ve gazetelerde çizerlik yapmıştır. Nehar Tüblek, yurtiçi ve yurtdışında yapılan uluslar arası yarışmalarda ödüller de kazanmıştır. Yurt içi yarışmalarında, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin düzenlediği yarışmalarda başarı ödülleri kazanan Tüblek, yurtdışı yarışmalarında da birincilik ve ödüller almıştır. *Beygirnâme* ve *Paşanâme* adlı iki karikatür albümü bulunmaktadır.⁴⁸ (Şekil: 6)

⁴⁸ A.g.e., s. 298.

Şekil: 6 Sigara Yüklü Kamyonun Ortadan Kaybolmasına Dikkat Çeken Karikatür. (Kaynak: *Hürriyet*, 4 Kasım 1975.)

1.4.4.3.5. Orhan Enez

1935 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Üsküdar'da yapan Enez, Haydarpaşa Lisesi'nden 1954 yılında mezun olmuştur. İktisat ve Edebiyat Fakültelerine de giren Orhan Enez, mezun olmadan ayrılmıştır. *Karakedi*, *Akbaba*, *Tef*, *Dolmuş* gibi mizah dergilerinde çizerlik yapmıştır. 1962 yılında çizgi film çalışması yapmak için Almanya'ya gitmiş ve yurda döndükten sonra da bir süre bu işi yapmıştır.⁴⁹ (Şekil: 7)

⁴⁹ Balcıoğlu- Öngören, *50 Yılın Türk...*, s. 132.

Şekil: 7 İstanbul'a Göçü Konu Alan Karikatür. (Kaynak: Pardon, 30 Nisan 1968, S. 192.)

1.4.4.3.6. Turhan Selçuk

1922 yılında Milas'ta doğdu. Babası asker olduğu için öğrenim hayatını Anadolu'nun çeşitli illerinde yapmıştır. Adana Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra, İstanbul'a gelerek Diş Hekimliği Fakültesi'ne girmiştir. Yüksek öğrenimini yaparken karikatür çizmeye başlayan Selçuk, kısa süre sonra sanat ağır başınca okulu bırakıp, 1950 yılında karikatüristlik yapmaya başlamıştır. 1951 yılında ilk karikatür sergisini açmıştır. 1952 yılında kardeşi İlhan Selçuk ile birlikte 41 Buçuk adlı mizah dergisini yayınladı. 1954 yılında *Milliyet* gazetesine baş karikatürcü olarak giren sanatçı, oluşturduğu karikatür üslubunu bu dönemde geometrik bir estetiğe oturtmaya başladı ve bu tür yapıtları, *Dolmuş* dergisinde ivme kazandı. 1960'larda İtalyan mizah dergisi II Travaso'nun kadrosuna girdi. 1961'de haftalık politika dergisi *Yön* dergisinde çizmeye başladı. 1972'de ise Cumhuriyet gazetesinde haftalık panoramik politik karikatürler çizmeye başlamıştır. 1980 yılında Milliyet gazetesine dönmüştür. 12 Mart 2012 yılında vefat etmiştir.⁵⁰ (Şekil: 8)

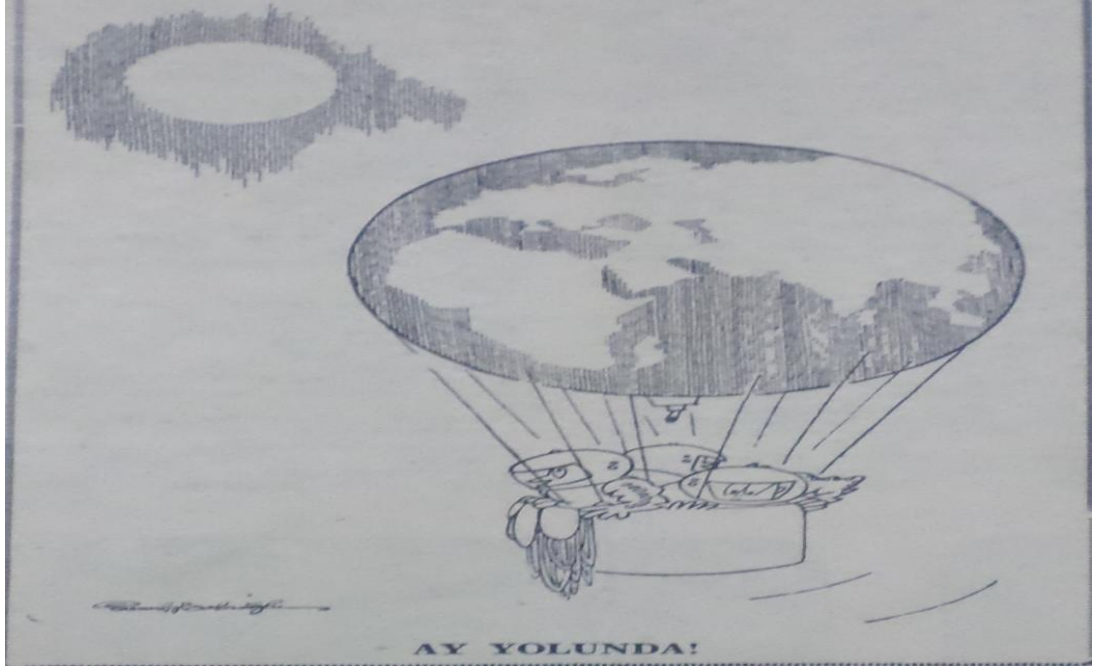
⁵⁰ A.g.e., s. 269.

1.4.4.3.8. Semih Balcıoğlu

1928 İstanbul doğumlu sanatçı, Işık Lisesi ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Grafik Bölümünü bitirmiştir. İlk karikatürü 1943 yılında *Akbaba*'nın "Genç Fırçalar" sayfasında yayınlanmıştır. İlhan Selçuk'la birlikte *Taş- Karikatür* dergisini yayınlamış; *Çarşaf* ve *Çivi* dergilerini yönetmiştir. *Akşam*, *Vatan*, *Hürriyet*, *Dünya*, *Tercüman*, *Politika*, *Yeni Yüzyıl* gazeteleri ile *Akbaba*, *Taş*, *Karikatür*, *Taş- Karikatür*, *Özgür İnsan*, *Yankı*, *Çarşaf*, *Çivi* dergileri çizerek çalışmıştır. 1969 yılında Karikatürcüler Derneği'ni kurmuş ve üç defa derneğin başkanlığını yürütmüştür. Türkiye'de üç boyutlu karikatürü gerçekleştiren ilk sanatçıdır. Meslek yaşamında yurtiçi ve yurtdışında 41 ödül kazanmıştır. Gümüş Güvercin, Altın Madalya, Altın Palmiye, Gümüş Hurma, Türkiye İş Bankası Büyük Ödülü, Abdi İpekçi Barış ve Kardeşlik Ödülü, Tüyap Şükran Ödülü, Karikatür Vakfı Onur Ödülü bunlardan birkaçıdır.⁵²

1952'den itibaren yayınladığı karikatür kitaplarının sayısı 19'u bulmuştur. Başlıca kitapları; *Yazısız Çizgiler* (1972), *50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü* (1973), *Güle Güle İstanbul* (1979), *Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü* (1983), *Gözüm Görmesin*, (1985), *Karikatürcü* (1990) olmuştur. (Şekil: 10)

Şekil: 10 Feza Maceralarını Üzerine Bir Karikatür. (Kaynak: *Akbaba*, 16 Temmuz 1969, S. 30.)

⁵² A.g.e., s. 50.

1.4.4.3.9. Tekin Aral

1941 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimini İstanbul'da Darüşşafaka Lisesi'nde yapmıştır. Çizgilerdeki yeteneğini, ortaöğretim yıllarında keşfeden Tekin Aral'ın ilk karikatürü, 1956 yılında *Dolmuş* dergisinde yayınlanmıştır. Ardından *Tef*, *Karikatür* ve *Taş* gibi mizah dergilerinde çizerlik yapmıştır. *Vatan*, *Yeni Sabah*, *Akşam* ve *Yeni Tanin* gazetelerinde çalışan Tekin Aral, kardeşi Oğuz Aral ile birlikte Türkiye'de ilk çizgi film çalışmalarını yapanlar arasında yer almıştır. 1968 yılında *Günaydın* gazetesinde başlamış ve devam eden süreçte *Gırgır* dergisinin oluşumunda yer almıştır. 1976 yılında çıkardığı *Fırt* dergisinde, yarattığı Arap Kadri tiplmesi ilgi görmüştür.⁵³ (Şekil: 11)

Şekil: 11 Artan Benzin Fiyatlarına Dikkat Çeken Bir Karikatür. (Kaynak: *Fırt*, 5 Haziran 1979, S. 169.)

1.4.4.3.10. Bedri Koraman

1928 yılında Samsun'un Bafra ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Bafra'da tamamladı. 1945 yılında İstanbul'a öğrenim amacıyla gelmiştir. İstanbul'da bir süre Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiştir. Karikatür çizmeye 1974 yılında *Çocuk Âlemi* dergisinde başlamıştır. *Hafta*, *Tef*, *Vatan*, *Taş*, *Dolmuş*, *41 Buçuk* dergi ve

⁵³ A.g.e., s. 34.

gazetelerinde çalıştı. 1951 yılında *Deve*, daha sonra *Gölge* isimli mizah dergileri çıkardı. 1954 yılında *Milliyet* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. 1960'lı yıllarda *Milliyet*'e yayınlanan "Cici Can" isimli çizgi romanı büyük ilgi toplamıştır. Eserleri birçok Avrupa ülkesinde yayınlanan Koraman, yurtdışında da katıldığı yarışmalardan da ödüller almıştır. Yurtiçinde de Spor Yazarları Derneği'nin açtığı Spor Karikatürleri Yarışması'nda birincilik ve ikincilik ödülleri almıştır. Uzun yıllar *Milliyet* gazetesinde çalışan Koraman 2015 yılında vefat etmiştir.⁵⁴ (Şekil: 12)

Şekil: 12 Cici Can Karikatür Örneği. (Kaynak: Milliyet, 17 Temmuz 1958)

1.5. Cumhuriyet Dönemi Mizahı

Cumhuriyet dönemi mizahının kendine özgü bir yapısı vardır. Bu kendine özgü yapının temelinde önemli dönüm noktaları yatar. Bu dönüm noktaları Cumhuriyet dönemi mizahının yapısını ve özelliklerini belirlemede etkin rol oynar.

İlk dönüm noktası 1 Kasım 1928 yılında yeni harflerin kabul edilmesi olmuştur. Yeni harflerin kabul edilmesi bir devri kapatırken yeni bir devri açmış ve bu değişiklik kültür hayatını sıfırlayıp yeniden başlatmıştır.⁵⁵ Eski harflerin kullanımının yasaklanması üzerine birçok mizah dergisi kapanmıştır.⁵⁶ Sadece Akbaba, Karagöz ve Köroğlu gibi mizah dergileri yayın hayatına devam etmektedir.

⁵⁴ Balcıoğlu, a.g.e., s. 217.

⁵⁵ Neriman Tongul, "Türk Harf İnkılabı", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/793/10166.pdf> (Erişim: 23.04.2018).

⁵⁶ Ferit Öngören, "Türk Mizah ve Karikatürü", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1430.

Yeni harflerin kabulünden ve uygulamaya başlanmasından sonra bu anlayışla çıkan ilk mizah yayını, Nasrettin Hoca Hikâyeleri olmuştur. Nasrettin Hoca her dönemde olduğu gibi bu süreçte de yol gösterici özelliğini korumuştur.⁵⁷ Bilinen Nasrettin Hoca fıkralarının, biraz okuduktan sonra anımsanması yeni yazının okumasında kolaylık sağlamıştır.⁵⁸

Bu dönemin genel yapısına bakıldığında Birinci Dünya Savaşı sonunda, hemen hemen bütün dünyada hâkim olan daha demokratik bir ortamın sağlanmış olmasıdır. Bu görüşten Cumhuriyet mizahı da etkilenmiştir.

Yazılı basın adına dönüm noktası olan 1928 yılından sonra çıkan bütün yayınlar Cumhuriyet ürünü olmuştur. 1929-1933 yılları arası yayın hayatının felç dönemidir. Bunun temel sebebi elbette ki alışma süreci olmuştur.⁵⁹

Yeni yazının kabulünden sonra çıkan ilk mizah dergisi *Kahkaha* olur. Ancak sadece bir sayı çıkarabilmiştir. Aynı yıl içinde çıkan *Babacan* isimli derginin de yayın hayatı uzun soluklu olmamıştır. 1933 yılına kadar yayın hayatındaki durgunluk dağılmaya ve yerini daha aktif bir döneme bırakmıştır.⁶⁰ Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın aynı yıl içinde dört kitabının çıkması önemli gelişmeler arasındadır.⁶¹ Bir diğer önemli olay da *Akbaba* dergisinin tekrar yayın hayatına dönmesidir.

1938 yılına kadar birçok mizah dergi ve gazetesi çıkmıştır. Halkın yeni harflere alışmasında son derece önemli bir yere sahip olan mizah basınının, sadece İstanbul'da hayat bulması ise mizahın geniş kitlelere yayılmasına engel olmuştur. İstanbul dışında yazılı bir mizah geleneği kurulamamıştır.⁶²

1940'lı yıllarda mizahın genel hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı'nın etkisinde olmuş ve bu çerçevede şekil almıştır. Bu süreçte mizah basınının iki tür üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir; fıkra ve karikatür. Yazılı basının en çok basılan türü fıkra olmuştur. Savaş zamanında kitleler arasında müthiş bir yayılma potansiyeline sahip olan fıkrayı karikatür izlemiştir. 1939-1948 yılları arasında çok sayıda karikatür albümü yayınlanırken, toplamda 34 yayının 21'i savaş yılları içerisinde

⁵⁷ Cemal Kutay, **Osmanlı'da Mizah**, abm Yayınları, İstanbul, 2013, s. 42.

⁵⁸ Öngören, "**Türk Mizahı...**", s. 1431.

⁵⁹ M. Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992, s. 42.

⁶⁰ Zahir Güvemli, **Türk Mizah Edebiyatı Antolojisi**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1949, s. 18.

⁶¹ **A.g.e.**, s. 43.

⁶² Öngören, **a.g.e.**, s. 95.

yayınlanmıştır.⁶³ Savaş döneminin başlıca konuları; savaşın insanlık dışı bir olay olduğu ve ülke içinde çekilen sıkıntılar olmuştur.

Cumhuriyet mizahının en etkin olduğu dönem, 1946 sonrası olmuştur. Artık mizahın önündeki engellerin birçoğu ortadan kalkmış ve canlanması için şartlar elvermeye başlamıştır. Bu dönemin en önemli mizah olayı Markopaşa hareketidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında halkın yaratmış olduğu mizah anlayışına paralel olarak fikra, büyük yayılma alanı bulmuş ve diğer yandan da egemenlere karşı yürütülen mizah anlayışı oluşmuştur.⁶⁴ Dönemin siyasal mizahının öncüsü olan Markopaşa'nın yazar kadrosu sık sık hapis cezalarına çarptırılmıştır. Bu dönemde çıkan mizah yayınlarının pek çoğu Markopaşa karşısında duramamış ve kapanmıştır. Bu kadar ön planda olmasına rağmen kalıcı eserler bırakamayan Markopaşa'nın dönemin şartlarından etkilendiği ortadadır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, ardında çok sayıda mizah yazarı bırakmıştır. Bunlardan en önemlileri Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz olmuştur.

1950-1960 yılları arası mizahının renkli bir karakteri vardır. Bunun en önemli nedeni değişen siyasal yapıdır. Mizahın her daim ana konularından olan siyasal hayatın değişkenliği, mizahın çeşitlenmesinde etkilidir. 1954 seçimleri yaklaşırken, hükümet basından gelen eleştirilerin önüne geçmek adına ağır cezalar getiren yasalar çıkartmıştır.⁶⁵

Alışıl gelmiş siyasi düzenin değişmesi üzerine, yıllardır tek başına iktidar olan partinin yerini alan partiye yakın mizahi çevrelerde oluşmuştur. Bu tip mizahın temsilcisi niteliğini taşıyan *Karakedi* ve 1952 yılında tekrar yayınlanmaya başlayan *Akbaba* üstlenmiştir. *Karakedi*, tek parti sisteminin yıkılmasına rağmen hala halkın üzerinde bıraktığı etkileri işlemeye devam etmiştir. *Akbaba* ise, yıllarca desteklediği partinin yıkılışı ardından girdiği hesaplaşma ile kendisiyle çelişmiştir. Bu yüzden *Akbaba*, 1960 yılında tekrar kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu dönemin diğer önemli mizah dergileri Tef ve Dolmuş'tur. Bu iki derginin en çok dikkat çeken özelliği çok zengin yazar ve çizer kadrosuna sahip olmasıdır. Bu özelliği ile okuyucu ile bağlantı kurulmasını, bir kuşağın ustalaşmasına ve mizaha

⁶³ A.g.e., s. 99.

⁶⁴ Aziz Nesin, "Cumhuriyet Döneminde Gülmeceye Baskı: Markopaşa Örneği", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1435.

⁶⁵ Sina Akşın, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 251.

karşı ilginin artmasını sağlamıştır.⁶⁶ Özellikle çizer kadrosunun geliştirdiği yeni akımla birlikte dönemin tekrarlanan karikatür anlayışını değiştirmişlerdir. Genellikle belediye sorunlarının konu edinildiği karikatürlerin dışına çıkarak dünya karikatür tarzına uygun çizimler yapmayı görev edinmiş ve insanı ilgilendiren her konuda karikatürler yayınlamaya başlamıştır.

1950’li yılların bir diğer mizah dergisi de Taş – Karikatür olmuştur. (Şekil: 13) Başlarda ayrı dergilerken sonradan birleşen Taş ve Karikatür dönemin önemli dergileri arasına girmeyi başarmıştır. Karikatür dergisi, İlhan Turhan ve Selçuk Turhan’ın, Kırkbirbuçuk ile dolmuş dergilerinin devamı niteliğinde olmuştur. Taş dergisi ise Semih Balcıoğlu tarafından çıkarılmıştır. Birleşip Taş – Karikatür olan dergi, CHP ile DP mücadelesini yansıtmıştır.

Şekil: 13 Taş – Karikatür Dergisinin Başlık Örneği. (Kaynak: Balcıoğlu, 1973, s. 18.)

Bu dönem mizah hikâyesi konusunda altın çağını yaşar. Birçok sayıda mizah hikâyesi yayını hayat bulmuştur. Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Bülent Oran gibi mizah yazarları mizah hikâyeciliğinin öne çıkmasını sağlamıştır. Hatta bu dönemde Haldun Taner ve Orhan Kemal gibi isimlerin mizahi hikâyeye yöneldikleri ve bu alanda eserler ortaya koydukları tespit edilmektedir.⁶⁷

1950 ile 1960 yılları arası mizahi çevre için ustalaşma dönemi niteliğinde olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ülkede oluşan durum, siyasi çevrenin değişmesi gibi nedenlerde göz önüne alınarak mizahın öne çıkmasını sağlamıştır.

⁶⁶ Öngören, **a.g.e.**, s. 104.

⁶⁷ Nesin, **a.g.e.**, s. 365.

1.5.1. 1960 – 1980 Yılları Arası Türk Mizahı

1960-1980 mizahını değerlendirirken 27 Mayıs sürecini de, konuya dâhil etmek gerekir. 27 Mayıs süreci, bu dönemini başlatan olay niteliğindedir. Siyasi iktidara karşı 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbe, mizahi basını da etkilemiştir. Önceki dönemi kapatır ve 1960 – 1970 dönemini başlatır.

1.5.1.1. 1960 – 1970 Yılları Arası Türk Mizahı

Bu evrenin tipik özelliği mizahta yaşanan durgunluktur. Sürekli bir çatışma halinde olan iki partinin, bu çatışma halinin 27 Mayıs ile birlikte bittiğini ve DP karşı yönelen hiciv oklarının artırıldığını söylemek mümkündür. 1960 öncesinde mizaha konu olan yiyecek içecek kuyrukları yerini, politik konulara bırakmıştır. Bu dönemde çıkarılan mizah dergilerinin neredeyse tamamında, politik konular ağır basmaktadır. Öncülüğünü Akbaba ve Zübük dergileri yapmış, ancak Zübük dergisi de uzun soluklu olmamıştır. Yaşanan bu değişimden sonra özgür bir ortam sağlanmasına karşın yaşanan durgunluk şaşırtıcıdır. Bunun temel nedeni, mizah dergisi sayılabilecek nitelikte bir ikinci derginin olmamasıdır.⁶⁸ Kısa süreli denemeler yapılmış olsa da başarılı olmamıştır. Yaklaşık on yıllık süreyi Akbaba'nın tek başına sırtlanmıştır.⁶⁹ Mizah tarihinde bu tarz bir durum daha evvel hiç yaşanmamıştır.

1960 – 1970 yılları arasında mizahta yaşanan durgunluğun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Bu dönem mizahçıları politik yapıyla ters düşmüştür. Bunun başlıca nedeni Türkiye'nin sanayi toplumuna geçiş sürecine girmiş olmasıdır. 1960 sonrası Türkiye'ye yön veren kesimin orta tabaka ve memurlar değil, işverenler ve hızla sayısı artan işçilerdir. Yaşanan bu değişim ile birlikte geniş iş hayatı orta tabaka ve memurların görüşme

⁶⁸ Necati Tonga, “Türk Edebiyatı Tarihinde Mühim Bir Mecmua: Akbaba (1922 – 1977)”, **Turkish Studies**, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/534724830_tonganecati.pdf (Erişim: 23.04.2018).

⁶⁹ Münir Süleyman Çapanoğlu, **Basın Tarihimizde Mizah Dergileri**, Garanti Matbaası, İstanbul 1970, s. 110.

isteklerini aşmış, yeni sorunlar getirmiştir. Bu da basında çok geniş bir okuyucu kitlesine neden olmuştur.⁷⁰

- 2- Sanayinin bu etkili çıkışı üzerine orta tabakanın yapısı değişime uğrar. Oysa yazılı mizahın 1900'lü yılların başından beri orta tabaka ve memurlar arasında sürmüş ve onların sorunlarını, yaşam tarzlarını ifade eden bir yapıya sahipti.⁷¹

Yıllardır alışlagelen bu düzen, milyonluk denilecek sayıda kitlelerin kentleri doldurması ile değişmiştir. Yayın hayatının en büyük okuyucu kitlesi haline gelince yaşanan diyalog kopuklukları bu geçiş sürecini doğurmuştur. 1960 – 1970 yılları arasında mizahi yayında beklenen durgunluğun aksine, bu dönemde mizah hikâyeleri, kitap olarak görülmedik oranda satış yapmıştır. Çelişik görünen bu durumu her mizahçı anlamaya çalışmış ve mizahi bir bunalım süreci olup olmadığı tartışılmıştır.

Gazetelerin birinci sayfaların mutlaka yer alan karikatür bu dönemde ikinci sayfalara düşmüştür.⁷² Aslında bunun nedeni olarak, gelen hükümet lideri Süleyman Demirel'in mizahi çevreye karşı tutumu ileri sürülmüştür. Süleyman Demirel görevde bulunduğu sürede hiçbir mizah yazarı ve karikatür yazarına müdahalede bulunmamıştır. Her derginin kapağında istinasız bir Süleyman Demirel karikatürü mevcutken, hiciv oklarının odak noktasında bile herhangi bir tepki göstermemiştir. Bu durum hem oy potansiyeli arttırmasına neden olmuş hem de mizahın Türk basınında karikatürün geri plana atılmasına neden olmuştur. Süleyman Demirel, reklamının yapıldığının farkında bir şekilde hareket etmiştir. Bu durum karikatürün bir dönem ikinci planda kalmasına neden olmuş ve geniş okuyucu kitleleri tarafından tepki toplayamaz hale gelmiştir.

Bu dönemde Nasrettin Hoca fıkraları ve Karagöz metinleri ilgi görmüştür. Mizah geçmişi üzerine uyanan merak, okuyucu kitlesini bu yöne çevirmiş ve sinemada çevrilen komedi filmlerinin sayısını arttırmıştır.

Yaşanan durgunluğun birçok nedeni mevcutken başlıca nedeni hiciv geleneğinin değişmesi olmuştur. Değişen sosyo-kültürel yapıya bir de okuyucu

⁷⁰ Öngören, “**Türk Mizah ve Kari...**”, s. 1441.

⁷¹ **A.g.m.**, s. 1441.

⁷² Turgut Çeviker, **Karikatürde Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923 – 1960) I**, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 29.

kitlesinin farklılaşması eklenince sorunlar kaçınılmaz olmuştur. Dönemin etkili çizerlerinden Cafer Zorlu ve Zeki Beyner'in ve mizah hikâyecisi Vedat Sayer'in orta tabakadan gelmemeleri, geniş kitlelerle bağ kurmalarını kolaylaştırmıştır.

1960 – 1970 arası dönemin mizah serüveni, yaşanan çelişik süreci en az zararlarla atlattırma çalışan mizahi çevre; yaşanan bu bunalım halini, doğru yolu bulmakta araç kabul etmiştir.

1.5.1.2. 1970 – 1980 Yılları Arası Türk Mizahı

1970 – 1980 yılları arası dönemde, bir önceki dönemin aksine canlı ve etkili mizah yapısı söz konusu olmuştur. Bu dönemin kendi içerisinde birçok evresi vardır. Yaşanan toplumsal yapının fazlasıyla değişkenlik göstermeye başlamasından doğan bu çeşitli yapı, mizahta da yer bulacaktır.

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayarak kırsal bölgelerden kentlere doğru ciddi bir göç hareketi yaşanmıştır. Üzerinden yirmi yıla yakın bir süre geçen bu göç dalgasıyla gelen nüfusun ilk kuşak çocukları bu dönemi etkileyecek yaşlara gelmiş⁷³ ve yetişen bu kuşak bildikleri kır kültürünü kent yaşantısıyla harmanlayarak, ciddi diyalog problemlerinin oluşmasına neden olmuştur.

Yaşanan bu büyük göç dalgasından en çok etkilenen kent İstanbul olmuştur. Gecekondu kültürünün oluştuğu bu dönemde İstanbul kentsel yapısı neredeyse tamamen değişmiştir.⁷⁴ Gecekondulular, kendilerine yeni bir İstanbul yaşantısı yaratmışlardır.

Bütün bu yaşanan kültürel çatışma ortamı 1970 - 1980 mizahının kaynağı olmuştur. Hatta bu karma kültür yeni bir mizah anlayışı ortaya çıkarır. Bu karmaşık ortam ve kültür çatışması insanları kendileri ile dalga geçmeye doğru iterek “Avanak”, “Sempatik” gibi tiplerin ortaya çıkmasını sağlar.⁷⁵

1970 – 1980 arası dönem siyasi olarak karmaşık denilebilecek nitelikte geçer. 1969 seçimlerinde AP oyların %47’sini aldığı halde tıkanma noktasına gelen iktisadi

⁷³ Öngören, **a.g.e.**, s. 112.

⁷⁴ Tuncer Kocaman, **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri 1965 – 2000**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2008, s. 18.

⁷⁵ Öngören, **a.g.e.**, s. 114.

durumu düzeltememiştir. 1970 yılında yapılan devalüasyon doların 9 TL'den 15 TL'ye çıkmasına neden olur. Ayrıca Demirel'in sanayi burjuvazisini tarıma tercih ettiği ortaya çıkınca partiden istifalar gerçekleşir. İstifa eden 40'a yakın milletvekili Demokratik Parti'yi kurar.⁷⁶

1970 yılında olaylar hat safhaya ulaşır. DİSK'e yönelik yasa tasarısını protesto eden işçilerin İstanbul'da hayatı durdurması, öğrenci olaylarının neredeyse "şehir gerillası" şekline bürünmesi, banka soygunları ve Amerikalılara yönelik sürekli hale gelen eylemler, üniversitelerde ki karışık ortam, 1971'de kaçırılan Amerikalı subay ve güvenlik güçlerinin subayı aramak için ODTÜ'ye girmek istemesi üzerine, savaş alanına dönmesi neden olur. Bütün bu sıraladığımız nedenler doğrultusunda ordu tarafından muhtıra verilir. Bunun üzerine Süleyman Demirel istifa etmiştir.⁷⁷ 1972 yılında yapılan olağanüstü kurultayda, İnönü'nün Ecevit'i kastederek "ya ben, ya o" çıkışı üzerine parti Ecevit'i tercih eder.⁷⁸ Ve İnönü 33 yıllık görevinden istifa ederken, genel başkanlığa Ecevit seçilir ve 1973 yılında yapılan seçimi kazanır. CHP'nin iktidara geldiği dönemde, Kıbrıs'taki siyasi karışıklık devam etmekte idi. Yaşanan bu karmaşık politik tablo mizah açısından ilgi çekici olaylara neden olacaktır. *Akbaba* dergisi satış rekoru kırarak 50 bine yükselen bir baskı sayısı yakalamıştır.

Günümüz iletişiminde büyük bir yere sahip olan televizyonun 1970'li yıllarda, halka buluşmaya başlaması mizahı da etkileyecektir. Başlangıçta her mahallede birkaç evde bulunan televizyon, mahalle halkının o evlerde toplanması ile gündelik hayatın parçası haline gelir. Televizyon sayesinde geniş kitleler, dünya mizah ürünleriyle (filmler, karikatür tipleri, çizgi filmler, komediler) daha sık karşılaşır olur. Böylece televizyon toplumda bir mizah birikimi sağlar.

Bu dönemin en dikkat çeken olayı, 1972 yılında yayın hayatına başlayan *Gırgır* olmuştur. Bunun sebebi ne yüksek oranda satılan dergiler ne de dönemin mizah dergisi açısından azlığı değildir. 1960- 1970 dönemi mizah dergisi açığını tek başına kapatan *Akbaba*'nın aksine, birçok derginin yayın hayatına devam ettiği süreçte başarı elde etmiştir. Bu yüzden ki *Gırgır* dergisinin önemine değinmek yerinde olacaktır.

⁷⁶ Akşın, a.g.e., s. 268.

⁷⁷ A.g.e., s. 269.

⁷⁸ A.g.e., s. 270.

Siyasi zeminde çekişmenin olmadığı bir ortamda var olmaya başlaması *Gırgır* dergisinin devamlılığı açısından belirleyici unsur olmuştur. AP ve CHP çatışmasının olmadığı bir ortamda yayın hayatına başlamış olması, bir taraf olmak zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Muhtıra ve müdahale döneminde eleştirinin olamayacağı düşünülen bir süreçte, siyasi konulardan ziyade ağırlığı toplumsal ve sosyal konular olan bir yayın serüveni tutturmayı başarır. Büyük bir kitlenin gözünde bağımsız mizah dergisi olur. İlk defa AP ve CHP'liler aynı karikatürlere birlikte gülmüştür.⁷⁹ Yaşanan bu gelişmelerle birlikte karikatür yeniden gazetelerin ilk sayfalarına yerleşir ve *Akbaba* 50 bin satış sayısı elde eder.

Televizyonun da *Gırgır*'a çok büyük katkısı olur. Televizyonun yarattığı ortak konular *Gırgır*'ın başlıca ilham kaynağıdır. İnsanlar televizyonlarda izledikleri karakteri *Gırgır*'da görüp ya da *Gırgır* okuyup televizyon izlerken, başkalarına *Gırgır* karikatürlerini anlatarak, mizah basının gelişimine katkı sağlamaktadır. Ve bu durum insanlarda bu hafta ne gibi bir karikatürler yayınlanacak merakını uyandırarak, heyecanı diri tutar.

Gırgır dergisi yazar ve çizer kadrosu oluştururken de diğer mizah dergilerinden farklı bir yol izlemiştir. Çiçeği burnundakiler adı altında sayısı binleri bulan çocuk çizerlerle tek tek ilişki kurmuştur. Bu çizerlerin çiraklık ve kalfalık gibi derecelerle yükselmesi ve *Gırgır* kadrosuna katılması “*Gırgır Okulu*” geleneğini başlatır. İşte bu özellik *Gırgır*'ın kanı niteliğini taşır. Karşılıklı ilişki sayesinde her ilden ve her kesimden genç mizahçılar ülkenin mizah anlayışını yansıtır. Artık mizahı çevre, daha evvel olduğu gibi sadece İstanbul ve çevre kentlerinde değil bütün ülkededir.

Gırgır'ın bu dinamizminin iki önemli sebebi vardır. Bunlar;

- 1- *Gırgır*'ın okuyucuyla bağlantı yollarını ararken “çuval dolusu para” esprisi ile okuyucuyla ilk gerçek bağlantısını kurar. Gerçektende 1970'li yıllarda 50 lira büyük paradır. Gelen çuval dolusu fıkralar genç kitlelerin *Gırgır*'a katılmasının kapısını açar. Kendi yazarçizer kadrosunu okuyucularından seçerek zengin bir kadroya ulaşır.⁸⁰

⁷⁹ Öngören, a.g.e., s. 119.

⁸⁰ Ferit Öngören , “*Gırgır Olayı*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 6, İstanbul, 1983, s. 1455.

2- Espri vericilerle çizer kadrosunun birbirinden ayrılmasıdır. Daha evvel yazarlar ve çizerler istedikleri anlayışta yazıları yazar, karikatürleri çizerlerdi. Ve ortaya karmaşık bir durum çıkardı. Espri vericiler ayrılınca, işlenecek konular ve espriler ortak bir kararla alınmaya başlar. Bu dönem *Gırgır* dergi karikatürlerinde iki imzalı karikatürlerin kaynağı buraya dayanmaktadır.⁸¹

Akbaba ilk defa politik tutumun dışında satış sayısında düşüş yaşar. *Akbaba* dönemin başarılı bir mizah dergisi olmasına karşın, hitap ettiği kesim genellikle orta tabaka ve üstü olmuştur. 1960 – 1970 yılları arasında nerdeyse tek başına üstlendiği mizah önderliğinin başlıca nedeni, başka bir dergi olmayışı idi. *Gırgır*'ın halka dönük mizah anlayışı, *Akbaba*'nın yayın hayatının kötüye gitmesine neden olur. Bu kötü gidişin önüne geçebilmek adına pek çok yol deneyen *Akbaba* 1977 yılına kadar direnebilmiş ve kapanmıştır.

Akbaba'nın kapanmasının ardından bu geleneği devam ettirmek adına *Çarşaf* ve *Çivi* dergileri okuyucuyla buluşur. *Akbaba*'dan farklı olarak ofset* tekliğinden yararlanan dergiler, umduklarını bulamazlar ve *Çivi* kısa bir süre sonra kapanır. *Çarşaf* ise, *Gırgır* çizgisinde ilerlemeye başlar. Bu sayede satış sayısını yükseltir ve en çok satanlar listesinde üçüncü dergi olur.

Bu dönem yayınlanan bir diğer dergi de *Fırt* olmuştur. Her yönüyle *Gırgır* dergisinin küçük kardeşi niteliğini taşır. *Gırgır* kadrosunca hazırlanan *Fırt*, en çok satanlar listesinde ikinci dergi olur.

1970 – 1980 yılları arası önemli mizah hadiselerinden biri de Karikatürcüler Derneği olayıdır. Aslında dernek bir mizah olayı olmamakla birlikte yaptığı çalışmalar ile mizahı uluslar arası bir boyuta taşır. Bundan dolayı 1970 – 1980 yılları arasında yaşanan önemli mizah olayları arasına girer. *Diyojen*'in yayınlanmasından 100 yıl sonra 1969 yılında kurulur. 1970 yılında büyük bir sergi açarak Türk karikatürünün yüzüncü yılını kutlarlar.⁸²

⁸¹ A.g.m., s. 1455.

*Çift kopyalı baskı yöntemidir. 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanan bu yöntem ile basın hayatında büyük kolaylık sağlanır.

⁸²Biz de Çizdik: 73 Karikatürleri, **Karikatürcüler Derneği**, 1973, s. 12.

1.5.1.3. 1960 – 1980 Yılları Arası Öne Çıkan Mizah Yazarları

1.5.1.3.1. Yusuf Ziya Ortaç

Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), İstanbul'da doğmuştur. Babası Konya'nın ileri gelenlerinden Hoca Hasan Efendi'nin oğlu mühendis Süleyman Sami Bey, annesi İzmir eşrafından İzzet Bey'in kızı Huriye Hanım'dır. İlköğrenimini Abdullah Ağa Mektebi'nde yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sınava girmiş ve Edebiyat Öğretmeni olmaya hak kazanmıştır. Mütareke döneminde *Şair* dergisini çıkarmış ve Orhan Seyfi ile birlikte 1922'den itibaren *Akbaba* dergisini yayınlamaya başlamıştır. 1928 yılında *Meş'ale* isimli sanat ve edebiyat dergisi, 1935 yılında Orhan Seyfi ile birlikte *Aydabir* ve *Heray* dergilerini çıkarmıştır. 1945 yılında Fransız Kız Lisesi'nde Edebiyat Öğretmeni olarak çalışmış, 1946- 1954 yılları arasında CHP'nden iki dönem Ordu milletvekili seçilmiştir.⁸³

1914 yılında *Kehkeşan* dergisinin açtığı bir yarışmada şiirinin birinci seçilmesinden sonra edebiyat dünyasına ilk adımı atan Yusuf Ziya, aruz vezniyle yazdığı ilk şiirlerinin çoğunu *İctihad* dergisinde yayınlamıştır. Rıza Tevfik'in aracılığıyla Ziya Gökalp ile tanıştıktan sonra dönemin pek çok şairi gibi o da, şiirlerini hece vezniyle yazmaya başlamıştır. Milli Edebiyat akımını benimsemiş, 1917 yılında Orhan Seyfi, Hakkı Tahsin, Hasan Zeki, Safi Necip, Salih Zeki, Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz ve Yahya Saim gibi şair ve yazarlardan oluşan Şairler Derneği'ne katılmıştır. 1919 yılında *Şair* dergisinin kapanmasının ardından, daha çok mizah ve hiciv alanında yazdığı şiir ve yazılarını *Diken*, *İnci*, *Ayna* ve *Aydede* gibi dergilerde yayınlamıştır. Milli Mücadele'nin ardından Türk edebiyatının önemli mizah dergilerinden biri olan *Akbaba*'yı çıkarmış ve bu dergide *Çimdik* ve *İzci* takma isimleriyle mizahi şiirler ve yazılar kaleme almaya devam etmiştir. Yusuf Ziya, sade Türkçe ile yazmasına rağmen eserleri şiir için gerekli hissi derinliğe sahip değildir. I. Dünya Savaşı yıllarında şiire başlayan birçok şair gibi onun şiir ve yazılarında da,

⁸³ Alattin Karaca, "Yusuf Ziya Ortaç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, 1998, s. 402.

vatan ve millet sevgisi geniş yer tutmuştur. Bunun yanı sıra sade yaşamı, aşk, tabiat, aile ve ölüm gibi temaları işlemiştir. Yusuf Ziya Ortaç, 1967 yılında vefat etmiştir.⁸⁴

Yusuf Ziya Ortaç'tan bir örnek:

“*Dünyada silah mı var: Kalem gibi, dil gibi?
Döğüşürür kardeşi Habil ile Kâbil gibi...*”⁸⁵

1.5.1.3.2. Orhan Seyfi Orhon

Orhan Seyfi Orhon (1890-1972), İstanbul'da doğmuştur. Şiire ilgisi Beylerbeyi Rüşdiyesi'nde başlamıştır. Edebiyat hocası Celâl Sahir'den destek görmüş ve edebiyat ortamındaki arkadaşlarının da etkisiyle divan edebiyatına ilgi duymuştur. İlk şiir denemelerinde Abdülhak Hamid ve Tevfik Fikret'in etkisinde kalmıştır. O dönem meydana gelen “terkipsiz lisan” anlayışına ilgi duymuştur. Aruzla terkipsiz Türkçe şiir yazma denemelerine girişmiş ve 1909 yılında *Kehkeşan* dergisinde yazmaya başlamıştır. Bu ilk dönem şiirlerinden özellikle “Fırtına ve Kar” Orhan Seyfi Orhon'un tanınmasını sağlamıştır. Terkipsiz, ancak eski kelimelerin yer aldığı şiir dilinden Ziya Gökalp'in uyarılarıyla halkın diline, vezinde ise aruzdan heceye geçmiştir. Bu yoldaki ilk denemelerini *Türk Yurdu* ve özellikle *Yeni Mecmua*'da yayınlamıştır. 1919 yılında çıkan “Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi” heceyle sade Türkçe şiir anlayışının başarılı örneklerinden olmuştur.⁸⁶

1918-1922 yılları arasında *Türk Kadını*, *Şair*, *Büyük Mecmua*, *Servet-i Fünûn*, *Ümit* ve *Yarın* dergilerinde şiir ve yazılarıyla görünen şairin dönemin diğer bazı dergi ve gazetelerinde de imzasına rastlamak mümkündür. 1922 yılında yayınlanan *Gönülden Sesler* kitabı beklentilerini karşılamayacağı şiiri ikinci plana atmış, *Aydede* ve *Âyine* dergilerinde başladığı mizah yazarlığını Yusuf Ziya ile birlikte 1922 yılında çıkardıkları *Akbaba* ile sürdürmüştür. *Papağan* ve *Yeni Kalem* isimli mizah, Resimli Dünya adlı çocuk ve magazin dergileriyle, edebiyat ve sanat içerikli *Güneş*'i neşretmiş, bir süre *Karagöz*'ün yayın sorumluluğunu üstlenmiştir. Kendi başına ve Yusuf Ziya ile birlikte 1932-1938 yılları arasında *Edebiyat Gazetesi*,

⁸⁴ A.g.m., s. 402.

⁸⁵ Yücebaş, a.g.e., s. 185.

⁸⁶ Özcan, a.g.e., s. 313.

Hızlanmış, Ayda Bir, Her Ay, Her Şey gibi edebi ve ilmi içerikli dergi girişimlerinden sonra yayınladığı *Çınaraltı*, Türkçü edebiyat çatısı altında toplanan önemli yayın organlarından biri olmuştur. Son olarak 1946 yılında *Yeni Çağ*'ı çıkarmıştır.⁸⁷

1930 öncesinde *Milliyet*'te başladığı gazete yazarlığına 1945'te *Tasvir*'deki yazılarıyla tekrar dönen yazar, *Cumhuriyet* ve *Ulus* gazetelerinde de yazarlık yapmıştır. 1950'li yıllarda DP saflarına geçtikten sonra bu partiyi destekleyen *Zafer* ve *Havadis* gazetelerinde yazılarını sürdürmüştür. Son olarak 1 Mart 1962 yılında *Son Havadis* gazetesinde başladığı günlük yazılarını ölümüne kadar devam ettirmiştir.⁸⁸

Orhan Seyfi Orhon'dan bir örnek:

“...Şayet azıcık anlayan olsun beni, derseni,
Kurtulmalısın önce akıl hastalığından!”⁸⁹

1.5.1.3.3. Aziz Nesin

Aziz Nesin,(1915-1995), İstanbul'da doğdu. Aziz Nesin öğrenim hayatına farklı okullarda devam ettirmiştir. 1933 yılında Darüşşafaka Lisesi'ne ve iki yıl sonra da Kuleli Askeri Lisesi'ne girmiştir. 1937 yılında Harp Okulu'nu Asteğmen olarak bitirmiştir. İki yıl sonra Askeri Fen Okulu'na başlamış ve aynı dönem Güzel Sanatlar Akademisi Süsleme Bölümüne seçilmiştir. 1941 yılında Trakya Çadırlı Ordugâhında, 1942 yılında da Erzurum Tabur Komutanlığı'nda görev almıştır. 1944 yılında Zonguldak'ta, görevi kötüye kullandığı gerekçesiyle ordudan ihraç edilmiştir.⁹⁰

1945-1946 yıllarında çeşitli gazetelerde çalışmalarda bulunmuş, ilk bağımsız yapıtı olan “Parti Kurmak, Parti Vurmak” ile DP'nin kuruluşunu demokrasi idealinden uzak ve rant elde etme yarışı olduğu düşüncesiyle ağır bir şekilde eleştirmiştir. Aynı yıl *Markopaşa* adlı mizah dergisi ile Sabahattin Ali'yle birlikte, tek partili iktidara karşı sıkı bir muhalefet oluşturmuştur. “Nereye Gidiyoruz” adlı yazısı dolayısıyla ilk hapis cezasını almıştır. 1948 yılında *Azizname*'de bulunan

⁸⁷ Alim Kahraman, “Orhan Seyfi Orhon”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, 1998, s. 390.

⁸⁸ *A.g.m.*, s. 390.

⁸⁹ Yücebaş, *a.g.e.*, s. 184.

⁹⁰ Özcan, *a.g.e.*, s. 378.

Taşlaması nedeniyle dört ay tutuklu kalmıştır. Birçok defa ceza alan yazar, yazılarından da geri kalmamıştır. 1955 yılında çıkardığı *Zübük* mizah dergisi ile yazılarına devam etmiştir.⁹¹

Aziz Nesin'den bir örnek:

*“...vazifem ilmik ucu bulup çorap sökmektir
Yırtık pabuçla gezip, size dua etmektir...”⁹²*

1.5.1.3.4. Muzaffer İzgü

Muzaffer İzgü (1933), Adana'da doğdu. Çocukluğu yoksulluk içinde geçen İzgü, hem çalıştı hem okudu. Bulaşıkçılık, garsonluk, pamuk işçiliği ve sinemalarda gazoz satıcılığı gibi işlerde çalışmıştır. Diyarbakır Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Silvan ve Aydın'da öğretmenlik yapmıştır. İlk romanı Gecekondu ile başlayan romancılığı tiyatro ile sürdürdü. Son yapıtları mizah öykülerinden oluşmuştur. Bando Takımı ile başlayan birçok öykü yazmıştır. Çocuk edebiyatını içeren eserler vermiştir.⁹³

Muzaffer İzgü'den bir örnek:

“Muhtar, kaymakamlıktan gelen kâğıdı okuduktan sonra, bir daha okudu, bir daha okudu... Sonra yüksek sesle ihtiyar heyeti üyelerine okudu. ‘Köyünüzde Türk Turizmine hizmeti geçenler varsa adlarının bildirilmesi, adlarının karşısına yaptıkları hizmetlerin yazılması, en geç on beş gün içinde yazının cevabının kaymakamlıkta bulunması...’ diyordu. Altında da ayrıca bir not vardı: ‘Turizme hizmetleri sabit görülenlere bin lira ödül verilecektir.’

*O anda hemen, muhtarın da, ihtiyar heyetinin de aklına Safoğlan geldi...
Muhtar:*

-Çoktan hak etti de geçti bile, dedi.”⁹⁴

⁹¹ Orkan Durmaz, “Aziz Nesin’in Biyografisi ve Eseri ‘Zübük- Kağı Gölgesindeki İt’”, **Freie Universität Berlin Institut für Turkologie LV 14422 Türksich V**, <http://userpage.fu-berlin.de/~durmazo/wp-content/uploads/2017/04/Zubuk.pdf> (Erişim: 23.06.2018).

⁹² Yücebaş, **a.g.e.**, s. 195.

⁹³ Özcan, **a.g.e.**, s. 417.

⁹⁴ Nesin, **a.g.e.**, s. 456.

1.5.1.3.5. Vedat Saygel

Vedat Saygel (1931), Giresun'da doğmuştur. Gazeteciliğe çocukluğundan kalma bir merakla başlamıştır. İlk yazısı *Markopaşa*'da 1956 yılında çıkmıştır. *Akbaba* ve *Çarşaf* dergilerinde yazan, çeşitli ödüller almıştır.⁹⁵

Vedat Saygel'den bir örnek:

“Eğer on yaşlarında küçücük bir çocuk çıkıp da, yalan yanlış haberlerle ortalığı birbirine katmasaydı Tanrının yardımı, özel sektörün yatırımı, hükümetin gayreti, muhalefetin iyi niyeti ile memleket güllük gülistanlık olurdu ama, a o velet yok mu?... Hiç kimsenin yapamayacağı kötülüğü, tek başına yaptı millete!

Sabah karanlığında koltuğunun altındaki gazeteleri satmak için:

-Kömür sıkıntısını yazıyooor! diye bağırarak vatandaşı telaşa düşürmeseydi, sorarım size: bugün memlekette pahalılık mı olurdu? Yolsuzluk mu olurdu? Kaçakçılık, vurgunculuk mu olurdu? Piyasayı karışk yağlar mı doldururdu?”⁹⁶

1.5.1.3.6. Suavi Süalp

Suavi Süalp (1926), İstanbul'da doğmuştur. Gazetelerde yöneticilik yaparak meslek hayatına giren yazarın ilk mizah yazıları 1953 yılında *Tef* dergisinde yayınlanmıştır. *Dolmuş*, *Akbaba*, *Pardon* dergilerinde, *Tercüman*, *Hergün* ve *Milliyet* gazetelerinde yazmıştır.⁹⁷

Suavi Süalp'ten bir örnek:

“Affan'ın çok zampara olduğu göğsüne taktığı kırmızı karanfilden, parıl parıl janjanlı kravatından, kulağının altına kadar uzanan favorisinden, bütün bunların üstünde son derece manalı kesilmiş ve orijinal bir sitil verilmiş ince bıyıklarından derhal anlaşılıyordu...”⁹⁸

⁹⁵ Nesin, **a.g.e.**, s. 444.

⁹⁶ **A.g.e.**, s. 445.

⁹⁷ Özcan, **a.g.e.**, s. 408.

⁹⁸ Pardon, 8 Eylül 1964, S. 2.

1.5.1.3.7. Oktay Rifat

Oktay Rifat (1914), Trabzon'da doğmuştur. Orta öğrenimini Ankara Gazi Lisesi'nde, yüksek öğrenimini de Paris Siyasal Bilimler Fakültesi'nde tamamlamıştır. Devlet hizmetinde bulunup avukatlık yapmıştır. Garip oluşumunun kurucularındandır. İlk şiirleri *Varlık Dergisi*'nde yayınlanmıştır. Bir süre hece ölçüsüyle şiirler yazmış, daha sonra arkadaşlarıyla birlikte geleneğe karşı olan şiirleriyle yenilikçi akımın içinde olmuştur. Toplumsal içerikli şiirler yazmıştır. Birinci Yeni'nin önemli isimlerinden olan Rifat, birçok oyun yazmıştır.⁹⁹

Oktay Rifat'tan bir örnek:

"Birinci Selim kanı severdi

İkinci Selim şarabı

Üçüncü Selim'in sazda sözde aklı

Dördüncü Selim diye biri yok

İyi ki yok!"¹⁰⁰

1.5.1.3.8. Rıfat Ilgaz

Rıfat Ilgaz (1911), Kastamonu'da doğmuştur. Kastamonu Öğretmen Okulu'nu bitirmiş ve bir süre öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne devam etmiştir. Edebiyat bölümünü bitirmiş ve çeşitli yerlerde Türkçe öğretmenliği yapmıştır. İlk şiirleri Kastamonu'da çıkan *Naziker* ve *Açıkgöz* gazetelerinde yayınlanmış, daha sonraki yıllarda *Çığır*, *Oluş*, *Yücel*, *Varlık* gibi dergilerde şiir yazmaya devam etmiştir. Aziz Nesin ve Sabahattin Ali ile birlikte *Markopaşa*'yı çıkarmıştır. Sosyal içerikli şiirlerin yanı sıra toplumsal konuları işleyen öykü ve romanlarıyla ün yapmıştır. Mizah alanındaki başarıları Hababam Sınıfı ile doruğa ulaşmıştır.¹⁰¹

Rıfat Ilgaz'dan bir örnek:

"Hayatta neden korktumsa, neden çekindimse başıma gelmiştir. Dazlak bir kafayla insan içine çıkmaktan korktuğum kadar hiçbir şey beni ürkütmez. Sen

⁹⁹ Özcan, a.g.e., s. 385.

¹⁰⁰ Oktay Rifat, **Koca Bir Yaz**, ADAM Yayınları, İstanbul, 1996, s. 39.

¹⁰¹ Özcan, a.g.e., s. 369.

misin kellikten korkan, kaç aydır saçlarım tutam tutam dökülüyor işte! Başıma tarak vuramaz. Aynaya bakamaz oldum. Elimi başıma bile götüremiyorum... ”¹⁰²

¹⁰² Rıfat Ilgaz, **Garibin Horozu**, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998, s. 133.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVDE KENTLEŞME – KENT SORUNU

2.1. Kentleşme

2.1.1. Kent ve Kentleşme Kavramı

Kent, nüfusun büyük bir bölümünün ekonomik faaliyet alanları olarak ticaret, sanayi ve hizmetle ilgili çalışma alanları ile geçimini sağladığı, kültürel ve toplumsal bir birlikteliğin olduğu yerleşim alanıdır. Kent kavramının çeşitli tanımları mevcuttur. Bir diğer tanımda; yaşayan çoğunluğun tarım dışı alanlarda çalıştığı, insanların barınmadan sosyal faaliyetlere tüm ihtiyaçlarını karşılayabildikleri yerleşim yeridir.¹⁰³

Kentle ilgili tanımlarda ortak noktaya demografik anlamda varılması, konusunda çeşitli zorluklar doğmaktadır. Sosyolojik açıdan, geleneksel ekonomik faaliyetlerin dışında, meslek tercihlerinin farklılaşmasından doğan örgütlenmenin olduğu büyük yerleşim alanları olarak tanımlanır.

Kentleşme en kısa anlamıyla, kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade eder. Bu dar anlamının dışında kentleşme sadece demografik bir durum olmayıp, sosyal, ekonomik ve kültürel süreçtir.¹⁰⁴ Bu doğrultuda kentleşme sadece insanları kentlere çekme çabası olmayıp, kentin yaşam biçimini benimsemelerini amaçlamıştır.

2.1.2. Kent İdaresi Kavramı

Türkiye’de kent idaresi belediyelerce yürütülür. Başa gelen hükümetlerin politikaları ve beş yıllık kalkınma planları ile merkezi idarenin de yönlendirmesiyle belediyeler, kentin problemlerini çözmek ve halkın yaşam standartlarını yükseltmek için gerekli olan her türlü hizmeti yapmakla görevlidir. Belediyeler, kent adına

¹⁰³ Ruşen Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 19.

¹⁰⁴ Erol Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017, s. 43.

önemli bir konumdadır. Hükümet politikalarının yanı sıra belediyelere, kent içi hizmetler için ayrılan ödeneklerde önemlidir. 1960 – 1980 yılları arasında yapılan kalkınma planları dâhilinde, kentleşmeye en çok değinilmiş olan plan, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) olmuştur. Kentleşmede, ekonomik ve toplumsal gelişmenin, özellikle sanayileşmenin bir sonucu olarak desteklenmesi gereken bir olgu gibi ele alınmış ve bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁵

2.1.3. Kentleşmenin Nedenleri

Kentleşme sosyal, ekonomik, siyasi ve teknolojik gibi nedenlerin etkisiyle oluşur. Bütün bu nedenler birbirinin dinamiği şeklindedir. Ayrı nedenler olarak değerlendirilmeleri söz konusu değildir. Ancak konunun anlaşılabilirliği dolayısıyla ayrı ayrı açıklamakta fayda vardır.

2.1.3.1. Ekonomik Nedenler

Kırsalda yaşayan nüfusun neredeyse %50'si geçimin tarımdan sağlar. Tarımda makineleşmenin başlaması sonucunda insanların boş vakitleri artmıştır. Yaşanan bu durum kırsaldan kentler doğru bir göç olayına neden olmuştur. Tarımsal faaliyetlerin artık eskisi gibi gelir getirmemesi üzerine kentte fabrikalarda iş bularak daha iyi yaşam standartlarına erişileceği düşüncesi artmıştır. Bu durum bölgelerin kentleşme düzeylerine de yansımıştır. (Tablo: 1)

¹⁰⁵ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitapevi, Ankara, 1990, s. 38.

Bölgeler	1960	1980	1985
Marmara	43.3	68.7	74.1
Akdeniz	31.6	49.8	52.7
Ege	30.3	48.6	54.8
İç Anadolu	24.8	47.4	53.3
Güneydoğu Anadolu	16.1	36.5	39.9
Doğu Anadolu	13.4	27.2	31.1
Karadeniz	11.4	24.0	29.2
Türkiye	25.2	45.4	50.9

Tablo: 1 Türkiye’de coğrafi bölgelerin kentleşme düzeyi. (Kaynak: Keleş, 1990, s. 38.)

Nüfusun büyük çoğunluğunun geçimini tarımdan sağladığı halde, tarım ulusal gelirin oldukça küçük bir parçasını kapsar. Ulusal gelirden tarım kesiminin payı 1960 yılında %55.4’tür. Ekonomik gelişmenin, tarımsal alanlardan kaymasının başlıca nedeni olmuştur. Tarımda yaşanan verim azlığı ve tarımsal toprak alanlarındaki dengesiz dağılımın da payı büyüktür. 1963 yılında yapılan Tarım Sayımı ile tarımsal işletmelerin küçük ölçekli olduğu ispatlanmıştır. Gelişime açık olmayan bu işletmelerin zamanla yok olduğu ve bu bağli olarak tarımsal verimliliği doğrudan etkileyen bir diğ er unsurda, işletmelerin sahip olduğu toprakların çok fazla parçaya bölünmüş olmasıdır.¹⁰⁶

Bütün bu sıralanan nedenler kentlere artan göçlerin ekonomik temelli olduğunun kanıtıdır.

2.1.3.2. Sosyolojik Nedenler

Kentin ve kırsal arasındaki yaşam farklılıklarının sosyolojik nedenleri oluşturur. Sunmuş olduğu imkânlar ile özgür yaşam ortamı ve kültürel her türlü faaliyet kenti cazip kılmaktadır. 1960’lı yılların başında kentlere yaşanan göçler halk

¹⁰⁶A.g.e., s. 32.

arasında statü atlama anlayışına sebep olmuştur. Bu doğrultuda kentte yaşama isteği üstünlük kanıtlama çabasına dönüşmüş ve kentli olma isteği uyandırmıştır.¹⁰⁷

2.1.3.3. Siyasi Nedenler

Kentleşmenin önemli nedenleri arasında olan siyasi nedenler, dönemin iktidarının kentleşmeye karşı tutumuyla şekillenir. Kentleşmeye karşı geliştirilen politikalar, kentleşme hızını belirlemiştir. Türkiye’de kentleşmenin hızlanması 1950’li yıllarda artış göstermiştir. Yaşanan siyasi durumların kırsaldan kente zorunluluğu arttırdığı dönemlerde mevcuttur. 1960 – 1980 yılları arasında yaşanan siyasal gelişmeler, iki darbe arası dönem olarak adlandırılan bu yirmi yıllık dönemde kentleşmeyi çok faktörlü olarak etkiler. Siyasi iktidarlar, toprak mülkiyeti, tarım ve sanayi politikaları ile uluslar arası anlaşmalar gibi nedenlerde kentleşme üzerinde etkili olmuştur.¹⁰⁸

2.1.3.4. Teknolojik Nedenler

Kentleşmenin hızlanmasında en önemli faktör sanayileşme olmuştur. Sanayi devrimi ile başlayan teknolojik gelişmeler sonucunda kurulan sanayi tesisleri iş gücüne duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Bu da kırsal bölgelerden kentlere göçlere neden olmuştur. 1959 yılında yapılan Sanayi Envanteri adlı sayıma göre, sanayi işletmelerinin sayısı 110.000’i geçmiş, çalışanların sayısı ise, 705.893’i bulmuştur.¹⁰⁹

Nüfusun büyük kentlerde toplanmasını açıklayan araştırmalar, kentleşmede etkili olan teknolojik unsurların, büyük ve küçük çaplı kentlerde kurulmuş sanayi kuruluşları olarak açıklar. Sanayileşme kentler arasında gelir farklılıkları yaratmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı kentleşmede teknolojik nedenler önemli yere sahiptir.

¹⁰⁷ Hilal Susmaz – Cevdet Emin Ekici, “Sağlıklı Kentleşme süreci Esasları”, **e-Journal of New World SciencesAcademy**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/187159> (Erişim: 28.04.2018).

¹⁰⁸ Kaya, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁰⁹ Keleş, **Kentleşme Poli...**, s. 34.

2.2. Kent Sorunu

2.2.1. Kentleşme ve Kent Sorunu

Kentleşmenin insan yaşantısında yaratmış olduğu pek çok olumlu unsurun yanı sıra kentleşmeye bağlı olarak insan hayatına giren sorunlarda mevcuttur. Kent yaşantısı insan üzerinde ciddi hasarlar bırakmakla kalmıyor, biyolojik yapısı üzerinde de oynamalara neden olmuştur. Sağlıklı yaşamın uzağında kalıp betonarme binalar arasında mekik dokuyan insanlar farklı bir takım sorunlarla karşı karşıla kalmıştır. Kentleşme genel tanımını dışında değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Yalnızca kırdan kente doğru yaşanan göç neticesinde oluşan nüfus yoğunluğu olarak algılamak yanlış bir bilgi birikimine neden olacaktır.¹¹⁰

2.2.1.1. Göç

İnsanlar ile yaşadıkları mekân arasında bir bağ bulunur. Sözcük anlamı olarak mekân değişikliğine karşılık gelen göç, kişiyi ve toplumu yakından ilgilendiren bir olgudur.¹¹¹ İçinde yaşadıkları mekânın koşullarına uyum sağlayıp sağlamama durumu göçün temel nedenini oluşturmuştur. Dünya'nın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de göçe bağlı olarak büyük kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışı söz konusu olmuştur. Yaşanan hızlı nüfus artışı beraberinde ekonomik sıkıntıları getirmiştir.

2.2.1.2. İşsizlik

İnsan yaşamını sürdürebilmek adına her zaman diliminde ve koşulda üretim ve tüketim içerisinde olmuştur. Ve toplumların gelişme hızlarıyla aynı oranda iş hayatında insan ihtiyacı sürekli artmıştır.¹¹² Ekonomik ve sosyal yönleri farklılık gösterse de işsizlik bütün dünya toplumlarının en önemli sorunlarının başında

¹¹⁰ Kemal Kartal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, Yurt Yayınları, Ankara, 1983, s. 48.

¹¹¹ Melih Ersoy, **Göç ve Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Ankara, 1985, s. 18.

¹¹² Hüseyin Kumaş, "İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 3, S. 4, İzmir, 2001, s. 203.

gelmiştir. İşsizlik ilk olarak sanayi devrimi ile birlikte başlamış ve 1970’li yıllarda gelişmekte olan ülkelerin ciddi problemleri arasına girmiştir.

“Bir ülkede çalışabilecek durumda olan ve çalışmak isteyen kişilerin bir bölümünün işinin olmamasına işsizlik, bu durumda olan kişilere de işsiz denir. Bu tanımdan anlaşılmalı olacağı gibi işsizlik, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir bölümünün çalışmamayı tercih etmelerinden ve dolayısıyla da idari olarak işsiz olmalarından kaynaklanan bir durum değildir. Tam tersine işsizlik, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir kısmının çalışmak istedikleri halde iş bulamamalarından ve dolayısıyla da gayri iradi olarak işsiz olmalarından kaynaklanan bir durumdur. Bir başka deyişle işsizlik kavramı hem iradi işsizliği hem gayri iradi işsizliği değil, sadece gayri iradi işsizliği kapsar.”¹¹³

2.2.1.3 Barınma

Büyük insan topluluklarının bir araya gelerek yaşam mücadelesi verdiği kentte nüfus artışına bağlı olarak, temel ihtiyaç olan barınma sorunu ortaya çıkmaktadır. 1960’lı yılların başında sanayileşmeye bağlı olarak kentlere başlayan göç dalgası insanların nerede yaşayacağı sorununu ortaya çıkarmıştır. Ekonomik şartları konut edinmeye elverişli olmayan insanlar gecekondu kültürünü ortaya çıkarmıştır. Yaşanan konut yetersizliği kentin görünümünden, yaşanabilirliğine kadar birçok konuyu etkilemiştir.

2.2.1.4. Ulaşım

Hızlı kentleşmeye bağlı olarak artın nüfusun ulaşım sorununu da beraberinde getirmiştir. Ulaşım hizmetlerinin ihtiyacı karşılayabilmesi için gerekli altyapının sağlanması gerekmektedir. Şayet şartlar bu altyapıyı hazırlamaya elverişli değil ise sorun kaçılmaz olur.

Ulaşım hizmetlerinin yeterli düzeyde sağlanmış olması problemin tamamını ortadan kaldırmamaktadır. Hızlı kentleşme ulaşımında trafik problemini beraberinde getirir. Dünyanın birçok yerinde nedenleri farklı olmakla birlikte trafik sorunu

¹¹³ Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2003, s. 12.

mevcuttur. Ancak temel neden, artan nüfus oranına karşılık gerekli önlemlerin alınmamış olmasıdır.¹¹⁴

2.2.1.5. Çevre

Çevre sorunlarının temelinde kentleşme ve sanayileşme vardır. Kentleşmenin nüfus artışıyla paralel olarak getirdi atık problemi, kanalizasyon ve su problemleri ile birleşerek çevre sorunlarını oluşturmaktadır.¹¹⁵

Bir diğer önemli çevre sorunu hava kirliliğidir. Kentleşmenin artması ile kentlerde yaşanan hava kirliliği oranının da ciddi artışlar olmuştur. Fabrikalaşan düzende, çevreye karışan gazlar ve toprağa karışan atıklar sorunları da beraberinde getirmiştir.

2.2.1.6. Sağlık

İnsan yığınlarının kentlere doluşması ile birlikte çıkan sorunlardan biri de, sağlık sorunudur. Kişiler bazında irdelenmesinden ziyade kurumsal olarak değerlendirmekte fayda vardır. Sağlık sorununu salt olarak kentleşmeye bağlamak elbette ki doğru değildir. Yaşanan hızlı kentleşme ve beraberinde gerekli görülen hizmet sektörü kapsamında değerlendirilen sağlık kurum ve kuruluşlarının yetersiz kalması, halk arasında sorunlara neden olmuştur. Artan nüfusun gereksinimleri karşılanamaz duruma geldiğinde, başka problemlerde neden olur. Bundandır ki kentleşmenin sebep olduğu sorundan biri de sağlık sorunudur.

2.2.1.7. Eğitim

Kentleşme sürecinde yaşanan en belirgin sorun kültürel uyumsuzluktur. Göçlerle birlikte artan nüfus kadar, kentte yaşanan mevcut nüfusta kentleşme

¹¹⁴ Muammer Kantarcı- Naim Öztürk, **Birinci Ulusal Ulaşım Sempozyumu**, İETT Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1996, s. 42.

¹¹⁵ İsmail Topuzoğlu, **Çevre Sağlığı ve İş Sağlığı**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1979, s. 28.

sürecinde yaşanan kültürel uyumsuzluktan payını alır. Buna bağlı olarak oluşan toplumsal bir değişim, çeşitli problemleri de beraberinde getirir.

Her bireyin temel eğitim hakkı vardır. Kırsaldan göç ederek kente yerleşen insanlar daha iyi şartlarda eğitim alabilmenin peşindedirler. Elbette kırsalla kıyaslandığında daha nitelikli ve kolay eğitim aldıkları gerçeği göz ardı edilemez. Ancak kentleşmeye bağlı olarak eğitim hayatında da yaşanan sorunlar oluşmuştur. Eğitim olanaklarının sınırlı olması ve ilköğretimden sonra eğitime devam etmeme gibi durumlar Türkiye’de sık görülen sorunlar arasında olmuştur. Türkiye’de eğitimin istenilen düzeyde olmadığı ve yaşanan sorunların temel kaynağının nitelikli eğitim eksikliğinden kaynaklandığı tespit edilmektedir.¹¹⁶

2.2.1.8. Ekonomi

Kentleşme kavramı özünde üretim faaliyetlerinin mekânlara yansımaları ile sanayileşen toplumsal yapıdır. 1950’li yıllarda artmaya başlayan kentleşme süreci sanayileşmeyi ve ekonomik yapıyı etkilemeye başlar. Birçok toplumda ekonomik kalkınmanın birincil koşulunun kentleşme olduğu düşüncesi yaygındır. Oysaki bir ülkede ekonomik kalkınmadan söz edilebilmesi için, kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin miktarının ve etkinliklerinin artması, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması, gelir dağılımındaki adaletsizliği azalması ve istihdam düzeyinin yükselmesi gibi yapısal değişikliklerin olması gerekir.¹¹⁷

Kentleşmenin hızla artması ve insan nüfusunun ekonomik olarak kendini idare edebilme çabası “ekonomik sorunlar” gerçeğini ortaya çıkarmıştır. İhtiyaçların artması ve alım gücünün düşmesi üzerine kentleşmenin olumlu olduğu kadar olumsuz yönleri ile karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur.¹¹⁸

¹¹⁶ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayınları, Ankara, 2015, s. 24.

¹¹⁷ M. Fatih Çan, “Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi”, **T.C. Fırat Kalkınma Ajansı**, http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FIRAT_AKADEMI/KENTLE%C5%9EME,%20SANAY%C4%B0LE%C5%9EME%20VE%20KALKINMA%20ETK%C4%B0LE%C5%9EC4%B0M%C4%B0.pdf (Erişim: 29.04.2018).

¹¹⁸ Erol Manisalı, **Gelişme Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 48.

2.2.1.9. İletişim

1960 Türkiye'sine bakıldığında, giderek artan kentleşme ile birlikte insanlar arası iletişimde sorunlar oluşmaya başlamıştır. Kırsalda karşılaşılma ihtimali olmayan durumlarla karşı karşıya kalan bireyler, giderek birbirlerine yabancı ve güvensiz hale gelmişlerdir. Günümüz Türkiye'sinin en büyük problemleri arasında sayılabilecek olan iletişim sorunsalı, kentleşmenin başlaması ile birlikte artmıştır. Aile içi iletişim sorunu ve toplumsal iletişimsizlik kentlinin temel sorunu haline gelmiştir.

2.2.1.10. Güvenlik

Ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunun yaşadığı kentler, güvenlik ihtiyacının en çok ihtiyaç duyulduğu yerlerdir. Kentleşme ile büyük toplulukların bir arada yaşaması güvenliğin sağlanmasını zorlaştırmıştır. Kentlerin artan nüfusu ve yoksulluk oranının artması, sorunların, suçların ve şiddetin de aynı oranda artmasına neden olmuştur. Ancak kentte artan suç oranını ve güvenlik problemini sadece artan nüfusa bağlamak doğru olmaz.¹¹⁹

Güvenlik bir kentin gelişmesi adına hayati önem taşır. Kentte yaşayan halkın can ve mal güvenliğinin sağlanmaması halinde huzurlu bir ortam sağlanamaz. Kentin verdiği özgürlük havasının temelinde toplumsal kontrolün azalması yatar.¹²⁰ Bu doğrultuda ortaya suç oranı yüksek bir toplum yapısı çıkar.

2.2.1.11. Kente Uyum

Kentleşmenin toplum hayatında çok sayıda etkisinden başka gündelik hayatta yaşanan değişikliklere de yakından bir ilgisi vardır. Bireyin var olduğu yerde sosyal faaliyetlere duyulan ihtiyaçta mevcuttur. Kırsal yaşamın getirdiği tekdüze yaşantının

¹¹⁹ Mithat Arman Karasu, "Kent ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**,

<http://www.arastirmax.com/en/system/files/dergiler/10693/makaleler/13/2/arastirmax-kent-suc-uzerine-kavramsal-bir-cerceve.pdf> (Erişim: 29.04.2018).

¹²⁰ Ruşen Keleş – Artun Ünsal, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982, s. 16.

aksine kent yaşantısı birçok ilgi alanı sunar. Çeşitli hobilerin ve ilgi alalarının doğduğu kentlerde, insanların toplumsal değişimden etkilendikleri göze çarpar. Sanattan, spora, modadan, kutlamalara kadar geniş bir yelpazeye sahip sosyal yaşam beraberinde bu alanlara yaşanan sorunları da getirmiştir. Ve insanların kente uyum konusunda sorunlar yaşamasına neden olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT SORUNU VE MİZAHA YANSIMALARI (1960 – 1980)

3.1. Mizahta Göç Sorunu

Göç, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine hareket ederek yer değiştirme eylemidir. İç göç, ülke sınırları içerisinde bölge, köy, kasaba ve kent gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla gerçekleştirilen nüfus hareketidir.¹²¹ Türkiye’de genelinde kırdan kente iç göç hareketi yaygındır.

1950’li yıllarda ülkenin kırsal kesiminde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimler, kentlere yoğun nüfus akışına neden olmuştur. (Tablo: 2)

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent (%)	Köy Nüfusu	Kır (%)
1960	24.064.763	6.927.343	28.78	17.137.420	71.22
1965	27.754.820	8.859.701	31.92	18.895.089	68.08
1970	31.391.421	10.805.817	34.42	20.585.604	65.58
1975	35.605.176	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55
1980	40.347.719	16.869.068	41.80	23.478.651	58.20

Tablo: 2 Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kır Nüfusu. (Kaynak: TÜİK, Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, 1923-2009.)

Yaşanan göç hareketinin temelinde, köylerde yaşayan insanların kente uyum sağlamak adına dönüşüme ayak uydurmak yatar. Yaşanan sanayileşmeye karşı direnemeyen tarımsal faaliyetler, makineleşmeye yenik düşmüştür.

1960 – 1980 yılları arasında kır ile kent arası gelir farkının artış göstermesi, kentin ekonomik ve toplumsal çekiciliğinin atmasına neden olmuştur. Kırsalda

¹²¹ Sunday Üner, **Nüfus Bilim Sözlüğü**, Ankara, 1972, s. 42.

1940'lı yılların sonuna kadar yaygın olan geçim kaynağı, 1970'lere gelindiğinde sınırlı sayıda ürüne düşmüştür. Böylece tarım büyük çapta kayıp yaşamış ve ekonominin diğer dallarıyla bütünleşmiştir.¹²²

Kentsel alanların çekici ve kırsal alanların itici şartlarından dolayı oluşan göç hareketleri, hem göç edilen bölgede hem geride bırakılan bölgede çok farklı ve derin etkiler bırakmaktadır.¹²³ Birçok nedeni olan göç hareketinin iyi incelenip değerlendirilmesi ve çözüme yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'de göçün nedenleri şöyle sıralanabilir:

- 1- Tarımda görülen açık ve gizli işsizlik ile uygulanan yanlış tarım politikaları.
- 2- Genel nüfus içerisinde genç nüfusun yüksek olması.
- 3- Eğitim ve hayat standartlarında yaşanan ilerlemeler.
- 4- Tarımda makineleşme.
- 5- Aile yapısından sıyrılıp uzaklaşma isteği.
- 6- Kan davaları gibi olumsuz durumların söz konusu olması.
- 7- Ekilecek arazinin verimsizliği ve darlığı ile veraset yoluyla bölünen tarımsal alanların gelir getirmemesi.¹²⁴
- 8- Mevsimlik işçilerin, göç ettikleri yerlerden dönmeme isteği.
- 9- Doğal afetler dolayısıyla yapılan mecburi göçler.
- 10- Kentlerde, refah düzeyinin artışı.
- 11- Siyasi sebepler, terör ve mezhepsel anlaşmazlıklar.¹²⁵

Bunlara ilaveten göç hareketinin temel nedeni, bölgeler arası oluşan sosyo-ekonomik farklılık olmuştur. 1960'lı yılların başlarında büyük kentlere doğru gerçekleşen göçler, insanların kent yaşantısına adaptasyon sorunu yaşadıklarını gözler önüne serer. (Şekil: 14)

Yaşanan göçler neticesinde, göç veren bölgelerde insan gücü ve mal kaybı yaşanmış ve bu durum göç veren bölgelerde ekonomik açıdan yaşanan fakirleşmenin

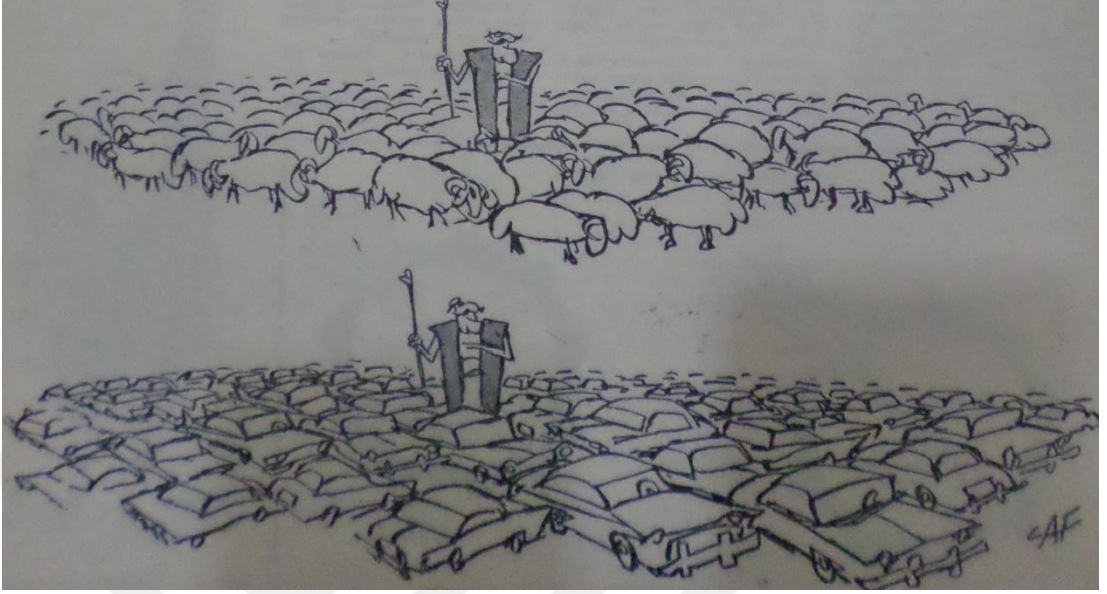
¹²² Gülten Kazgan, "1980'lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Tarih Vakfı Yayınları, Der. Oya Baydar, İstanbul, 1999, s. 32.

¹²³ Keleş, **Kentleşme Poli...**, s. 35.

¹²⁴ **A.g.e.**, s. 31.

¹²⁵ Birsen Gökçe, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayınevi, Ankara, 1996, s. 73.

yanında, kültürel fakirleşmeye de sebep olmuştur. Bölgeler arasında yaşanan bu dengesizlikler kalkınma planları ile giderilmeye çalışılmıştır.¹²⁶

Şekil: 14 Kırsaldan Kente Göçün Yarattığı Sosyo-Kültürel Çatışma. (Kaynak: Akbaba, 30 Ağustos 1967, S. 36.)

1968 – 1972 yılları arasında uygulanan II. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, bölgeler arası ekonomik dengesizliklerin giderilmesi için çalışmalar yapılmıştır.¹²⁷ Ancak istenilen düzeyde sonuç alınamamıştır.

Göçlerin yaratmış olduğu bir diğer sorunda, ekonomik dengesizlikler olmuştur. Göç eden kişilerin büyük bir çoğunluğu, göç etme sebebi olarak ekonomik gerekçeleri öne sürmektedir. Tarımsal alandan yeterli verimi alamayan kişi, iş bulma ve daha fazla para kazanma ümidiyle göç etmektedir. 1970’li yılların başlarında yapılan araştırmalar neticesinde, şehirlere 15 içerisinde 20 milyon kişinin göç edeceği tespit edilmektedir.¹²⁸ (Şekil: 15)

Türkiye’de 1960 yılının başlarına değin nüfus artışını destekleyici politikalar izlenirken, 1960’tan sonra nüfus artış hızını düşürmek adına politikalar izlenmeye başlanmıştır.¹²⁹ Kentlere aralıksız gelen insan nüfusu, kentli insanlarla kültürel

¹²⁶ Ruşen Keleş, “Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlikler: Bölgelerarası Sosyal Adalet Dengesi”, **Yedinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları**, Ankara, 1964, s. 5.

¹²⁷ Keleş, **Kentleşme Poli...**, s. 39.

¹²⁸ Cumhuriyet, 24 Ocak 1970.

¹²⁹ Sedat Murat, “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’nin Karşılaştırmalı Nüfus Yapısı”, **Tüm Yönleriyle Türkiye- AB İlişkisi**, Elif Kitabevi, Ed. Zeki Parlak ve Mustafa Aykaç, İstanbul, 2002, s. 60.

çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Çalışma hayatından gündelik hayata kadar, her alanda yan yana olacak olan bu kozmopolit nüfus yapısı beklenenin aksine, ekonomik çöküntüye neden olmaya kadar gitmiştir. Doğal yapısı içerisinde doğumlar ve ölümlerle büyümeyip, göç olarak büyüyen kentlerin her alanda yetersiz kalması sorunları da beraberinde getirmiştir.

Şekil: 15 Göçlere Karşı Alınan Tedbirler. (Kaynak: Akbaba, 18 Şubat 1970, S. 9.)

Kırsal ile kente arasındaki gelir eşitsizliğinden doğan göçleri engellemek adına geliştirilen politikalar, sosyal altyapı düzenlenmesi adına yapılan harcamalar yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak, kırsal alandaki kamu kuruluşlarının tasfiye edilip özelleştirilmesi, burada bulunan insanların kentlere akın etmesine neden olmuştur.

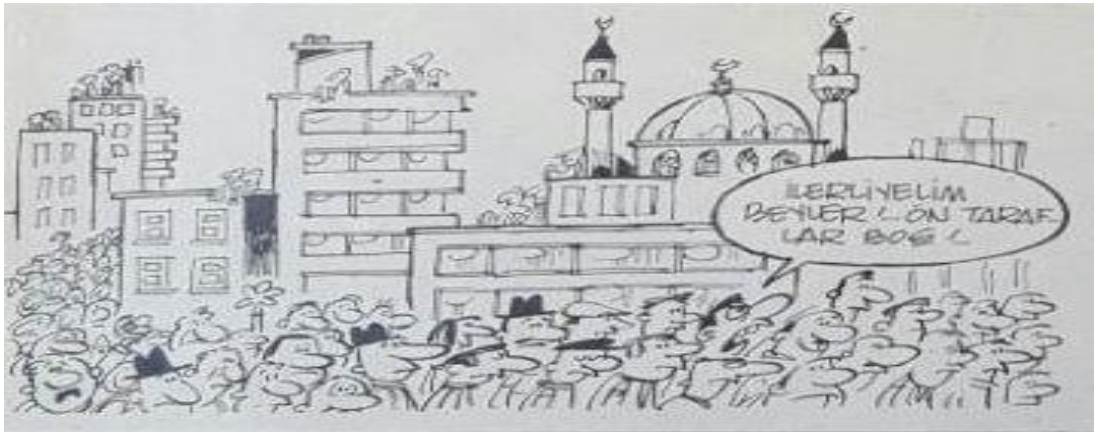
Geliştirilen politikalar sonuç vermeyince, kentlere yerleşen halkı caydırıcı uygulamalar geliştirilmiştir. 1964 yılında yürürlüğe giren kanunla, İstanbul'da oturan ailelerden oturma vergisi alınması kararlaştırılmıştır.¹³⁰ (Şekil: 16)

Şekil: 16 İstanbul'da Oturma Vergisi'nin Alınmaya Başlaması. (Kaynak: Akbaba, 10 Aralık 1964, S. 50.)

Sanayi toplumu olma yolunda hızla ilerleyen Türkiye, artan nüfusun barınma ihtiyacını karşılayamamıştır. Sonuç olarak, ikincil ekonomik sektörde çalışıp geçimini sağlayan göçerler, kent nüfusunun büyük bir parçası haline gelmiştir.

1960'lı yıllarda kırsaldan kentlere doğru bir göç söz konusu iken 1970'li yıllarda ise kentten kente doğru göç faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır.¹³¹ Bu dönemde büyük kentler haricinde göç alan kentler, göç vermeye başlar. (Şekil: 17)

Şekil: 17 Kentlerde Yaşanan Nüfus Artışı. (Kaynak: Çarşaf, 9 Temmuz 1980, s. 28.)

¹³⁰ Hürriyet, 21 Kasım 1964.

¹³¹ İbrahim Sirkeci-Ahmet İçduygu, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Tarih Vakfı Yayınları, Ed. Oya Baydar, İstanbul, 1999, s. 251.

1960-1980'ler arası dönem, kentsel alanların yapısında meydana gelen değişim ve bu yapı içindeki dönüşümlerin iç göçe damgasını vurduğu dönemdir. Öte yandan, 1960 ve 1970'lerde kır-kent göçü başat göç türü iken, 1970'lerin sonunu doğru kent-kent göçü, belli başlı göç türü olmaya başlamıştır.¹³²

3.2. Mizahta İşsizlik Sorunu

Tarih boyunca ülkelere göre, ekonomik ve sosyal özellikler farklılık göstermekle birlikte, işsizlik bütün toplumlar için sorun niteliğinde olmuştur. İşsizlik, modernleşme yoluna giren her toplumun karşılaşacağı sorunların başında gelir. İş gücünden üretim amacıyla yararlanılmaya başlanmasından günümüze değin alınan her türlü önleme karşılık, sorunun önüne geçilememiştir. İşsizlik, çalışabilecek durumda olup çalışmak isteyen bireylerin iş bulamama durumudur.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunlarından olan işsizlik, 1960 Türkiye'sinde de büyük bir sorun halini almıştır. Yoğun göçler sonucu kentlere göç eden insanların, çalışma hayatında yer edinmemesi işsizlik sorununun baş göstermesine neden olmuştur.

Ülkelerin sanayileşme ve kentleşme hızlarına paralel olarak insan gücüne olan ihtiyaç sürekli artmaktadır. İşsizlik, çalışma gücü ve arzusu olduğu halde iş arayıp da bulamayanların toplamı olarak ifade edilir.¹³³ (Şekil: 18)

Türkiye'de 1960 sonrası dönemde, ekonomik ve siyasal anlamda yaşanan dönüşüm söz konusu olmuştur. Bu dönüşüm çalışma hayatında önemli dönüm noktaları yaratmıştır. Hazırlanan kalkınma planları ile işsizliğin önüne geçilmeye çalışılmış, ancak uygulamaya konan kalkınma planları ile istihdam politikalarında farklılıklar meydana gelmiştir. Uygulamada yaşanan istikrasızlık nedeniyle, işsizliğin önüne geçilememiş ve kalkınma planları devreye girmiştir.¹³⁴

Birinci kalkınma planında (1963-1967), işsizlik konusunda başlıca dört madde belirlenmiştir. Bunlar;

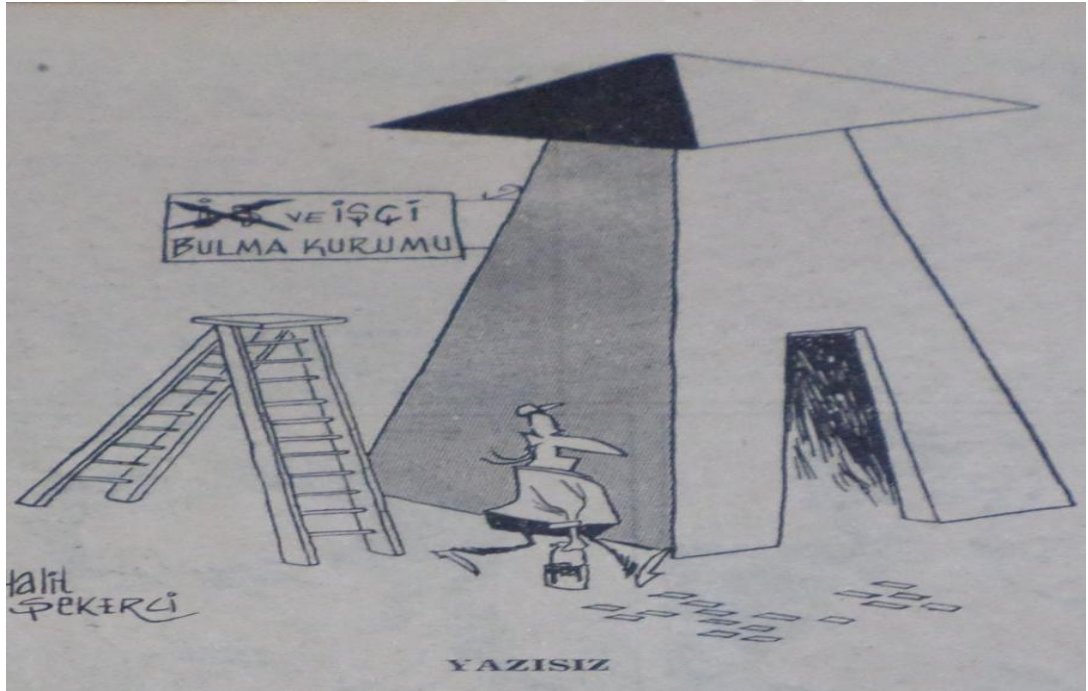
¹³² Sirkeci-İçduygu, **a.g.m.**, s. 252.

¹³³ Sabahattin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1997, s. 170.

¹³⁴ Ekin, s. 373.

- 1- İşsizlik sorunu çözümlenmesi,
- 2- Çalışanların mesleki seviyelerinin yükseltilmesi,
- 3- Kişilerin yeterliliğine, becerisine ve kabiliyetine göre istihdam edilmesi,
- 4- Çalışan nüfusun çeşitli meslek gruplarına bölünüşündeki dengesizliklerin ortadan kaldırılması ve daha dengeli bir dağılışı gerçekleştirmek şeklinde belirlenmiştir.¹³⁵

Nüfus artış hızının fazla olması ve kentlerde yaşanan nüfus artışının doğal yollardan değil, göç yollarıyla oluşması işsizliğin temel nedeni olmuştur. 1961 yılında “Her işsize bir iş kapısı.¹³⁶” politikası izlenmiştir. (Şekil: 19) Ancak izlenen politika, artan işsizliğe çözüm olmamıştır. Hâlihazırda kentlerde yaşanan halkın işsizlikle boğuşmasına ilaveten göçmenlerinde kente yerleşmesi ile adeta bir işsizler ordusu oluşmuştur.¹³⁷ 1960-1980 arası dönemin iktisadi olarak, önceki dönemlere kıyasla çok ileri düzeyde olduğu gerçeği tartışılmaz, ancak yaşanan işsizlik sorunu da kayıtlara geçmektedir. (Tablo: 3)

Şekil: 18 İşsizliğe Çözüm Aranıyor. (Kaynak: Akbaba, 7 Ocak 1960, S. 408.)

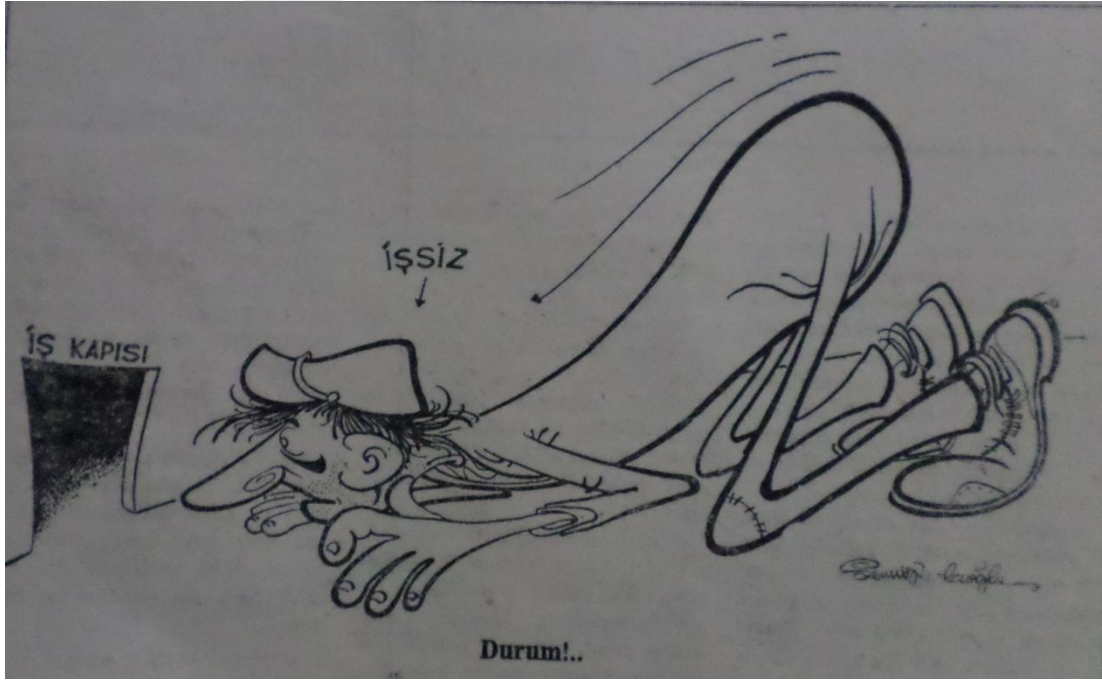
¹³⁵ Keleş, **Kentleşme Poli..**, s. 38.

¹³⁶ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1961.

¹³⁷ Amcabey, 1960.

Yıllar	Nüfus	İşsiz	İşsizlik Oranı(%)
1960	27.506.000	356.000	3.1
1961	28.227.000	396.000	3.4
1962	28.931.000	390.000	3.3
1963	29.651.000	403.000	3.3
1977	40.769.000	1.571.000	8.3
1978	42.641.000	1.617.000	8.4
1979	43.531.000	1.699.000	8.7
1980	44.439.000	1.831.000	8.2

Tablo: 3 1960-1980 Nüfus İstihdamının Yapısı (Kaynak: DİE, 1996)

Şekil: 19 İş ve İşçi İlişkisi. (Kaynak: Akbaba, 29 Haziran 1961, S. 485.)

Türkiye'nin başlıca iş kapısı olarak nitelendirilen tarım eskisi gibi önem arz etmemektedir. Sanayi ve hizmet sektörü tarımın yerini almış ve kent nüfusu giderek artmıştır. Bütün bu nedenler işsizliğin farklı boyutlar kazanmasına neden olmuştur.¹³⁸

¹³⁸ Güleryüz, 15 Kasım 1962.

3.2.1. İşsizlik Türleri

İşsizlik türleri ile ilgili olarak geçmişten bugüne kadar birçok yaklaşım öne sürülmüştür. Yaş, eğitim seviyesi ve durumu, cinsiyet, kişisel özelliklere göre yapılan gruplandırmaların yanı sıra, meslekler ve işsizliğin süresine göre de sınıflandırılmıştır.¹³⁹

3.2.1.1 Açık İşsizlik

Açık işsizlik kavramsal olarak, çalışma gücü ve arzusu olduğu halde iş arayıp bulamayan kişilerin toplamı olan, işsiz kitleyi ifade eder. Türkiye’de yaşanan açık işsizlik sorunu 1966 yılında % 7.2 olarak tespit edilmiştir.¹⁴⁰ (Şekil: 20) İş gücü arzı ile istihdam edilen işçi arasındaki fark arttıkça açık işsizlik oranı da artmaktadır. Hızlı kentleşmenin etkisinin büyük olduğu açık işsizlik, plansız şehirleşmenin sosyal ve ekonomik maliyetinin yüksek olması ile buna bağlı olarak doğan diğer nedenlerle orantılıdır. 1970’li yıllarda üst noktasına ulaşan açık işsizlik, gerek bireyler için gerekse toplum için büyük sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu yüzden çözüm yolları aranmaya başlanmıştır.

3.2.1.2. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, işsizliğin bir türü olmasına rağmen nitelik olarak farklıdır. Bir işletmede genel çıktı miktarında bir değişiklik olmaksızın, işletmeyi bırakan işçi sayısı gizli işsizlik miktarını verir. Kısacası, toplam çıktı miktarının sabit kalması anlamına gelir.¹⁴¹ Bir işletmede işçinin aldığı maaş, işçinin verimliliğinden yüksek ise gizli işsizlik vardır. 1965 yılı ve sonrasında Türkiye’de baş göstermeye başlayan gizli işsizlik söz konusu olmuştur. (Şekil: 21) Bunun birçok nedeni mevcutken, en başta işverenlerin kendi kalifiye elemanlarını yakın çevrelerinden seçmesi ve seçilen kişilerin işi yeteri kadar bilmemesidir.¹⁴² Bu işsizlik türünde genellikle iş arayanlar olmamakla birlikte, işsizlik gizli bir nitelik taşır. Genellikle sanayileşmiş toplumların sorunu olan gizli işsizlik, bir yerine daha fazla kişiye iş verilmesinden de

¹³⁹ Cafer Unay, **Makro Ekonomi**, Ekin Kitapevi, Bursa, 1996, s. 286.

¹⁴⁰ Yusuf Hamurdan, “Türkiye’de İşgücü ve İstihdam”, 1923 – 1973”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9524> (Erişim: 03.05.2018).

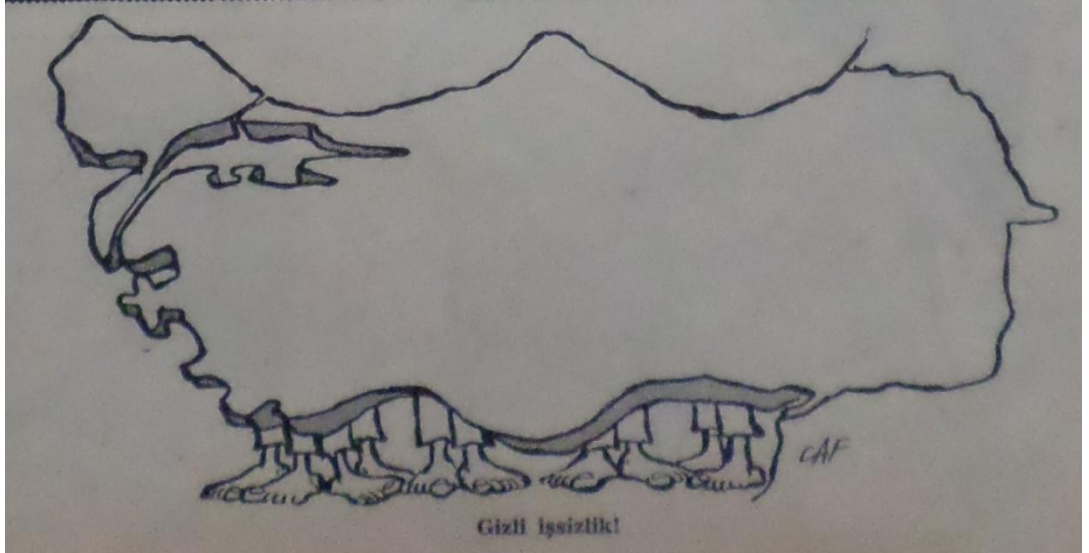
¹⁴¹ Kemal Yıldırım-Doğan Karaman-Murat Taşdemir, **Makro Ekonomi**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2012, s. 313.

¹⁴² Akşam, 28 Kasım 1965.

kaynaklanmaktadır.¹⁴³ Gizli işsizlik tercih değil mecburiyettir. Sanayileşme sonucu oluşan talep daralması ile işsiz kalan kesim başka alanlara yönelmiş ve işin verimliliği ile ücretini düşmüştür.

Şekil: 20 Türkiye'deki Açık İşsizlik Sayısı Belirleniyor. (Kaynak: Akbaba, 21 Eylül 1966, S. 39.)

Şekil: 21 Türkiye'de Gizli İşsizlik. (Kaynak: Akbaba, 18 Ocak 1967, S. 4.)

¹⁴³ Unay, a.g.e., s. 211.

3.2.2. İşçi ve İşsizlik

İşsizliğin baş aktörleri olan işçiler bu dönemde farklı birçok sorunla mücadele ederek çalışma hayatlarına devam etmeye çalışmıştır. Mizah basınının gündeminde sürekli var olan işçi ve işsizlik ilişkisi, kentsel sorunların da başında gelmiştir.

1960-1980 yılları arasında yaşanan diğer bir durum da yurtdışına giden işçilerdir. İşsizliğin giderek arttığı 1960'lı yılların ilk dönemlerinde âdete moda haline gelen Almanya'ya işçi olarak gitme akımı başlamıştır.¹⁴⁴ Çalışan nüfus oranının düşük olduğu yabancı ülkeler, Türkiye'den işçi talebinde bulunmaya başlamıştır.¹⁴⁵

Yaşanan bu duruma Türk Göçü adı da verilmiştir. Bu göç diğer göçlerden belli yönleri ile ayrılmaktadır. Benzer olan yanı ise ekonomik temelli olmasıdır. Tıpkı kentleşme sürecinin artması ile birlikte kırsaldan kente daha iyi iş imkânları umuduyla gelenler gibi, Almanya ve benzeri Avrupa ülkelerine de bu amaçla göçler yaşanmıştır.¹⁴⁶ (Şekil: 22)

Şekil: 22 Almanya'ya Sirkeci Garı'ndan Uğurlanan İşçiler. (Kaynak: Akşam, 4 Kasım 1963.)

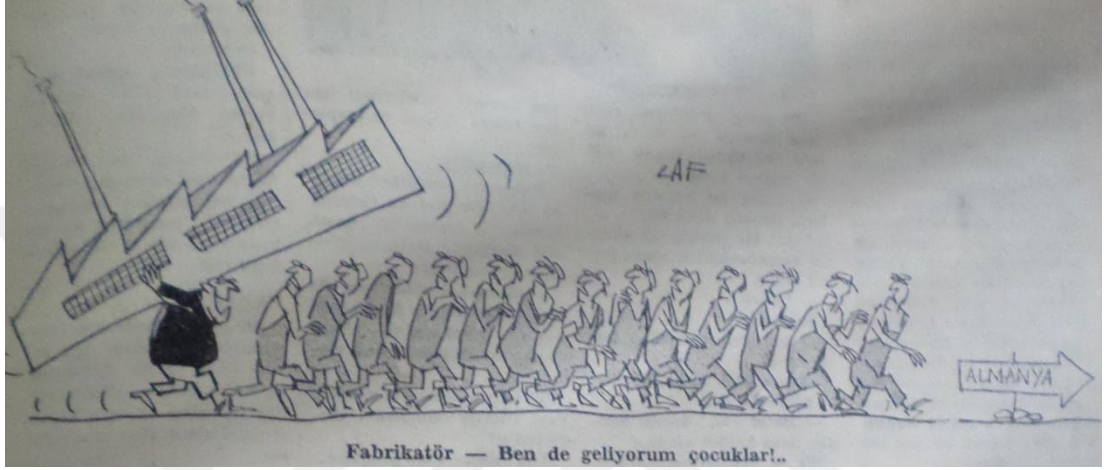
Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış olmasına rağmen savaşın yarattığı hasardan fazlasıyla etkilenmiştir. Bu ekonomik bunalım sürecinden ve

¹⁴⁴ Zübük, 1960.

¹⁴⁵ Cumhuriyet, 25 Ekim 1960.

¹⁴⁶ Kadir Canatan, **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, Endülüs Yayınları, İstanbul, 1990, s. 13.

işsizlikten kurtulmak adına Avrupa'ya Türk işçisinin gönderilmesi önemli bir seçenek olmuştur. Avrupa'ya göçün nedenleri kısaca değerlendirilecek olursa, en önemli nedenin nüfus artışına bağlı olarak artan işsizlik olmuştur. Avrupa'ya göçün ilk büyük ayağı olan 1962 yılı, Türkiye'de işsiz sayısının yarım milyona ulaştığı dönemdir. (Şekil: 23)

Şekil: 23 Almanya'ya Giden İşçiler. (Kaynak: Akbaba, 28 Kasım 1963, S. 122.)

Türkiye'de 1960'lı yıllarda, kentleşme neticesinde artan nüfusun etkisiyle oluşan işsizlik sorunu ve Avrupa'ya başlayan işçi göçleri, ilerleyen yıllarda eşleri ve çocuklarının da gitmesiyle devam etmiştir. 1980'ler bu göçe politik iltica da dâhil olmuş ve Türkler Avrupa'da azınlık haline gelmeye başlamıştır.¹⁴⁷

İşsizlikle mücadele edebilmek adına 1946 yılında kurulan İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun kapısını her gün onlarca işsiz, iş bulma umuduyla aşındırmıştır. (Şekil: 24)

1960 – 1980 yılları arası yaşanan önemli sorun da işçi grevleridir. İşsizliğin, 1980'li yıllara kadar artarak devam ettiği Türkiye'de, iş sahibi işçi ve memurlar işlerine sıkı sıkıya sarılmıştır. Dünya ekonomisinde yaşanan küçülme ile her geçen gün artan işsizler ordusuna katılma kaygısıyla karşı karşıya kalmamak adına işverene

¹⁴⁷ Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 126.

uzun yıllar boyun eğmek zorunda kalmıştır. 1961 Anayasası¹⁴⁸ ile grev haklarını tekrar kazanan işçiler, uzun çalışma saatleri ile kötü çalışma koşullarını grev haklarını kullanarak protesto etmeye başlamıştır.¹⁴⁹

Şekil: 24 İş ve İşçi Bulma Kurumu. (Kaynak: Çarşaf, 23 Ocak 1980, S. 4.)

Bu dönem yaşanan sendikal hareketler ve grevlerin temel nedenleri; öncelikli olarak ucuz iş gücü sağlamak için, çok uluslu şirketler, üretim merkezlerini çevre konumdaki ülkelere kaydırarak, buralarda yerel sanayi odakları yaratmışlardır. Bundan sonraki adım ise emeğin güvencesizleştirilmesinin kolaylaştırılması olmuştur. Yarı zamanlı, taşeron, geçici istihdam tiplerinin yaygınlaşması, işçilerde sosyal hak ve ücret konularında kaygılara neden olmuştur.¹⁵⁰ Yapılan grevlerde dikkat çeken bir özellik ise, Türkiye’de bu dönem yapılan grevlerin bir kısmının “Oturma Grevi” şeklinde olmasıdır. (Şekil: 25)

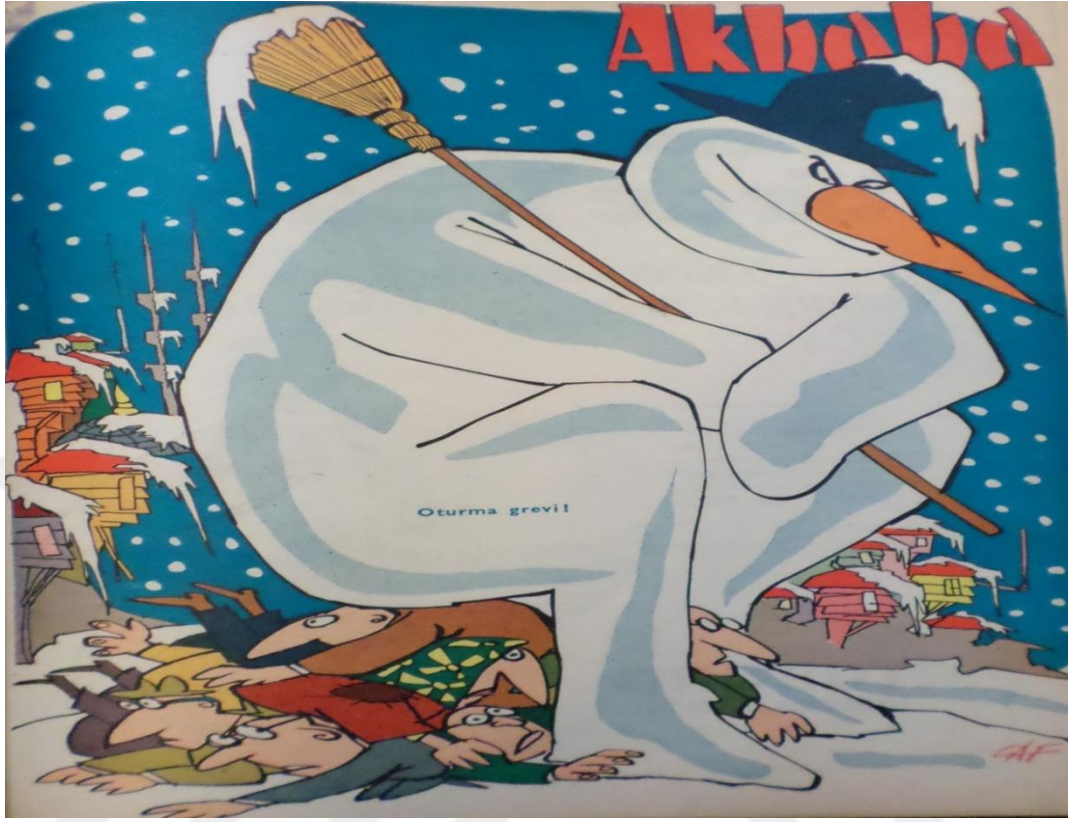
Yirmi yıllık süreçte o kadar çok grev yapılmıştır ki, çoğu fabrika haklarını veremeyeceklerini anladıkları işçileri işten çıkarma yoluna giderek daha büyük bir işsizlik sorunu yaratmıştır. Bütün bu sürecin kentleşme sonucu ortaya çıkan, insan

¹⁴⁸ 1961 Anayasası 46. Madde: “İşçiler ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.”

¹⁴⁹ Adnan Mahiroğulları, **Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı**, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 43.

¹⁵⁰ Hande Şahin, “İşçi Hareketlerine Tarihsel Bir Bakış: Dünden Bugüne Yaşanan Dönüşümlerin Yapısal Bir Analizi”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C. 17, S. 1, 2015, s. 173.

gücü ihtiyacına dayandığı ortadadır. İşçi hak ve istekleri gerçekleştirilemediği için ülke de devamlı bir grev hali mevcuttur. (Resim: 26)

Şekil: 25 Ülkede Grevler Devam Ediyor. (Kaynak: Akbaba, 11 Şubat 1970, S. 8.)

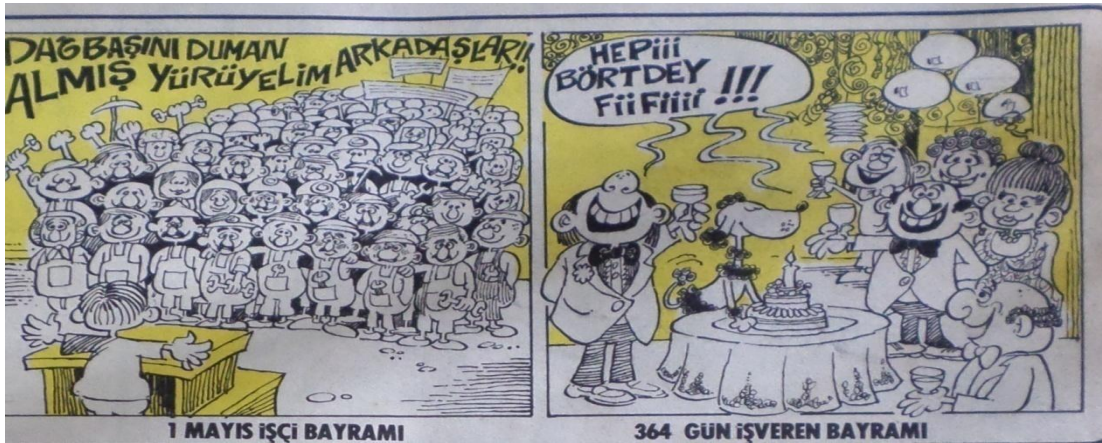

Şekil: 26 Grevlerin Giderek Artması Üzerine Bir Karikatür. (Kaynak: Akbaba, 21 Temmuz 1965, S. 21.)

İşsizliğin çıkmaz sokak haline geldiği 1970’li yıllarda, işten çıkarılan işçi ve memurların sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır.(Şekil: 27) İşverenin keyfi hareket ederek işine son verdiği işçilerin birçoğu işsizlik yüzünden kentlerde sorunlara neden olmuştur. Genç nüfusun yoğun olduğu Türkiye, işgücünün ve işsizliğin büyük bölümünü oluşturmuştur. Bu genç nüfus doğru istihdam edilemediği için ülke ekonomisine de ciddi kayıplara neden olmuştur. (Şekil: 28)

Şekil: 27 İşverenin İşçiye Bakış Açısı. (Kaynak: Fırt, 26 Haziran 1979, S. 172.)

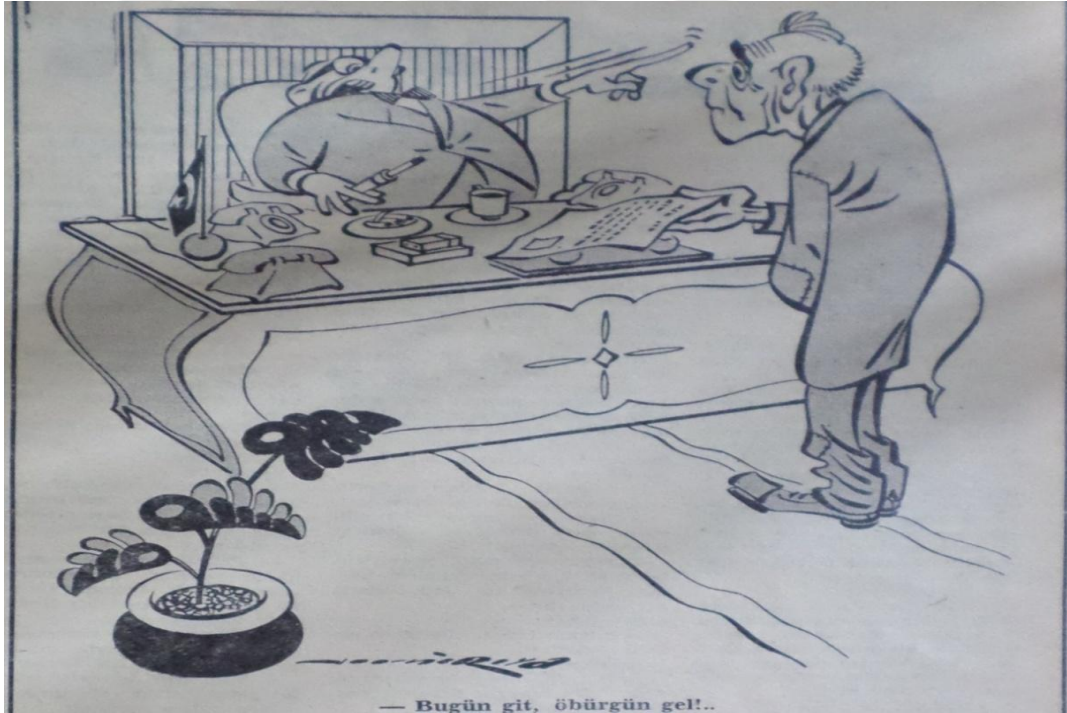

Şekil: 28 1 Mayıs’ın, İşçi ve İşveren Tarafından Değerlendirilmesi. (Kaynak: Gırgır, 2 Mayıs 1976, S. 195.)

3.2.3. Memur ve İşsizlik

1950 yılından sonra memurların hem maddi hem toplumsal statülerinde düşüş yaşanmıştır. Sosyo-ekonomik değişimi başlatmak zorunda olan gruplar, değişimin son aşamasında toplumdaki etkili konumlarını kaybetmiştir.¹⁵¹ Bir dönemin ayrıcalıklı kesimi olan memurlar, 1960'lı yıllardan itibaren önem kaybetmeye başlamıştır.

Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan memurlar sıkça işsizlikle karşı karşıya kalmıştır. 1960'lı yıllarda devlet dairelerinde yaşanan birçok sorun göze çarpmaktadır. Bunlardan dikkat çeken, “Bugün git, yarın gel.” uygulaması olmuştur. Günümüze kadar ulaşıla gelmiş olan bu durum, 1960'ların devlet dairelerinde sıkça kullanılmıştır.¹⁵² Devlet yetkililerince “bugün git yarın gel” uygulaması yasaklansa da herhangi bir etkisi olmamıştır. (Şekil: 29)

Şekil: 29 Devlet Dairelerinde Beklemeler Çare Aranıyor. (Kaynak: Akbaba, 26 Aralık 1963, S. 126.)

Devlet dairelerinde karşılaşılan sorunlardan bir diğeri de, devlet memurlarının rüşvet almaları olmuştur. Vatandaş işlerini hallettirebilmek için el altından

¹⁵¹ Öznur Us, “Memurluk Prestiji”, *Amme İdaresi Dergisi*, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/15758a6d5fe64c4_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi (Erişim: 04.05.2018.).

¹⁵² Papağan, 1963.

memurlara ve yahut müdürlere rüşvet vermek zorunda bırakılmıştır. Özellikle kırsal kesimden gelmiş halkın devlet kurumlarındaki işlerini günü ve zamanında halledebilmesi mümkün olmamıştır.¹⁵³ Devlet dairelerinde yaşanan bu kayırma ve rüşvet olaylarının artması ile devlet yetkililerince çözüm yolları aranmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, “Devlet dairelerinde, karşılama, uğurlama, alkış ve el öpme yasaklandı.”¹⁵⁴ haberleri gazetelerde sıklıkla yer bulmuştur.

Gündelik yaşamda kamu kurum ve kuruluşlarında halledilmek üzere olan birçok iş vardır. 1960’lı yıllarda devlet dairelerinde yaşanan sorunlar, tiyatrodan sinemaya kadar birçok alana konu olmuştur. Bu dönem halkın devlet dairelerinde karşılaştığı sorunlardan biri de, kaba davranış şekli olmuştur. Halka karşı gösterilen kaba davranışların düzeltilmesi gerektiği ve nazik davranışlarda bulunulması istenmiştir. Ancak alışlagelmiş düzenin tersi davranış şekli vatandaşlarda şaşkınlık yaratmıştır. (Şekil: 30)

Şekil: 30 Devlet Dairelerinde Halka Nazik Davranılacak. (Kaynak: Akbaba, 15 Aralık 1960, S. 457.)

1970’li yıllarda memurların işçilerden daha rahat bir yaşam sürdüğü ortadadır. Ancak hayat şartlarının her geçen gün zorlaşması bürokrat denilen memur

¹⁵³ Milliyet, 26 Mart 1961.

¹⁵⁴ Akbaba, 14 Temmuz 1960, S. 435.

kesim üzerinde de etkili olmuştur. “Sürekli artan fiyatlar ve bir türlü artmayan maaş”¹⁵⁵ anlayışı etrafında sıkışıp kalan memur, işsiz kalmamak adına herhangi bir girişimde bulunamamıştır. Zira “görülen lüzum üzerine” maddesi ile işten çıkarılan birçok memur vardır. Memurların işsiz kalma endişesi, emekli olduklarında da sona ermemiştir. Emeklilikten sonra alınan maaşla geçinemedikleri için birçok memur, verilen otuz maaş ikramiyeye rağmen çalışmaya devam etmeyi tercih etmiştir.¹⁵⁶ (Şekil: 31)

Şekil: 31 Memur ve Emeklilik Üzerine. (Kaynak: Gırgır, 6 Haziran 1976, S. 200.)

¹⁵⁵ Hürriyet, 15 Temmuz 1966.

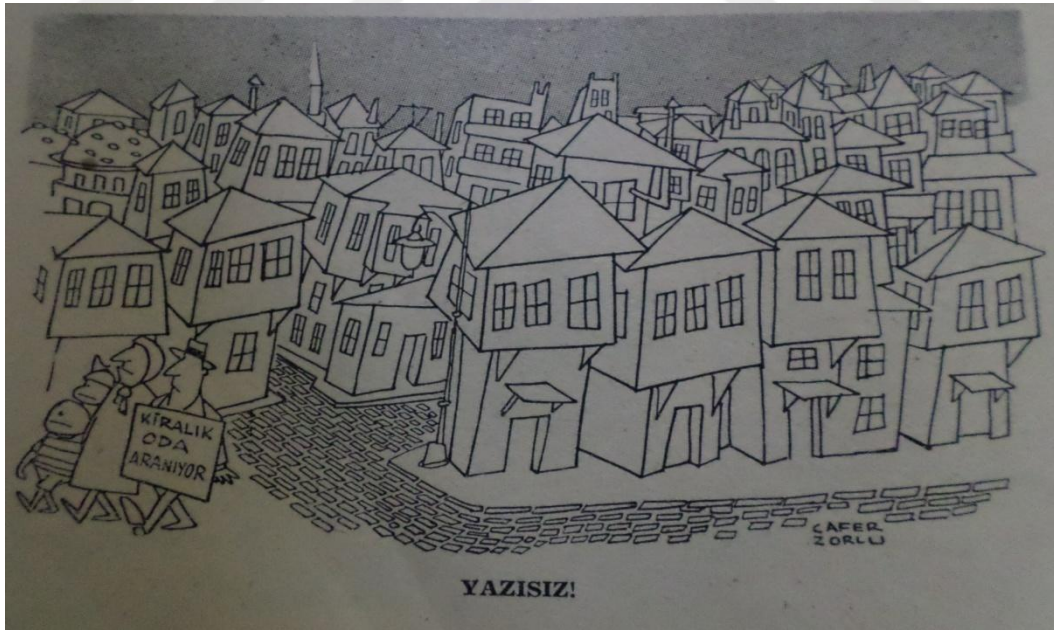
¹⁵⁶ Akbaba, 7 Temmuz 1965.

3.3. Mizahta Barınma Sorunu

Türkiye’de kentleşme, nüfusun nerdeyse bütünüyle farklı bir çevredeki güç yaşam koşullarının etkisiyle yer değiştirmesi olarak ifade edilir ve çeşitli toplumsal sorunların eşlik ettiği durum haline gelmiştir. Bir yerleşme süreci ve fiziksel çevre değişikliği olan kentleşme, barınma ve konut sorununu beraberinde getirmiştir.¹⁵⁷

Yeni kentlerin barınma sorununu çözmek için çeşitli yollara başvurulmuştur. Bunların arasında en sık başvurulan yöntem şüphesiz ki kiracılıktır olmuştur. Kırsaldan kente göç edip gelen kesimin büyük çoğunluğu geçim sıkıntısı içerisinde olduğu ve kente, işsiz olduğu için geldiği ortadadır. Şartlar böyle iken yeni bir konut inşa etmek veya satın almak gibi bir lükse sahip olmayan halk, en uygun çözümü kiracı olmakta bulmuştur. Kiralanan evlerin büyük çoğunluğu ya gecekondular bölgesinde ya da ekonomik olarak daha düşük sınıflarda olmuştur.

1960’lı yılların başında kentlere gelen insanların kiracılığa rağbet göstermesi, ev sahiplerince bunun fırsata dönüştürülmesine neden olmuştur. Yüksek fiyattaki ev kiralarnı ödeyemeyen insanlar “kiralık oda” arayışına dahi girmişlerdir. (Şekil: 32)

Resim: 32 Kira Fiyatları Artmaya Devam Ediyor. (Kaynak: Akbaba, 8 Eylül, 1960, S. 443.)

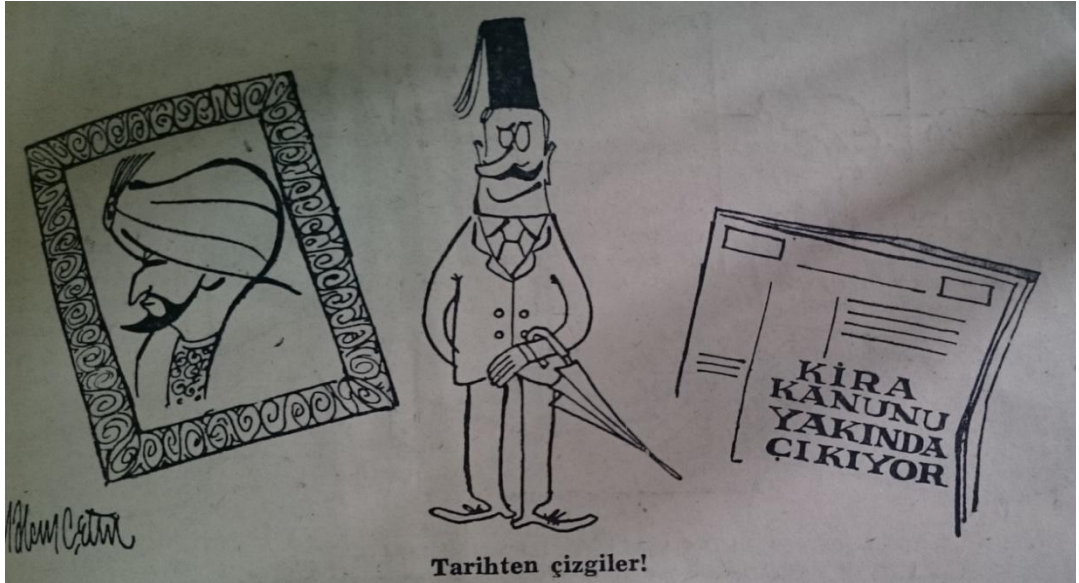
¹⁵⁷ Yakut Sencer, **Türkiye’de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 200.

Yapılan araştırmalarda, kente göç edenlerin %53.2'sinin başlarda kiracı olarak barınma gereksinimlerini karşıladıkları saptanmıştır. Bu sayıya otelde kalanlar, pansiyon ve kiralık odalar eklendiğinde, oran %58.9'a yükselmiştir.¹⁵⁸

Kente yeni gelen kentlilerin, barınmak için tercih ettikleri bir diğeryol ise akraba ve tanıdıkların yanında kalmak olmuştur. Ancak yaşanan konut içi fiziksel yetersizlik bu barınma sürecinin uzun olmasına bu uygulamaya engel olmuştur. Başvurulan bu yöntem geçici bir çözüm olmadan öteye gitmemiştir.

Barınma sorununa bir diğeryol ise konut yaptırmak olmuştur. Konut yaptırmamanın tercih edilmemesinin başlıca nedeni elbette ki ekonomik darlıktır. Kırsaldan kente gelenlerin ancak %11.5'i bir müddet sonra konut yapıtıp, barınma sorununa kalıcı çözüm bulmuştur.

Kiralık konut temini ile barınma ihtiyacının karşılanması üzerine çeşitli spekülasyonlar başlamıştır. Ev sahiplerinin keyfi kira artışları vatandaşların ciddi anlamda sıkıntıya girmesine neden olmuştur. 1965'li yılların öne çıkan barınma sorunlarından olan kira artışları, devlet eliyle durdurulmaya çalışılmış ve "Kira Kanunu" çıkarılması ön görülmüştür. Ancak bu kanunun beklenen sürede çıkmaması mizahi çevrelerce sıkça eleştirisi konusu olmuştur.¹⁵⁹ (Şekil: 33)

Resim: 33 Bir türlü çıkmayan "Kira Kanunu" üzerine bir karikatür. (Kaynak: Akbaba, 19 Ocak 1961, S. 462.)

¹⁵⁸ Sencer, a.g.e., s. 240.

¹⁵⁹ Akbaba, 12 Ocak 1961, S. 461.

Kiraların bu denli yüksek olduğu dönemde, ev sahipleri evlerin her alanını değerlendirmişlerdir. İstanbul'un birçok semtinde "kiralık oda" tabelalarına rastlamak mümkündür.¹⁶⁰ Buna karşılık konut inşa etmek isteyen vatandaş, bu defa da inşaat malzemelerinin pahalılığından dolayı sorun yaşamıştır. Buna birde devlet tarafından alınan mesken vergisi eklenince, konut sahibi olmak oldukça güç olmuştur.¹⁶¹ (Tablo: 4)

Yıllar	Akraba Yayında	Gecekondu Yaptırarak	Kiracı Olarak	Pansiyon, Otel vb.	Diğer
1960- 1964	23.5	14.6	49.4	3.3	6.7
1965- 1969	19.8	10.3	65.5	1.7	2.5
1970- 1980	26.1	2.3	61.9	4.7	4.7

Tablo: 4 Barınma Sorununun Çözüm Yolu(%) (Kaynak: Sencer, Türkiye'de Kentleşme, 1979.)

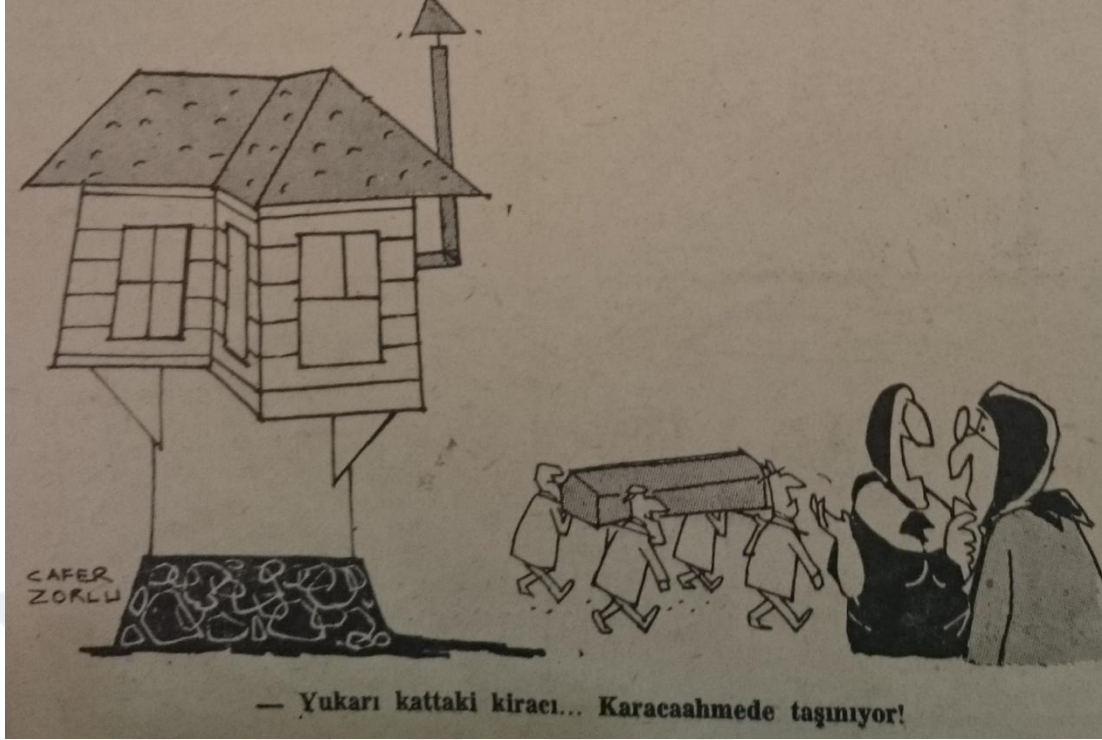
Tablodan hareket ile kentlere gelen insanların öncelikli tercihinin her dönem kiralık konut olduğu tespit edilmektedir.

Konut sahiplerinin giderek zenginleştiği ve kiracılara yaptıkları keyfi zamların önüne geçilemediği bu dönemde, yapılan zamlı kirayı karşılayamayan kiracı evden çıkarılmıştır. Bu çoğu zaman beraberinde başka sorunları da getirmiş ve ev sahibi ile kiracı arasında çıkan anlaşmazlık nedeni ile cinayet boyutuna ulaşmıştır. (Şekil: 34) Toplumsal sorun haline gelen bu konuya çözüm yolları aranmaya başlanmıştır.

İster konut yaptırarak, ister geçici biçimlerde olsun, göç edenlerin kentte edindikleri barınma olanaklarının elverişsizliği kendini açıkça göstermektedir. Konut tiplerinde ise %16.1'lik oranla apartman tipi konutlar göze çarpmaktadır. Çok katlı beton yapıların yaygınlık gösterdiği 1960-1980 yılları arası dönem, kültürel çatışmalara da neden olur. Kentleşmeye adapte olmaya çalışan insanlar, apartman kültürünü daha ziyade dikey gelişen gecekondu olarak algılamıştır.

¹⁶⁰ Milliyet, 8 Mayıs 1962.

¹⁶¹ Akbaba, 17 Kasım 1960.

Şekil: 34 Kiracı ve Ev Sahibi Sorunu. (Kaynak: Akbaba, 23 Mart 1961.)

Türkiye 1960 ile 1980 yılları arasını dönem, kültürel geçiş dönemi olmuştur. Kırsal anlayışın, kente alışması epey zaman almıştır. İnsanlar modern tarzda inşa edilen yapılarda bile alışlagelmiş düzenini aramıştır

3.3.1. Gecekondu Sorunu

Kentleşme ve barınma söz konusu olduğunda ilk akla gelen sorun, gecekondu sorunu olmuştur. Gecekondu sorunu, kentleşmenin çok boyutlu bir sorunudur. Altında birçok neden barındırır.

Gecekondular genellikle, kentin kenar semtlerinde kurulan ancak kente bağımlı olan yapılardır. İsminden de anlaşılacağı üzere, izinsiz olarak ve kanunsuz bir gecede inşa edilen yapılardır. 1950’li yıllarda artan kentleşme ile birlikte “gecekondu” olayı da artmış ve sosyal açıdan çözümlenmesi zor sorunları doğurmuştur. 1966 tarihli Gecekondu Yasası’ndaki gecekondu tanımı ise, “İmar yasalarına aykırı olarak, çoğu zaman ilkel, denetimsiz ve sağlık koşullarından da yoksun olarak, acele yapılmış konutlara verilen isim”dir.¹⁶²

¹⁶² Keleş, **Kentleşme Poli...**, s. 368.

Gecekondulara yerleşen insanlar, farklı şehir ve bölgelerden gelen kozmopolit bir yapıyı oluşturur. Buna karşılık bazı gecekondu mahallelerinde ise belli yörenin insanları bir araya toplanmış ve kendi mahallelerini oluşturarak yaşamaya başlamıştır.

Gecekondululaşma beraberinde çok yönü sorunlarda getirmiştir. Bunlardan en önemlileri: ekonomi ve kentleşme sorunları ve sosyo-kültürel sorunlar olmuştur. Ekonomik anlamada meydana gelen sorunları iki açıdan değerlendirilir. Birincisi; kırsaldan kente göç yoluyla gelen insanların işsiz kalma ihtimallerinin yüksek oluşu, ikincisi ise; kanunsuz olarak inşa edilen gecekonduların yıkılması durumunda doğacak ekonomik kayıptır.¹⁶³

Kırdan kente göçün en büyük nedeni iki bölge arasındaki gelir farklılığıdır. Göçe tabi olan insanların kentlerden umdukları, daha yaşanılır bir hayat olmuştur. Ancak yaşam alanları sosyo-kültürel açıdan yetersiz sayıldılan, gecekondu mahallelerine olmuştur. Kalifiye eleman olmadıkları için çok azı fabrikalarda iş imkânı bulabilmiş, geri kalanlar ise kente uyum sağlayamamakta ve gayri meşru yollardan para kazanmaya başlamıştır.¹⁶⁴

Gecekonduların meydana getirdiği bir diğer sorun ise şehrin silüetinde meydana getirdikleri görüntü kirliliğidir. Gecekonduların birçoğunun belediye ekiplerince yıkımına karar verilmiştir.¹⁶⁵ Bu da milli ekonominin ciddi zararlar almasına neden olmuştur. 1960-1980 yılları arasında İstanbul örneğine bakıldığında, kentin %30'ü gecekondu mahallesidir. (Tablo: 5)

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1

Tablo:5 Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus (Kaynak: Keleş, 1990)

¹⁶³ Keleş, **100 Soruda...**, s. 124.

¹⁶⁴ Milliyet, 10 Haziran 1961.

¹⁶⁵ Akbaba, 14 Kasım 1964.

Kırdan göç ederek kente gelen insanların, kentli olabilmesi için bir süreçten geçmeleri gerekmektedir. İlk etapta uyum problemleri çeken insanların, bunun nedeni olarak; alışıla gelmiş oldukları düzenden çok farklı bir hayat anlayışını ile karşı karşıya kalmaktır. Adaptasyon sorunu yaşanan insanların, kentin birçok noktasında soruna neden oldukları ortadadır. Bir toplumu bir arada tutan önemli sosyo-kültürel değerler vardır. Bu değerler dışında her yörenin kendine özgü örf ve gelenek kalıpları da söz konusudur. Kentte yaşayan insan ile kırsalda yaşayan insanın değer yargıları farklılık göstermiştir.¹⁶⁶

1960'lı yıllarda gecekonduların sorununa dair çözüm yolları aranmış ve gecekonduların sahiplerine tabu verilme kararı alınmıştır.¹⁶⁷ Ancak gecekonduların yapılan bölgelerin önceki sahiplerinin kim olduğu araştırılmadan dağıtılan tabular, sonrasında çıkacak sorunlara neden olmuştur. Bölgede yaşayan halkın alım gücünün düşük olması dolayısıyla, gelir elde etmek isteyen çevrelerin gözünü bu bölgelere çevirmesine neden olmuştur. “Gecekondular Zengini” tabiri 1965’li yıllarda sıkça kullanılmıştır. Sayısı 100’leri bulan gecekonduların sahipleri vardır. Gecekonduların ticareti olarak da adlandırılan bu durum, kişilerin ve ailelerinin barınma ihtiyaçlarını sağlamak için değil, satmak ya da kiralamak için gecekonduların yaptırmasıdır. Emlak komisyoncuları, tüccarlar ve bir bölüm esnaf tarafından yapılan bu ticaretin, kimi zaman politikacıların da adının karıştığı ticaret şekline dönüşmüştür. (Şekil: 35)

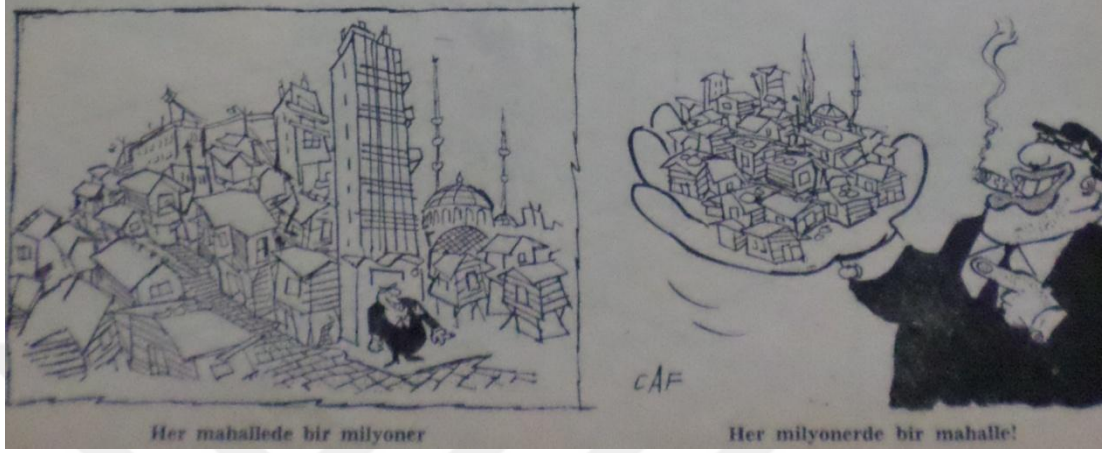
Gecekonduların oluşma sürecini üç bölümde ele alınmıştır. Bunlar:

- 1- 1960’a gelinceye kadar ki dönemi kapsar. Bu dönemde gecekonduların yoksul aileler tarafından barınma ihtiyaçlarını, kendi imkânları ile karşılamaya çalıştıkları dönemdir. Bu dönemde gecekonduların kiralandıklarına az rastlanır. Yapıp oturmayı tercih ederler.
- 2- 1960-1970 arası dönemde gecekondular genellikle, kiraya verilmiştir. Önce kendi ihtiyacı olan gecekonduların yapılarak daha sonra arta kalanları gelir kaynağı haline getirilmiştir.

¹⁶⁶ Cavit Orhan Tütengil, “1970’lerin Köy-Kent Projesi”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Türk Tarih Vakfı Yayınları, Ed. Oya Baydar, İstanbul, 1999, s. 235.

¹⁶⁷ Akbaba, 14 Nisan 1960, S. 422.

3- 1970-1980 arası dönem ise gecekonduyu yapımı tamamen ticarileşmiştir. İnşaat gereçlerinin fiyatının çok yükseldiği bu dönemde gecekondular firmaları devreye girer ve halkın kendi imkânları ile yapamadıklarını yaparak, gelirlerine gelir katarlar.¹⁶⁸

Şekil: 35 Gecekondular Zengini. (Kaynak: Akbaba, 16 Haziran 1965, S. 25.)

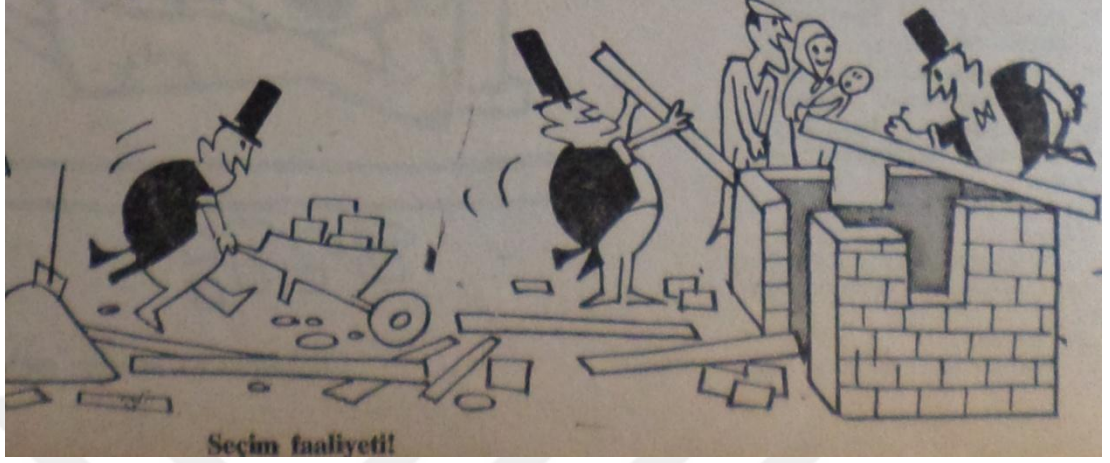
Gecekondular bölgelerinde uygulanan politikaların sürekli farklılık göstermesi de çözümün ertelenmesine neden olmuştur. Yeni yaptırılan gecekonduların belediye ekiplerince takip edilmesi ve yıkımın gerçekleştirilmesi kararı, bir süre uygulanır. Ancak yaklaşan seçim dönemlerinde bu kararlar rafa kaldırılır ve gecekondular mahallelerine farklı politikalar uygulanarak, vaatlerde bulunulur. (Şekil: 36) Ülkemizde, gecekondular bölgelerinde yaşayanların siyasal davranışlar üzerinde yapılan araştırmalar, bu bölgelerde yaşayan halkın liberal partilere eğiliminin daha fazla olduğunu göstermiştir. Yaygın bir nitelik taşıyan bu araştırmalara dayanarak, gecekondular bölgeleri halkının “tutucu” olduğu tespit edilmektedir. Bunun nedeni olarak ise, gecekondular sakinlerinin, köylerdeki imkânlarla oranla kentte daha iyi yaşam koşullarına ve daha yüksek gelir elde etmeleri, olarak açıklanmıştır.¹⁶⁹

1969 yılında yapılan milletvekili seçimlerinden başlayarak, seçimlerde kullanılan oyların yönünde, kentlerle köyler, gelişmiş bölgelerle, az gelişmiş bölgeler arasında giderek güçlenen eğilimler ortaya çıkmıştır. Bu eğilimler, 1969’dan sonraki

¹⁶⁸ Keleş, **Kentleşme Poli...**, s. 376.

¹⁶⁹ Keleş, **100 Soruda...**, s. 134.

1973 ve 1977 yıllarında yapılan genel ve yerel seçimlerde de tespit edilmektedir.¹⁷⁰ Hızla kentleşen ve büyüyen gecekondu bölgeleri, kent içinde önemli yer tutmaya başlamış ve özellikle yerel seçimlerde etkili olmuştur.

Şekil: 36 Seçim Dönemi Gecekondu Mahallesi. (Kaynak: Pardon, 30 Nisan 1968, S. 192.)

Yaşanan bu gecekondu ticareti ve siyasi faaliyetler gecekondu halkının, direniş ruhunu taşımasına yol açmıştır. Yapılan ticari baskılara rağmen evlerini terk etmeyen bir kesim söz konusu olmuştur. Gecekondu firmalarının dayatmalarına karşı direnen gecekondulular 1962 yılında sessiz yürüyüş yaparak, seslerini duyurmaya çalışmıştır.¹⁷¹ Bu direniş kimi zaman güvenlik güçleri ile karşı karşıya gelmelere kadar gitmiştir. Başlarda belediye zabıtalınca halledilmeye çalışılan yıkım işlemleri, yaşanan sorunlar neticesinde polisin de devreye girmesine neden olmuştur.¹⁷²

Gecekondu sorunlarının içinden çıkılmaz bir hal aldığı 1965'li yıllarda, önce yapımına göz yumulan gecekondu, daha sonra şehrin görüntüsünü bozuyor gerekçesi ile yıkılmıştır. Yıkılamayan gecekondu mahallelerinin etrafını tel örgülerle çevirmek gibi çözümler üretilmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰ Keleş, **Kentleşme Poli...**, s. 375.

¹⁷¹ Yeni Asır, 3 Ekim 1962.

¹⁷² Akbaba, 18 Mayıs 1966.

¹⁷³ Akbaba, 2 Temmuz 1971.

1966 yılında çıkarılan Gecekondu Kanunu¹⁷⁴ ile gecekondu kabul edilmiş ve kente yerleşmelerine yönelik resmi imkânlar tanınmıştır. Çıkarılan bu kanun ile gecekondu yapımının önü açılmıştır. İlk yerleşim yerlerinin şehrin dışında tercih edildiği gecekondu, zamanla kentin gelişmesi ile birlikte kentin merkezi konumuna ulaşmıştır. Bundan sonraki süreçte, gecekondu mahallelerinin “apartmanlaşma” süreci başlamıştır.¹⁷⁵

Konunun başlarında belirtildiği gibi barınma sorunu bir kısır döngü niteliğine ulaşmıştır. 1960’lı yılların başından 1980’li yıllara kadar farklı sorunlar söz konusu olsa da temelinde yaşanan sorunlar aynıdır. 1980’li yıllara gelindiğinde sokakta kalan insan sayısının arttığı¹⁷⁶, kiralara yapılan zamların önüne geçilemediği tespit edilmektedir. Devlet eliyle kiralarda dondurulması rağmen, artan kiralarda insanları sokakta kalacak boyuta getirmiştir. (Şekil: 37)

Şekil: 37 Kiralar Donduruldu. (Kaynak: Çarşaf, 9 Temmuz 1980, S. 28.)

Mesken kredileri uygulamasının bu dönemde ortaya çıktığı tespit edilmektedir. Bankalar uzun vadelerle halka kredi imkânı sunmaya başlamıştır.¹⁷⁷

¹⁷⁴ 775 sayılı yasa, 20.07.1966, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf> (Erişim: 05.05.2018).

¹⁷⁵ Erdoğan Bayraktar, **Gecekondu ve Kentsel Yenileme**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 172.

¹⁷⁶ Yeni Asır, 8 Mart 1970.

¹⁷⁷ Akbaba, 29 Eylül 1971, S. 41.

Vadelerin 99 aylara kadar uzadığı bu kredi olanaklarından yararlanan vatandaşlar ev sahibi olma imkânına ulaşmıştır. (Şekil: 38)

Şekil: 38 Mesken Kredilesi Verilmeye Başlandı. (Kaynak: Gırgır, 19 Eylül 1976, S. 215.)

3.4. Mizahta Ulaşım Sorunu

Türkiye, coğrafi konumu dolayısıyla tarihin en eski dönemlerinden bu yana, Avrupa ve Asya kıtaları arasında köprü niteliğinde olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden yetersiz bir ulaştırma sistemi devralmış ve zaten yetersiz olan ulaşım ağı, birde üzerine uzun yıllar savaşlar dolayısıyla tahrip olmuştur. Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda demiryolu ulaşımına ağırlık verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, bu konuda yapılan çalışmaların ilk ayağını başlatarak, Cumhuriyet'in onuncu yılında ülkenin birçok noktasını demiryolu ulaşımına kavuşturmuştur.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Yavuz Ünsal, "Cumhuriyet Devri Demiryolu Politikasına Yaklaşım Biçimi", **Cumhuriyet Devrinde Demiryolları Sempozyumu**, Ankara, 2010, s. 85.

1960-1980 yılları arası günümüz koşulları ile karşılaştırıldığında, ulaşım sistemi yeterli düzeyde değildir. Ancak kentlerde yaşanan nüfus artışları ve bu artan nüfusun giderek yığılmaya başlaması kentlerde ciddi ulaşım sorunlarına sebep olmuştur. Kent içi ulaşım ağı temelinde, genel ulaşım ağıyla ilgili, kentleşmenin etkisiyle ortaya çıkan ulaşım sorunlarının mizaha yansıma şekli tespit edilmektedir.

Sanayi toplumlarının merkezi konumuna gelen kentler, insanlara kolay yaşam koşulları sunmayı vaat eder. Ulaşım da bu kolay yaşamın aracı olmuştur. Rahat ulaşım ve konforlu seyahat her bireyin hakkıdır.

Ulaşım, belli bir amaç doğrultusunda insanların buldukları mekândan başka bir mekâna geçerek yer değiştirmesi durumudur.¹⁷⁹ 1960- 1980 yılları arası Türkiye’de kentleşmenin en yoğun olduğu dönemdir. Kırsaldan kente gelen nüfusun ulaşım ihtiyacının karşılanması adına, bu dönemde demiryolları ağırlık bir ulaşım politikası yerine, karayolu ağırlıklı ulaşım politikası izlenmiştir. Sanayileşmenin hızlanması ve kentlerin nüfuslarının artması, kent sınırlarının giderek genişlemesi dolayısıyla, ulaşım araçlarının sayısının ve çeşidinin artmasına neden olmuştur.¹⁸⁰

3.4.1. Karayolu Ulaşımı

1960 ile 1980 yılları arasın en çok kullanılan ulaşım şekli, karayolu ulaşımı olmuştur. Kentlerin nüfus artışının etkisi ile her geçen gün sınırlarının genişlemesi, ulaşım ihtiyacını arttırmıştır.

Ulaşım sistemi kişiler ve toplumlar için gündelik yaşam alanları ile iş, eğitim, alışveriş ve eğlence gibi birbirinden farklı birçok kentsel faaliyetler arasında, aktivitelerin gerçekleştirilmesi için erişim görevini üstelenir. Bu erişim alanlarının başında iş hayatı, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gelir.¹⁸¹ Bundan dolayı, kentsel ulaşımında birincil derece olan karayolu ulaşımı önemli olmuştur.

Kent içi karayolu ulaşım sisteminin birincil sorunu, trafiktir. 1960 – 1980 yılları arasında da bir trafik sorunu söz konusudur. Şehir içi trafiğe neden olan birçok

¹⁷⁹ A.g.m., s. 19.

¹⁸⁰ İlhan Tekeli, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 12.

¹⁸¹ Nuran Taşlıgil, **Türkiye’nin Ulaşım Coğrafyası**, Kuşat Ofset, İstanbul, 1999, s. 4.

durum vardır. Bu nedenlerden birincisi, yetersiz ulaşım yolları olmuştur. Kent merkezine giden yolların sayısının ve genişliğinin yetersiz olması trafiğin uzun kuyruklara dönüşmesine neden olmuştur.¹⁸² Gündelik hayatta ihtiyaçların karşılanması adına, gün içinde birçok insan kent merkezlerine akın etmiştir. Bu da kent merkezindeki bağlantı yollarını dâhil olmak üzere birçok yerde trafiği neden olmuştur.(Şekil: 39)

Şekil: 39 Kent İçi Trafığe Çözüm Aranıyor. (Kaynak: Çarşaf, 9 Temmuz 1980, S. 28.)

Trafiğin durağan hale gelmesinde birçok neden göze çarpmaktadır. Bu nedenler şunlardır:

- 1- Kent içi dolmuşların, duraklar dışında keyfi olarak durup yolcu almaları.¹⁸³

Bu durum trafiğin uzun süre ilerlememesine neden olduğu gibi trafikte yaşanan kavga ve tartışma olaylarını da tetiklemiştir.¹⁸⁴ Hatta 1967 yılında Hürriyet'in haberine göre, "Trafik yüzünden sinir hastalarının arttığı." yazılmıştır.¹⁸⁵ Dolmuşların bu keyfi uygulamalarına birde kendi aralarında

¹⁸² Milliyet, 16 Mayıs 1962.

¹⁸³ Akbaba, 23 Temmuz 1963, S. 104.

¹⁸⁴ Akşam, 12 Mart 1963.

¹⁸⁵ Hürriyet, 28 Eylül 1967.

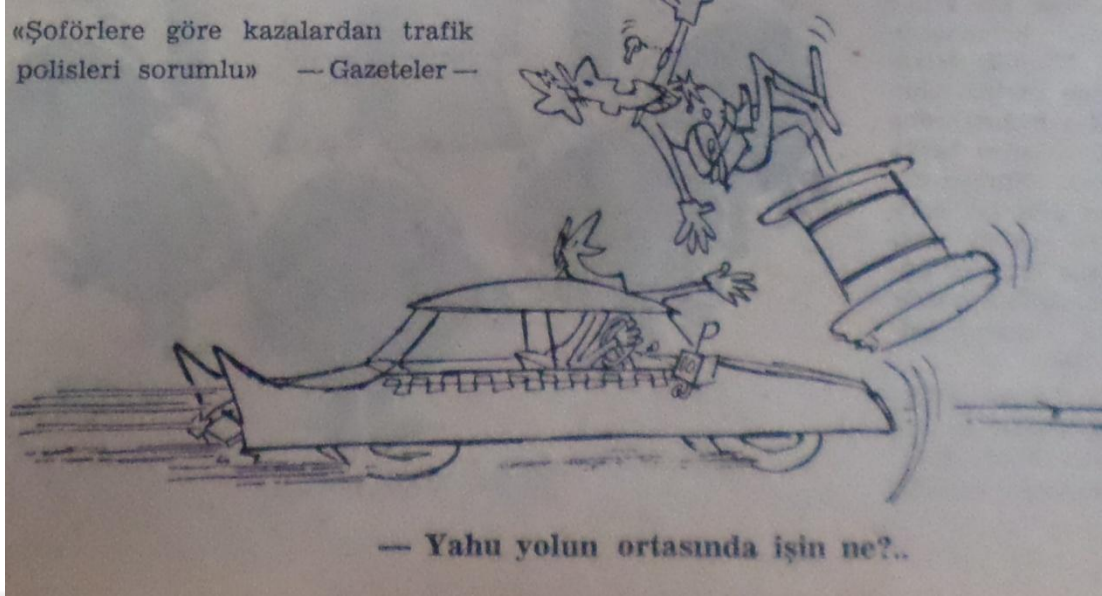
yaşanan yolcu alma yarışı eklenince, sorun içinden çıkılmaz bir hal almıştır.¹⁸⁶

- 2- Trafikte çok çeşitli araçların olması ve bu araçların trafiğin dengesine etki etmesi. Günümüz şartlarında kent içi trafiğinde belli saatler aralığında yüksek tonajlı araçların girmesi yasaktır. Ancak 1960- 1980 yılları arası kent içi trafiğe bakıldığında kamyon, at arabası, otobüs gibi araçların da olduğu ve trafiği etkilediği tespit edilmektedir.¹⁸⁷
- 3- Kent içi ulaşımını sık kullanan şoförlere göre trafiğin nedeni, trafik polisleri olmuştur.¹⁸⁸ Bunu öne sürmelerinde neden ise, bu dönemde trafik polislerinin, trafiğin yoğun olduğu yerlerde durması ve yön vermesidir. Trafik polislerinin bu konuda yetersiz kaldıkları dolayısıyla da trafikte yoğunluklar yaşandığını tespit edilmiştir. Bir diğer neden ise, trafik polisleri bu dönemde trafiği yönlendirirken “zıvana” adı verilen, varile benzeyen korunaklar içinde trafiği yönetmiştir. (Şekil: 40) Zıvanaların trafiğin tam ortasında durmasından dolayı yaşanan kazalar söz konusu olmuş ve bunun trafiği aksattığı ileri sürülmüştür. Hatta halk dilinde geçen “zıvanadan çıkmak” deyiminin kökeni de buraya dayanır.
- 4- Bir başka neden olarak, bilinçsiz yayalar örneği verilmiştir. Şehir içi trafiğinde yaşanan araç yoğunluğunun yanı sıra, yaya trafiği de dikkat çekmektedir. Bilinçsizce yolu işgal eden ve yola çıkan yayalar, trafiğin seyrini olumsuz yönde etkilemiştir.

¹⁸⁶ Akbaba, 9 Haziran 1960, S. 430.

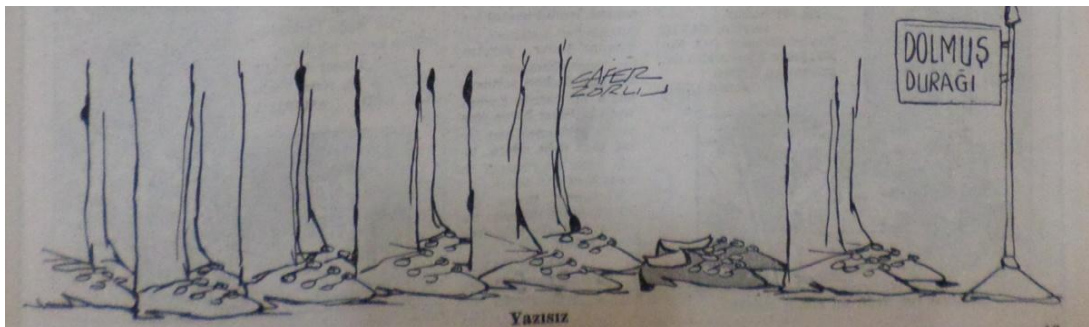
¹⁸⁷ Akbaba, 3 Ocak 1963, S. 75.

¹⁸⁸ Akbaba, 19 Eylül 1963, S. 112.

Şekil: 40 Trafik Polisi ve Trafik. (Kaynak: Akbaba, 19 Eylül 1963, S. 112.)

Yaşanan trafik sorununa neden olan durumların, çözüm yolu arayışları ve çözümleri olmuştur. İlk olarak dolmuşların duraklar dışında keyfi biçimde yolcu alması yasaklanmıştır.¹⁸⁹ Dolmuşların uyguladığı bir diğer keyfi uygulama olan, yağışlı havalarda yolcuları almamaları ve dolmuşa aldıkları yolculardan on misline yakın para almaları yasaklanmıştır.¹⁹⁰ Bu tarz olaylar neticesinde birçok insan mağdur olmuştur. Bu dönemin üzerinde durulması gereken sorunlarından biri de dolmuş ve otobüslerin geç gelmeleridir. Birçok mizah dergi ve gazetesine konu olan bu durum, iş gücünün aksamasına da neden olmuştur. İnsanlar işlerine vaktinde gidebilmek adına çok erken saatlerde duraklarda uzun kuyruklar oluşturmuştur.¹⁹¹(Şekil: 41)

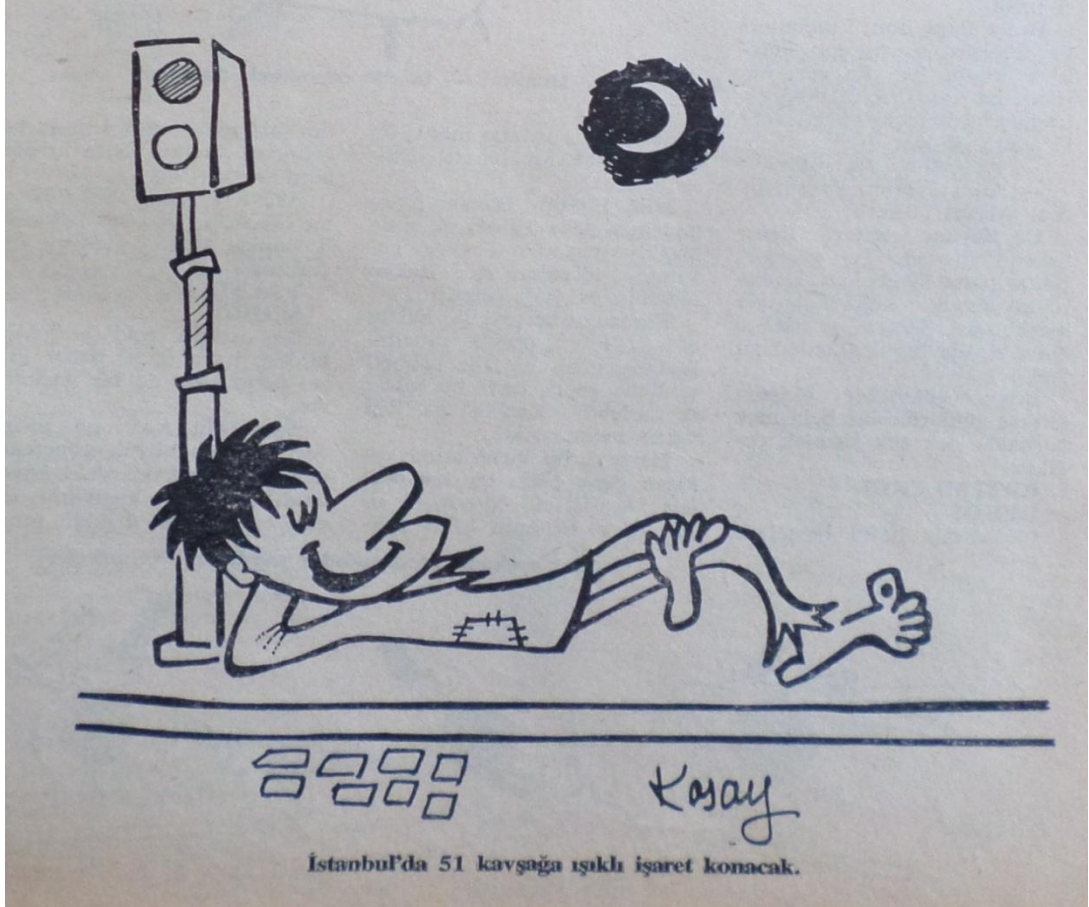
Şekil: 41 Dolmuş Duraklarında Yaşanan Uzun Bekleyişler. (Kaynak: Akbaba, 3 Kasım 1971, S. 46.)

¹⁸⁹ Akbaba, 23 Temmuz 1963, S. 104.

¹⁹⁰ Akbaba, 8 Şubat 1967, S. 7.

¹⁹¹ Pardon, 7 Mayıs 1968, S.193.

Kentlerde yaşanan trafik sorununun diğer nedenlerine ise getirilen kesin çözüm trafik ışıkları olmuştur. 1966 yılında Avrupa'dan ulaşım sorunları için gelen heyetin¹⁹² sunmuş olduğu raporlardan sonra, İstanbul'da 51 kavşağa trafik ışıkları konmuştur.¹⁹³ Bu uygulamanın yürürlüğe girmesinin ardında trafik polislerine duyulan ihtiyaç yarı yarıya azalmıştır. Bu nedene bağlı olarak yaşanan trafik sorunları ve kazalarının önüne büyük oranda geçilmiştir. Bir diğer sorun olan yayaların trafiği bilinçsizce kullanmaları önlenmeye çalışılmıştır. Bunun için ayrıca yer altı geçitlerinin daha evvel yapılmış olduğu dikkate alınarak, üst geçitlerin yapımı planlanmıştır.¹⁹⁴ Ulaşımında uygulanan bu değişikliğe halkın alışması çok uzun sürmemiştir. Ancak uygulamaların sorunları tamamen ortadan kaldırmamış ve farklı bir takım sorunlar yaratmıştır. (Şekil: 42)

Şekil: 42 Trafik Işıkları Caddelerde. (Kaynak: Pardon, 30 Nisan 1968, S. 192.)

¹⁹² Cumhuriyet, 28 Ekim 1966.

¹⁹³ Pardon, 30 Nisan 1968, S. 192.

¹⁹⁴ Hürriyet, 20 Ocak 1968.

Ulaşımında yaşanan trafik yoğunluğu, trafik kurallarının ihlaline ve ağır kayıplı kazalar neden olmuştur. Kent içi ulaşım başta olmak üzere, Türkiye genelinde çok sayıda trafik kazası yaşanmıştır. 1960'lı yıllarda Anadolu seferi yapan otobüslerde yaşanan kazalar sonuca çok sayıda insan yaşamını yitirmiştir. Kazaların nedenleri arasında yolların yetersiz olmasının yanı sıra, otobüs şoförlerinin uyuyor olması etkin olmuştur. Yetkililerce bu soruna birçok çözüm önerisi getirilmiş ancak çokta etkili olmamıştır. 1971 yılında şehirlerarası çalışan otobüslere çift şoför zorunluluğu getirilmiştir.¹⁹⁵ Getirilen bu çözümün etkili olmamış ve yaşanan trafik kazalarının önüne geçilememiştir. Yaşanan kazaların nedeninin şoförlere mâl edilmesinin bir diğer nedeni de, sahte ehliyet vakalarının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. 1963 yılında bir gözü kör şoföre ehliyet verilmiştir.¹⁹⁶ Diğer bir neden ise, alkollü araç kullanımı olmuştur. Trafikte sıkça kontrolü yapılmakla birlikte alkollü araç kullanımından doğan kazaların önüne tam anlamıyla geçilememiştir. (Şekil: 43)

Şekil: 43 Alkollü Araç Kullanımı. (Kaynak: Çarşaf, 9 Temmuz 1980, S. 28.)

Özellikle kentleşmenin yoğun olduğu kentlerde, insanların günlük hayatları ev ve iş arasında geçmektedir. Arta kalan zamanlarda da sosyal hayata ağırlık verilmiştir. Bu doğrultuda ulaşım araçlarının niteliği ve cinsi de değişkenlik göstermiştir. Kent içi ulaşım araçlarında, her dönemde ön plana çıkan ulaşım aracı, otobüs olmuştur. Otobüsün yanı sıra dolmuşlar, taksiler ve tramvaylar kullanılmıştır.

¹⁹⁵ Akbaba, 16 Haziran 1971, S. 26.

¹⁹⁶ Akbaba, 26 Eylül 1963, S.113.

Nüfusun yoğunluğu karşılama yetersiz kalan otobüslere alternatif olarak 1960 yılında, iki katlı otobüsler trafikte boy göstermeye başlamıştır.¹⁹⁷ İki katlı otobüslerin trafikte yerini almasından sonra hafiflemesi düşünülen yoğunlukta herhangi bir değişiklik olmamıştır. Duraklarda hala otobüs bekleyenlerin sayısında değişiklik olmamıştır. Geç gelen otobüsler yüzünden oluşan kuyruklar, otobüs içinde vatandaşların çok sıkışık bir biçimde seyahat etmelerine neden olmuştur. Bu yoğunluktan kaynaklanan, şoför yolcu kopukluğu beraberinde tartışmaları getirmiştir. Belediye tarafından bulunan çözüm ile otobüs içlerine mikrofon takılması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁸ Bu sayede yolcuların incekleri yeri rahatlıkla söylemesi ve yaşanacak sorunların önüne geçilmesi planlanmıştır. (Şekil: 44)

Şekil: 44 Kent İçi Otobüslerde Mikrofon Uygulaması. (Kaynak: Fırt, 9 Aralık 1980, S. 248.)

3.4.2. Denizyolu Ulaşımı

Ulaşım sistemlerinin her biri kendine özgü özellikler taşır. Kentleşmenin etkisi ile Türkiye'nin belli başlı kentlerinde denizyolu ulaşımına ihtiyaç duyulmuş ve bunun için düzenlemeler yapılmıştır. Uluslar arası ticaret ve ulaşım haricinde, daha

¹⁹⁷ Akbaba, 4 Şubat 1960, S. 412.

¹⁹⁸ Çarşaf, 1 Ağustos 1979, S. 32.

çok kent içi vapur hatlarından denizyolu ulaşımı kullanılmıştır. 1960 ile 1980 yılları arasında denize kıyısı olan büyük kentlerde denizyolu ulaşımdan yararlanılmıştır.

Denizyolu ulaşımı, karayolu ulaşımına kıyasla çok tercih edilmemiştir. 1960'lı yıllarda özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde, vatandaşların hizmetine sunulan şehir hattı vapurlarının yaratmış olduğu kolaylığın yanında beraberinde getirdiği sorunlarda olmuştur.¹⁹⁹

1960 yılında İstanbul, Kadıköy vapur iskelesinde boğulma tehlikesi yaşayan bir vatandaş, vapurdan atılan can simidinin işlev görmemesi üzerine boğulmaktan son anda kurtarılmıştır.²⁰⁰ Can güvenliğinin yetersiz olduğu şehir içi vapur hatlarında sıklıkla denize düşme gibi olaylar yaşanmıştır.²⁰¹

Ulaşımın temel sorunu olan yolcuların bekletilmesi durumu denizyolu ulaşımında da göze çarpmaktadır. Yolcuların çok uzun süre beklemelerine çözüm yolları üretmek yerine, iskelede vapur bekleyen yolculara plak çalınması kararlaştırılmıştır.²⁰² Bu yolla yolcuların daha sakin kalmaları amaçlanmıştır.

1960 – 1980 yılları arasında şehir içi vapur hatlarını istila eden seyyar satıcılar büyük sorun teşkil etmekteydi. Yolculardan fazla seyyar satıcının bulunduğu vapurlar, mizaha çoğu zaman konu olmaktan kurtulamamıştır. Ulaşım hakkının gasp edilmesinden rahatsız olan yolcular zaman zaman tepki göstermişlerdir ancak tedbirlerin yetersizliği karşısında sorun ortadan kalkmamıştır.²⁰³

Türkiye’de denizyolu ulaşımına yeterli önem verilmediğinde oldukça kısıtlı kalmıştır. Bu dönemde deniz yollarının ciddi zarara uğramıştır.²⁰⁴

¹⁹⁹ Yeni Asır, 16 Mart 1961.

²⁰⁰ Milliyet, 23 Mart 1960.

²⁰¹ Akbaba, 11 Şubat 1960, S. 413.

²⁰² Akbaba, 21 Nisan 1960, S. 423.

²⁰³ Akbaba, 15 Aralık 1965, S. 51.

²⁰⁴ Taşkın Deniz, “Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum”, Doğu Coğrafya Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/224155> (Erişim: 08.05.2018).

3.4.3. Demiryolu Ulaşımı

1960 ile 1980 yılları arasında kentlerde demiryolu ulaşımının en önemli payını “tramvaylar” almaktadır. Şehirlerarası demiryollarında yaşanan sorunlardan ziyade kent ve kent içi ulaşım tekelinde yaşanan sorunlara değinmekte fayda var.

1960 öncesinde şehir içi ulaşımın en önemli ayağı olan tramvaylar, 1960’lardan sonra eskisi gibi önem arz etmeme başlamıştır.²⁰⁵ İstanbul’da yoğun olarak kullanım alanı bulan tramvayların birçok semtte kullanımdan kaldırılması dikkat çekmektedir. “Tramvaylar tarihe karışıyor.”²⁰⁶ haberleri gazetelerde çıkmaya başlamıştır. Seferlerden kaldırılan tramvayların akıbeti hakkında birçok öneri sunulmuştur. Bunlar:

- 1- Sefer dışı kalan tramvaylarla kömür taşınacak.²⁰⁷
- 2- Seferlerden kaldırılan tramvaylar, turistik otel olarak kullanılacak.²⁰⁸
- 3- Tramvaylar köylerde hizmet görecek.²⁰⁹

1967 yılında İstanbul’da “metro hattı” projesini belediye tarafından onaylanmıştır.²¹⁰ Ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen proje halk arasında eleştiri konusu haline gelmiştir. Ulaşım sorununa büyük rahatlama getirecek olan metro projesinin gerçekleştirilmesi halinde İstanbul trafiğine büyük katkı sağlayacaktır. 1966 yılında başlayan metro serüveni ancak 1989 yılında gerçekleştirilebilmiştir. (Şekil: 45)

²⁰⁵ Akşam, 15 Mart 1961.

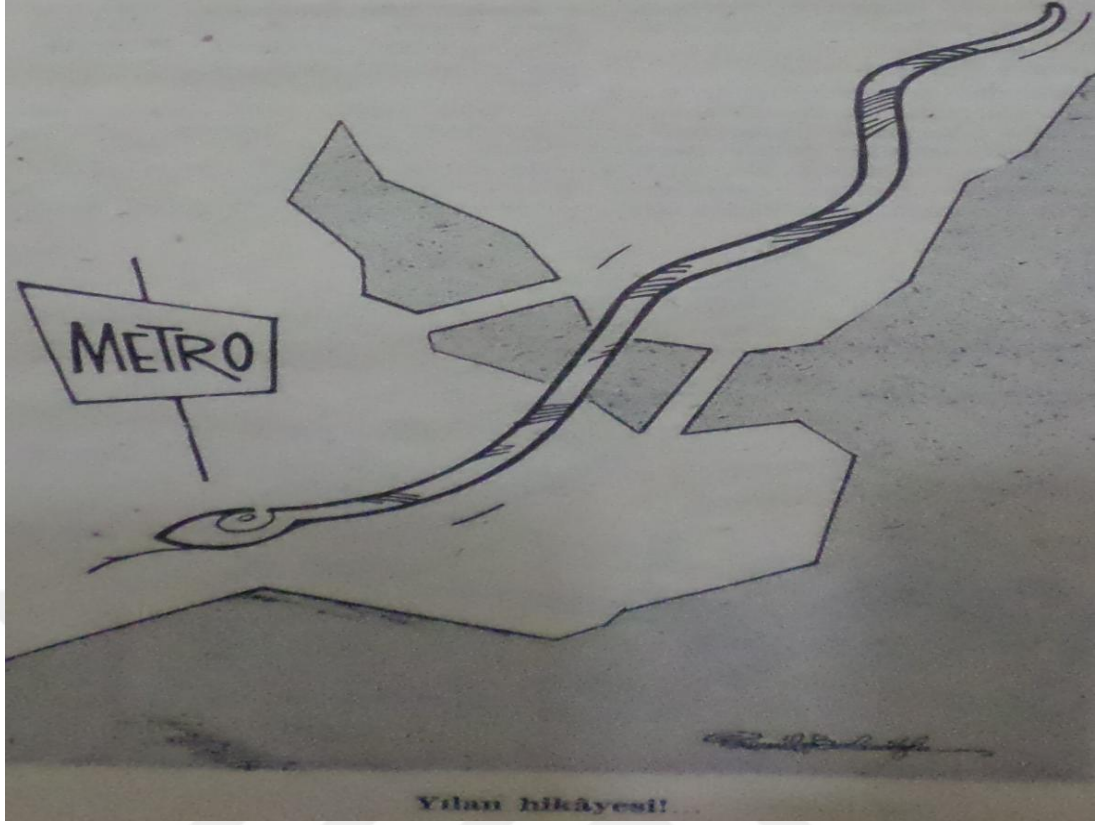
²⁰⁶ Milliyet, 13 Ağustos 1961.

²⁰⁷ Akbaba, 11 Temmuz 1963, S. 102.

²⁰⁸ Akbaba, 19 Ekim 1966, S. 43.

²⁰⁹ Akbaba, 12 Nisan 1967, S. 16.

²¹⁰ Hürriyet, 10 Aralık 1966.

Şekil: 45 İstanbul Metrosu Yılan Hikâyesine Döndü. (Kaynak: Akbaba, 15 Ekim 1967, S. 44.)

Demiryolu ulaşımında yaşanan bu aksaklıklar ve gün geçtikçe ekonomik anlamda zararın artması, demiryolu ulaşımında çalışan insanları da zor durumda bırakmıştır. 1964 yılında demiryolu işçileri bu sebepten dolayı grev yapmışlardır²¹¹

Kentlerde, temel insan gereksimi olan ulaşım hakkına daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Nüfus yoğunluğunu karşılar nitelikte bir ulaşım ağ oluşturulmadığı takdirde, sorunlar kaçınılmaz olmuştur. Toplumda bulunan her kesimin bir biçimde etkilendiği ulaşım sorunu, Türkiye'deki yetersiz altyapıdan kaynaklanmıştır. Diğer bütün toplumsal sorunlar gibi ulaşım sorunu da, mizahta geniş yer bulmuştur.

3.5. Mizahta Çevre Sorunu

Kentleşmenin kontrolsüzce artması birçok durum üzerinde olduğu gibi çevre üzerinde de etki yapmaktadır. Kontrolsüz artıştan dolayı kentlerde başta çevre

²¹¹ Milliyet, 26 Ekim 1964.

kirliliği olmak üzere, insan yaşamını etkileyecek boyutta sorunlara neden olmaktadır. Kentleşmenin çevreyi etkilemesinde üç önemli etken söz konusudur. Bunlar; yerleşim bölgelerinde ki değişimler, doğal kaynakların tahrip edilip tüketilmesi ve atıkların oluşturduğu çevre kirliliğidir.²¹²

3.5.1. Yerleşim Bölgelerinde Değişimler

Sanayileşmeyen bütün dünyada etkili olmasıyla birlikte Türkiye’de de kentlere doğru yaşanan göç, nüfusun artmasına neden olmuştur. Kentlerde artan nüfusun barınma ihtiyacı ve sanayi kurumlarının yerleşim alanı bulması, çevrede değişimlere neden olmuştur. 1960’lı yıllarda başlayan kentleşme hareketin, kentlerin dış görünüşünde ciddi değişimlere neden olmuştur. Genişleyen kentlerin beton yığınlarıyla dolması üzerine yaşanan görüntü kirliliği sorunu, yerleşim bölgelerindeki değişimlerin en önemli örneğidir. Kentlerin boş tarım arazilerine doğru genişlemesi aynı zamanda tarımsal faaliyeti de etkilemiştir. Tarım alanlarının yerleşim yerleri olması dolayısıyla, kalan bölgelerde yapılan tarımsal faaliyeti arttırmak zorunda bırakmıştır. Bu da toprağa aşırı yüklenilmesine ve verimsiz hale gelmesine neden olmuştur.²¹³ Tarımsal alanların tahrip edilmesiyle birlikte ağaçların kesilmesi kentte temiz hava akışının azalmasına neden olmuştur. (Şekil: 46)

Şekil: 46 Kentleşme Sonucu yok Olan Ağaçlar.²¹⁴(Kaynak: Akbaba, 15 Mart 1962, S. 33.)

²¹² Zekai Özdemir-Halil Özekicioğlu, “Kentleşme ve Çevre Sorunları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C. 11, S. 1, Isparta, 2006, s. 20.

²¹³ A.g.m., s. 21.

²¹⁴ Akbaba, 15 Mart 1962, S. 33.

3.5.2. Doğal Kaynakların Tahrip Edilip Tüketilmesi

Kentleşmenin artması ile birlikte ekonomik faaliyetlerde artış ve insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç şekillerinde farklılıklar oluşmuştur. Bunlar gündelik hayatta ihtiyaç duyulan su, ısınmak için yakacak, barınma ihtiyacı için kum ve demir gibi malzemelerdir.

Nüfus artışı, sanayileşme ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra gündelik hayatta enerjiye duyulan ihtiyacı doğurmuştur. Bu enerji kaynaklarının en başında elektrik gelmektedir. Gündelik hayatta kullanılan birçok aletin çalışması elektriğin varlığına bağlıdır.²¹⁵

Bütün bunların sağlanabilmesi için en başta doğa tahrip edilmiştir. Su ihtiyacının karşılanması için yapılan barajlar, elektrik ihtiyacının karşılanması için kurulan santraller ve sanayinin gerekliliği olan fabrikaların atıkları doğayı ve doğal kaynakları tüketmektedir.

Nüfus artış hızının artmaya devam etmesi ile kentlerde temel ihtiyaç niteliğinde olan “su sorunu” oluşmaktadır. Doğal kaynaklar her ne kadar ihtiyacı karşılasa da, şehir şebeke sisteminin yetersiz kalması insanların su sıkıntısı çekmesine neden olmuştur. Özellikle İstanbul gibi kentleşme oranının çok yüksek olduğu bütün kentler bu sorunla mücadele etmiştir.²¹⁶ Gündelik hayatta sıkça suların kesintiye uğraması vatandaşların belediye ile ters düşmelerine neden olmuştur. Susuz kalmanın nedeninin belediyenin yetersiz çalışmaları olduğu öne sürülerek, haklı isyanlarını dile getirmişlerdir.²¹⁷

3.5.3 Atıkların Oluşturduğu Çevre Kirliliği

Kentleşmenin bir diğer özelliği de, artan nüfusun kentlerde tüketim düzeyini yükseltmesi olmuştur. Oluşan bu yüksek tüketim kentlerde atıkların oluşmasında neden olmuştur. Ve oluşan bu atıkların toplanmasında da sorun yaşandığı takdirde ortaya çıkan manzara içler acısı olacaktır. Bu atıklar çöpler, fabrika atıkları, kanalizasyon atıkları olarak sıralanabilir.

²¹⁵ Özdemir-Özekicioğlu, **a.g.m.**, s. 22.

²¹⁶ Akbaba, 15 Eylül 1960, S. 444.

²¹⁷ Çarşaf, 9 Temmuz 1980, S. 28.

1960 ile 1980 yılları arasında kentlerde yaşanan en büyük çevre problemi, çöp sorunu olmuştur.

3.5.3.1. Çöp Sorunu

Evlerde, okullarda, resmi dairelerde, eğlence mekânlarında, kısacası kentin hemen hemen her yerinde oluşan atıklara çöp denir.²¹⁸ Kentlerde çöplerin nasıl oluştuğundan ziyade, nasıl toplandığı önem arz eder. 1960'lı yıllarda başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin neredeyse tamamında ciddi bir çöp problemi mevcuttur. Sorunun temel nedeni çöplerin zamanında toplanmaması olmuştur.²¹⁹

Zamanında toplanmayan çöplerin koku yapmasının yanı sıra bakteri üretmesine ve buna bağlı hastalıkların türemesine neden olur. Bunun yanı sıra sinek, fare ve benzeri haşerelerin üremesine sebep olur. 1960 ile 1980 yılları arasında büyük kentlerin neredeyse tamamında sinek sorunu olmuştur. Belediyelerce sinekle mücadele ekipleri kurulmasına rağmen sorunun önü kesilememiştir.²²⁰ Sinerlerin lokantalar dâhil her yeri istila etmesi vatandaşlar arasında huzursuzluğa neden olmuştur. Özellikle 1960 yazının kurak ve susuz geçmesi İstanbul'un adeta sinek istilasına uğramasının nedenleri arasındadır. Sıcak ve çöpler birleşince ortaya akıl almaz derecede kötü manzaralar çıkmıştır. Belediye yetkilileri bir takım önlemler almaya çalışmıştır. Bu önlemlerden birincisi, gündüz sıcağında çöplerin dışarıya çıkarılmaması adına, çöplerin gece toplanması kararlaştırılmıştır.²²¹ Vatandaşın başlarda kurala riayet ettikleri ancak çöplerin yine de düzenli olarak toplanmaması üzerine, getirilen çözüm etkili olmamıştır.²²²

Çöp sorununa bir diğer çözüm yolu olarak, halktan destek istenmiştir. Her hane halkının kendi evinin önünü temizlenmesini isteyen belediyenin²²³ isteği üzerine, vatandaşların kendi evlerinin önünü süpürmeye başlamışlardır. 1970 yılında radyo yayını ile halktan kenti temiz tutmalarına dair anonslar yapılmıştır. Bu ve bunun gibi birçok önlem alınmaya çalışılmış ancak etkili olunamamıştır.

²¹⁸ Topuzoğlu, **a.g.e.**, s. 46.

²¹⁹ Akbaba, 25 Ocak 1966, s. 5.

²²⁰ Akbaba, 4 Mayıs 1961, S. 477.

²²¹ Akbaba, 25 Ağustos 1965, S. 35.

²²² Akbaba, 25 Ocak 1966, S. 5.

²²³ Akbaba, 1 Şubat 1962, S.27.

3.5.3.1. Çöpçüler

1960 ile 1980’li yıllar Türkiye’inde, sokakta temizlik işlerinden çöpçüler sorumluydu. Çöp sorunu ile ilgili değindiğimiz durumlardan anlaşılacağı üzere çöpçüler, sorunun çözümünde tek başlarına yeterli olamamışlardır. Tüm işçiler gibi çöpçülerin de kendi içlerinde yaşadıkları sorunlar mevcuttur. 1964 yılında Milliyet’in haberine göre çöpçülerin geçinemedikleri ve bu yüzden sık sık greve başvurdukları belirtilmiştir.²²⁴

Kentlerde yaşanan çöp sorunuyla neredeyse tek başına mücadele eder konuma gelen çöpçüler, çöpleri toplarken sağlanan imkânların yetersizliğinden de şikâyetçidirler.

Çöplerin toplanma yöntemleri ise son derece vahim durumdadır. 1960-1980 yılları arasında çöplerin toplanma yöntemleri şöyledir:

- 1- Evlerde, binalarda biriktirme,
- 2- Yerleşim yerlerinden toplayıp taşıma,
- 3- Yok etme.²²⁵

Planlanan toplanma yöntemi böyledir ancak uygulamaya geçememiştir. Çöplerin toplanıp şehir dışına götürülmesi ve imha edilmesi gerekmektedir.²²⁶ Bunun için yeterli donanım olmaması dolayısıyla sağlanamamıştır. 1960’lı yılların başlarında çöpler, at arabaları ile toplanmaktaydı. 1969 yılında bisikletli çöp arabaları gündeme gelmiş ancak uygulamaya konulmamıştır. 1970’li yılların sonunda da devreye çöp kamyonları girmiştir.²²⁷ İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerin tamamında çöp sorunu yaşanmıştır. 1980’li yıllarda Türk sinemasına dahi olan çöp sorunu, kentleşmenin yarattığı daimi sorunlardan olmuştur.

Bu dönem çöplerin toplanıp değerlendirilmesi üzerine de bir takım projeler üretilmiştir. Avrupa giden çöp heyetinin, döndüğünde raporlarından yola çıkarak, geri dönüşüm yolu ile çöplerin değerlendirilmesi gündeme gelmiştir.²²⁸ Avrupa’da uygulanan geri dönüşüm politikasıyla paralel olarak, “Çöplerden füze yakıtı

²²⁴ Milliyet, 29 Ağustos 1964.

²²⁵ Topuzoğlu, a.g.e., s. 46

²²⁶ Akbaba, 22 Haziran 1961, S. 484.

²²⁷ Akbaba, 11 Mart 1970, S. 12.

²²⁸ Cumhuriyet, 18 Ocak 1967.

yapılacak.” haberi gazetelerde yer bulmuştur.²²⁹ Ancak bu uygulamanın 1967 yılının şartları ile gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır.

1961 yılında dünya çapında gerçekleştirilen atom denemelerinin havaya karışarak radyo-aktif bulutlara neden olduğu haberleri, Türkiye’de de yankı bulmuştur. Kentleşmeye bağlı hava kirliliği oranının armaya başladığı bu dönemde, çöp sorunuyla olduğu gibi hava kirliliği ile de mücadele edilmiştir. Hava kirliliğine neden olan en birincil etken, yüksek derecede kömür kullanımı olmuştur. 1960 ile 1980 yılları arasında Türkiye’de ısınma ihtiyacı tamamen kömür ile sağlanmakta idi. Yakacak olarak kullanılan kömür dumanının havaya karışması sonucu oluşan hava kirliliği insan sağlığını da tehdit etmekteydi. Hava kirliliğinin en yüksek olduğu kentler sıralamasında Ankara birinci sırada gelmekteydi.²³⁰

İstanbul gibi denize kıyısı olan büyük kentlerde denizlerde oluşan kirlilik oranındaki artış da göze çarpmaktadır. Sanayileşen kentlerin atık probleminin var olduğu ve oluşan atıkların çoğu zaman doğaya karıştığı bilinmektedir. İstanbul’da denize karışan atıklar ve halkın plajları temiz kullanmasından kaynaklanan kirlilik had safhaya ulaşmıştır.²³¹ (Şekil: 47)

Şekil: 47 Denizlerde Kirlilik Oranı Artıyor. (Kaynak: Firt, 5 Haziran 1979, S. 169.)

²²⁹ Milliyet, 15 Ağustos 1967.

²³⁰ Akbaba, 5 Ocak 1972, S. 2.

²³¹ Firt, 12 Haziran 1979, S. 170.

3.6. Mizahta Eğitim Sorunu

Kent ve toplumun önemli dinamiğini kültürel miras oluşturmaktadır. Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ancak eğitim sayesinde gerçekleşebilir. Eğitim; çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini alabilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme anlamını taşır.²³²

Kırsaldan kente gelen insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasından sonra eğitim ihtiyaçlarının da yerine getirilmesi gerekmektedir. Tanımdan da anlaşıldığı üzere eğitim, okul içi ve okul dışında gerçekleşir. Yani eğitimde, eğitim kurumları kadar ailenin de payı büyüktür. Ailenin çocuğu toplumsallaştırma aracı eğitimidir. Eğitim yoluyla çocuk, aile üyelerince paylaşılan tutum ve davranışları özümlediği gibi ailenin bir ögesi olduğu dış çevreyle de olumlu ilişkiler geliştirme olanağı bulmaktadır.²³³

Eğitim yöntemlerinde kırsal ve kentli aile arasında köklü ayrımlar vardır. Geleneksel(kırsal) aile yapısında, eğitimde katı kurallar koymak ve aykırı davranışlar karşısında sert yaptırımlar uygulamak gibi nitelik taşımaktadır. Hoşgörüyü çok az yer verilen geleneksel aile yapısının aksine, eşiklikli ilişkilere dayanan kentli aile yapısında eğitim, çocuğun yeteneğine ve girişkenliğine bağlı olarak şekil alır. Hoşgörü ve birbirine saygının ön planda olduğu kentli aile yapısında, bireyin bilinçli bir biçimde toplumsallaştırılması hedeflenir.²³⁴

Belirtilen iki aile yapısının dışında bir de “yeni kentli” aile yapısı dikkat çeker. Kırsaldan kente yaşanan göçler aile yapısını da tamamen etkilemiştir. Kırsalda yeterli eğitim imkânlarının olmaması dolayısıyla yaşanan sorunlara kentte çözüm yolları bulunmuştur. Yeni kentliler ise, geleneksel aile yapısında eğitilmiş ve kentte bunu devam ettirerek, her iki yaklaşımında etkisi altında yetişmiş bireylerdir. Bu durum karşısında kimi bireyler geleneksel aile yapısına bağlı kalarak eğitim almaya

²³² TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=138 (Erişim: 11.05.2018).

²³³ Sencer, **a.g.e.**, s. 476.

²³⁴ **A.g.e.**, s. 477.

devam ederken, kimi bireyler ise kent modelleri içerisinde kendilerine en yakın olanı tercih etmişlerdir. (Tablo: 6)

Geldikleri Dönem	Sert ve Disiplinli	Yumuşak ve Hoşgörülü	Duruma Göre Değişken	Fikrim Yok	Yanıtsız	Toplam
1960 - 1964	53.9	28.0	17.9	-	-	89
1965 - 1969	43.9	20.6	32.7	0.8	1.7	116
1970 - 1980	52.3	19.0	28.5	-	-	42
Toplam Sayı	227	85	113	3	4	432
%	52.5	19.6	26.1	0.6	0.9	

Tablo: 6 1960-1980 Yılları Arasında Kente Göç Edenlerin Çocuk Eğitimi Konusunda Aldıkları Tutum (Kaynak: Sencer, 1979)

Çocukların toplumsallaştırılması ailede başlayıp okulda devam etmektedir. Örgütlü toplumsallaştırma yöntemleri arasında en önemlisi olan öğrenim, aynı zamanda bireylerin bilgi ve beceri kazanma yoludur.²³⁵

3.6.1. İlköğretim

Eğitimin, eğitim kurumlarında gerçekleştirilen ilk ayağı olan ilköğretim, 1913 tarihli İlköğretim Geçici Yasası'nda, parasız ve zorunlu hale getirilmiştir. Cumhuriyet dönemi yöneticileri dâhil birçok kesimin bu ilkeyi benimsemesine rağmen, ilköğretim Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaygınlaştırılmamıştır. Özellikle kırsal kesimde ilköğretimin yaygınlaştırılmasına ilişkin problemler yaşanıyordu. Bir yandan ilköğretimin köyde yaygınlaştırılması gereği, öte yandan gelişen pedagojik görüşler, Türkiye'nin eğitim tarihinde en özgün deney olan Köy Enstitüleri

²³⁵ A.g.e., s. 479.

yaklaşımın doğmasına neden olmuştur.²³⁶ 1946 yılına kadar kırsalda eğitim faaliyetlerine birçok katkı sağlayan Köy Enstitüleri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan siyasal ortamdan etkilenecek değiştirilmiş ve Köy Öğretmen Okulları'na dönüştürülmüştür.²³⁷

İlköğretim, eğitimin ilk ayağı ve temeli olarak değerlendirildiğinden her dönemde, önem arz etmiştir. 1960'lı yıllarda kentlere göç ederek gelen ailelerin çocuklarına iyi eğitim aldırma isteği doğmuştur. Kırsalda yaşanan kısıtlı imkânların aksine kentte, eğitime verilen önem aileleri sevindirecek nitelikteydi. Kent ve kırsal arasındaki eğitimi karşılaştırdıklarında bu denli olumlu düşünceleri gayet tabidir. Ancak kentte de tam anlamıyla yeterli eğitimin sağlandığı söylenemez.

Artan nüfus oranı ile sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sayısı da artmıştır. Bu durum eğitimin kalitesinde düşünce neden olmanın yanı sıra, sağlıksız eğitim ortamına neden olmuştur. Özellikle yoksul mahallerinde artan öğrenci sayısı, sınıflarda sağlıksız bir ortam oluşturmuştur. Bu durum öğrencilerin sık sık bitlenmesine neden olmuştur. Öyle ki gazetelere haber olacak kadar yaygınlaşmıştır. (Şekil: 48)

Şekil: 48 Okullarda Bit Salgını. (Kaynak: Fırt, 9 Ekim 1979, S. 187.)

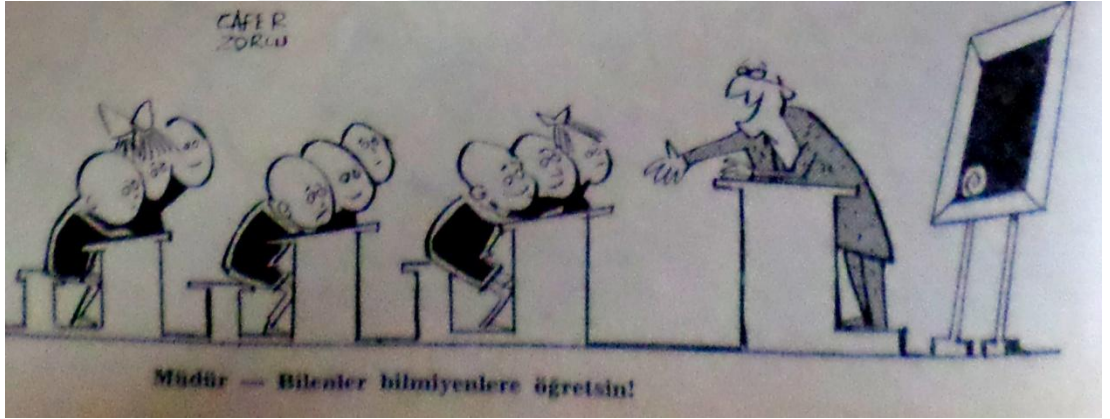
²³⁶ İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C. 3, İstanbul, 1983, s. 665.

²³⁷ Pakize Türkoğlu, "Köy Enstitülerinde Köyden Alma-Köye Gönderme Politikası", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 221.

1960-1980 yılları arasında yaşanan hızlı kentleşmeye paralel olarak eğitimde de sorunlar baş göstermiştir. Bu dönem ilköğretimde yaşanan başlıca sorunları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Öğretmen yetersizliği,
- 2- Okullarda yeterli sayıda ders araç ve gerecinin bulunmaması,
- 3- Öğrencilerin ekonomik düzeylerinin düşük olması,
- 4- Ailelerin eğitime yeteri kadar önem vermemesidir.

Nüfusun hızla artması ile birlikte eğitimde öğretmen açığı oluşmuştur. Özellikle kent merkezlerine yakın yoksul mahallelerdeki öğrenci sayısının artması ve yeni sınıflar oluşturulamaması mevcut öğretmenlerin de yetersiz kalmasına neden olmuştur. 1964 yılında Ankara’da bir ilkokulda öğretmen olmadığı için öğrencilerin yaşatlarının gördüğü eğitimden geri kalmalarına neden olmuştur.²³⁸(Şekil: 49)

Şekil: 49 Okullarda Öğretmen Eksiği. (Kaynak: Akbaba, 26 Kasım 1964, S. 48.)

Şüphesiz ki kaliteli bir eğitim sisteminin ilk şartı iyi yetişmiş öğretmenlerdir. 1970’li yıllara kadar lise mezunu olanlar öğretmenlik yapabilirken, 1972 yılında üniversite mezunu olmayan kişiler ilkokul öğretmenliği yapamaz koşulu getirilmiştir.²³⁹ Bu sayede eğitim kalitesinin artırılması hedeflenmiştir.

Öğretmen açığı halledilebilmiş olsa da, sınıf içi birçok sorun dolayısıyla yeterli düzeyde eğitim sağlanamamaktadır. Ders araç gereçlerinin yetersiz olması ve

²³⁸ Cumhuriyet, 18 Ekim 1964.

²³⁹ Akbaba, 27 Aralık 1972, S. 2.

öğrencilerin maddi olanaklarının yetersiz olması, düşük düzeyde eğitime olanak tanımıştır.

Okullarda öğretim ilke ve yöntemlerine uygun, öğrencilerin seviyesine göre görsel ve işitsel araçların varlığı, eğitim seviyesinde olumlu etki yaratmaktadır. Ancak her ne kadar kentte eğitim alıyor olsalar da, dönemin şartlarının çok gerisinde kaldıkları inkâr edilemez bir gerçektir.

1960-1980 yılları arası ilköğretimde karşılaşılan bir diğer sorun ise, ailelerin çocuklarını okula göndermemeleri olmuştur. İlköğretimin zorunlu olduğu ve yaşını dolduran her öğrencinin okula gitmesi gerektiği üzerine 1912 yılında çıkarılan “Tahsil-i İptida-i Kanun-u Mukavvat’ı” ile yasallaştırılmıştır.²⁴⁰ Buna istinaden çocuklarını okula göndermeyen babalara hapis cezası uygulaması getirilmiştir. Özellikle kız çocuklarının okula gönderilmediği bu dönemde, ailelerin eğitime önem vermemeleri dikkat çekmektedir.²⁴¹

Kentte bir müddet yaşadktan sonra, cins ayrımı gözetmeden çocukların öğrenim görmesinden yana olanların, her göç döneminde aşağı yukarı aynı oranda belirmesi, öğrenim gereksinimlerinin, kentte geçen süreye değil, doğrudan kentleşmeye bağlı bir eğilim olduğu kanısını uyandırmaktadır.²⁴²

Bütün bunların yanı sıra ilköğretim, eğitim sisteminin temel basamağı olmuştur. Eğitim ve öğretime ek olarak, topluma faydalı bireyler olmaları adına öğrenciler yetiştirilmiştir.

3.6.2. Ortaöğretim

Eğitim sisteminin ikinci ayağını oluşturan ortaöğretim, ortaokul ve lise evresini kapsamaktadır. 1960’lı yıllarda lise ve düzeyi öğretim kurumları önem arz etmektedir. Zira öğretmen yetiştirme programlarının ilk ayağı burasıdır. Daha sonra zorunlu hale gelecek olan yüksek öğretim şartına kadar geçen sürede liseler ön plandadır.

²⁴⁰ Tekeli, **a.g.m.**, s. 667.

²⁴¹ Milliyet, 20 Kasım 1960.

²⁴² Sencer, **a.g.e.**, s. 483.

1960 ile 1980 yılları arasında ortaöğretimde, ilköğretimde olduğu gibi sınıfların aşırı derecede kalabalık olduğu dikkat çeker. Bunun temel nedeninin ortaokuldan mezun olan her öğrencinin lise diploması almak istemesidir. Kentleşmenin çok yoğun olduğu kentlerde, sınıflardaki öğrenci sayısı neredeyse 90 kişileri bulmuştur.²⁴³ Liselerde yaşanan bu yoğun ilgiye tezat olarak, öğrencilerin derslere girmedikleri ve ders çalışmadıkları, bunun da başarı oranının düşmesine neden olduğu gözlemlenmiştir.²⁴⁴ Ortaokul ve liselerdeki başarı oranı %3,3'tür. 1960'lı yıllarda ortaöğretimde okuyan öğrencilerin birçoğu farklı kesimlerden kentlere yatılı okumak için gelirlerdi. Kent kültürüne alışkın olmayan bu kesim öğrenciler, kentin özgür ortamından etkilenerek eğitim hayatını aksatmaktadırlar. (Şekil: 50)

1961 yılında ortaöğretimin paralı olacağına dair çıkan haberler, öğrenciler arasında endişe yaratmıştır.²⁴⁵ Ailelerin okumaları için büyük kentlere gönderdiği öğrencilerin, zamanının büyük bir bölümünü kiraathanelerde geçirdikleri, spor toto gibi şans oyunları oynadıkları dikkat çeker.²⁴⁶

Şekil: 50 Okul ve Öğrenci Sorunu. (Kaynak: Gıcık, 1968, S. 19.)

²⁴³ Akyüz, **a.g.e.**, s. 53.

²⁴⁴ Pardon, 7 Mayıs 1968, S. 193.

²⁴⁵ Akbaba, 5 Ocak 1961, s. 460.

²⁴⁶ Gırgır, 20 Haziran 1976, S. 202.

Ortaöğretimde yaşanan bu sorunlar, eğitim başarı seviyesini düşürmüş ve üniversiteye giren öğrenci sayısını da etkilemiştir. Buna çare olarak, bir ve üzeri dersten kalan öğrencilerin dersleri geçemeyeceği ve sınıf tekrarı yapacağı açıklanmıştır.²⁴⁷ Bir diğer önlemden lise öğrencilerinin bir kısmının teknik okullara kaydırılması olmuştur.²⁴⁸

Bu dönem öğrenciler arasında ciddi bir başıbozukluk göze çarpmaktadır. Öğretmenlerin, verdikleri notlardan memnun kalmayan öğrenciler, notları bahane ederek okula uğramamaktadır. Bu tarz bir hadise yüzünden, lise öğrencisi öğretmenini bıçakla yaralamıştır.²⁴⁹

Ortaöğretimde devamlı olarak bu tarz sorunlar yaşanmamıştır elbette, ancak belirttiğimiz üzere kentleşme ile artan nüfus ve kente uyum sorunu yaşanan öğrencilerin bu tarz sorunlar yaşadıkları aşikârdır. Sanayileşmeye bağlı olarak artan ekonomik alt yapının toplumun her alanında olumlu etki yapacağı anlayışı tamamen yanlış bir yaklaşımdır. Toplumsal sorun haline gelen kentleşmenin yan etkileri gün geçtikçe artmaktadır. Doğru biçimde kentleşme sağlanmadığı takdirde ortaya çıkan tablo içler acısı olmuştur. Özellikle eğitimde 20 yıllık bir olaylar zinciri birbirini izlemektedir. Ortaöğretimde başlayan sorunlar, yüksek öğretimde farklı bir şekil alarak devam etmiştir.

3.6.3. Yükseköğretim

1950'ler sonrasında, genel olarak eğitim sisteminin talebine göre yönlendirilmesi eğiliminin yüksek eğitime yansması, ilk aşamada yüksek okul ve üniversitelerin bölgesel merkezlere yaygınlaştırılması olarak ortaya çıkmıştır.²⁵⁰

1949 yılında üniversitelere tanınan özerklik, 27 Mayıs 1960 darbesiyle kesintiye uğramıştır. 1960 yılında 27 Mayıs hareketinin oluşmasında üniversite etkili

²⁴⁷ Akbaba, 29 Ağustos 1963, S. 109.

²⁴⁸ Akbaba, 3 Ekim 1963, S. 114.

²⁴⁹ Akşam, 30 Mayıs 1965.

²⁵⁰ Tekeli, **a.g.m.**, s. 670.

olmuştur. Bir dönemim “147”liler olarak adlandırdıkları öğretim görevlileri bu süreçte uzaklaştırılmıştır.²⁵¹

1960 sonrasında yüksek öğrenim alanındaki en önemli gelişme, insanlar arasında artan yükseköğretim talebi olmuştur. Artan talebe karşın devletin, yükseköğretim kurumlarına öğrenci alım oranını yükseltmemiştir. 1960 yılında 1800 öğrenci üniversiteye girememiştir.²⁵² Artan bu talebin devlet tarafından karşılanmaması iki önemli sonucu doğurmuştur. Birincisi özel üniversitelerin hızla yayılmasına, ikincisi ise, merkezi seçme sınavının kurumsallaşmasına neden olmuştur.²⁵³

1965 yılında çıkan 625 sayılı Özel Okullar Yasası’ndan sonra, özel okulların sayısında hızla artış olmuştur. Merkezi Seçme Sınavı da, 1963-1964’te kurumsallaştı. Bu yılda sınava giren öğrenci sayısı 32.000 iken 1970’li yılların sonuna doğru sayı 450.000 çıkmıştır.²⁵⁴

27 Mayıs sürecinde üniversitelerin etkisinden söz etmiştik. 1960 yılında görevden 147 öğretim görevlisi uzaklaştırılmış ve üniversiteler hedef konumuna getirilmiştir. Yaşanan bu olaylar dolayısıyla, devlet yetkililerinde üniversiteye polis girecek şeklinde bir açıklama yapılmıştır.²⁵⁵ Ancak bu talep polis tarafından reddedilmiştir.²⁵⁶

Ülkenin birçok yerinden devlet üniversiteleri kurulmaya devam etmiştir. Anadolu’dan gelen öğrencilerin barınma sorunu yaşamaları dikkat çekmektedir. Özellikle kız öğrenciler kalacak yurt bulmakta zorlanmıştır.²⁵⁷

1965’li yıllarda üniversitelerde karışıklıklar baş göstermeye başlamıştır. Ardı ardına başlayan eylemler, başlarda üniversiteye ve yönetimine karşı olmuştur. Ancak 1968 yılına gelindiğinde dünya ile paralel ilerleyen öğrenci olayları ile birleşerek farklı bir boyut almıştır. Yaşanan olaylara çözüm olarak, hiçbir üniversitelinin dışarıda kalmayacağı, kazanan herkesin üniversitelere yerleştirileceği belirtilmiştir.

²⁵¹ Akbaba, 2 Şubat 1961, S. 464.

²⁵² Akbaba, 15 Aralık 1960, S. 457.

²⁵³ Akyüz, **a.g.e.**, s. 68.

²⁵⁴ Tekeli, **a.g.m.**, s. 671.

²⁵⁵ Cumhuriyet, 26 Ocak 1960.

²⁵⁶ Akbaba, 7 Aralık 1961, S. 19.

²⁵⁷ Akbaba, 19 Kasım 1964, S. 47.

Ancak verilen vaatlerin pek bir önemi kalmamış, öğrenci çatışmaları şiddetlenmiştir. 1960'lı yıllarda olduğu gibi üniversitelerin ilerici yapıya sahip olduğu düşünülmemekteydi. 1970'li yıllarda öğrenci eylemleri nitelik değiştirmiş ve daha çok siyasal içerik kazanmıştır. Sağ ve sol öğrenci gruplarının mücadelesine sahne olmuştur. Ve yaşanan olayların sonucu öğrenci ölümlerine varacak derecede şiddetlenmiştir.²⁵⁸

Yaşanan olaylar üzerine üniversiteye polis girmiştir. Çok uzun zaman devam eden olaylar, eğitim hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Birçok aile çocuklarını üniversiteye göndermemiş hatta büyük kentlerde yaşamasına dahi izin vermemiştir.²⁵⁹ (Şekil: 51)

1979 yılında üniversite reformu için geniş katılımlı çalışmalara gidildiyse de, yapılan hazırlıklar yasaya dönüşmemiştir.

Şekil: 51 Üniversitede Olaylar Durulmuyor. (Kaynak: Girgır, 26 Eylül 1976, S. 216.)

²⁵⁸ Pardon, 6 Mayıs 1970, S. 245.

²⁵⁹ Girgır, 26 Eylül 1976, S. 216.

3.7. Mizahta Sağlık Sorunu

Sanayileşmeye bağlı olarak artan kentleşmenin beraberinde getirdiği çok yönlü sorunlardan biri de, sağlık sorunudur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de birçok alanda yeniliklere gidilmeye başlanmıştır. Bu dönem bütün dünyada standartların değiştiği ve bireyin içinde yaşadığı toplumsal düzenden beklentisinin de arttığı bir dönem olmuştur.²⁶⁰ Gelişen dünya ve teknolojiyle insanlar, iyi ve sağlıklı yaşama güvencesi istiyordu. Türkiye'de yaşanan hızlı kentleşme süreci, sağlık kuruluşlarına duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Sağlık alanlarındaki büyüme hızı talebin gerisinde kalıyordu. Yeni sağlık kuruluşları açmak bir yana, yeterli hekim ihtiyacı dahi karşılanamıyordu.

1960 yılına bu sorunlar ışığında girilmiştir. 1961 Anayasası'nın 48. ve 49. maddelerinde sağlıkla ilgili konulara açıklık getirilmiştir.

“Madde 48- Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak, Devletin ödevindedir.”²⁶¹

“Madde 49- Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir. Devlet, yoksul veya dar gelirlili ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirler alır.”²⁶²

Bu iki madde ile devlete, sağlık konusunda büyük sorumluluk yüklenmiştir. Ve bununla birlikte sağlık hizmetleri devletleşmiştir.²⁶³

Az gelişmiş ülkelerde kentleşmenin sorun niteliği taşımasının bir nedeni de, toplumdaki değişim ve dönüşümlerin sanayileşmeden hızlı olmasıdır. Türkiye'de kentleşmenin nedeninin kırsalda yaşanan değişim ve dönüşüm olmuştur.²⁶⁴ Yaşanan bu değişim ve dönüşüm kentlere gelen insanların yaşam tarzlarının da değişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda beklentilerinin de değiştiğini söylemek doğru olacaktır.

²⁶⁰ Gencay Gürsoy, “Sağlık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C. 7, İstanbul, 1983, s. 1724.

²⁶¹ **A.g.m.**, s. 1724.

²⁶² **A.g.m.**, s.1724.

²⁶³ Akbaba, 23 Şubat 1961, s. 467.

²⁶⁴ İrem Acaroğlu, “Kentleşmenin Sebep Olduğu Sağlık Sorunları”, **Toplum ve Hekim**, C. 2, S. 11, 1978, s. 27.

Sağlık hizmetlerinin tam anlamıyla yerine getirilmesi için öncelikle yeterli sayıda doktora ihtiyaç vardır. 1960- 1980 yılları arasında sağlık sektöründeki en birincil sorun, yetersiz doktor sayısıydı. Büyük kentlerde yaşanan nüfus yoğunluğunun talebini karşılayacak sayıda doktor yoktu. Dönemin Sağlık Bakanlığı, yeni kurumlar açmak bir yana var olan kurumlara doktor sağlayamamaktadır. Mecburi hizmet ile henüz mezun olmuş öğrencileri, kadroya alarak tecrübesiz doktorlar ile kadro oluşturmaya çalışmıştır.

Kadro yetersizliği dolayısıyla, özellikle kent merkezlerinde ciddi sorunlar oluşmuştur. Anadolu'da 200 hastaya bir doktor düştüğü için insanların hastalıktan kırıldığı ve kentlere yaşanan göç olayları artmıştır.²⁶⁵ Çare olur ümidiyle kentlere göçen insanların burada da aynı sorunla karşılaştıkları ortadadır. Birçok devlet hastanesinde doktor yetersizliği yaşanmaktadır. (Tablo: 7)

Yıllar	Uzman	Pratisyen	Toplam	Hekim Başına Düşen Nüfus
1960	5.217	4.609	9.826	2.800
1965	6.657	4.238	10.895	2.860
1970	10.241	5.615	15.856	2.220
1975	12.689	9.016	21.714	1.885
1980	16.699	10.524	27.223	1.632

Tablo: 7 Türkiye'de Hekim Durumu (1960-1980), (Kaynak: Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Türkiye İstatistik Yıllıkları)

Doktor yetersizliğinden dolayı devlet hastanelerinin çoğunda uzun kuyruklar oluşmuştur. 1964 yılında, bursa Devlet Hastanesi'nde doktor yetersizliğinden dolayı hademelerin ameliyat yaptığına dair haberler çıkmıştır.²⁶⁶ Elazığ'ın 17.000 nüfuslu Sivrice ilçesinde doktor olmamasından dolayı insanlar sağlık hizmetinden yararlanamamıştır.²⁶⁷ Bu tarz sorunlar yaşayan birçok il ve ilçe bulunmaktadır. Tedavi olabilmek için en yakın kent merkezine giden insanlar, buralarda yoğunluktan

²⁶⁵ Akbaba, 6 Haziran 1963, S. 97.

²⁶⁶ Pardon, 24 Kasım 1964, S. 13.

²⁶⁷ Pardon, 15 Aralık 1964, S. 16.

dolayı kuyrukların oluşmasına neden olmuşlardır.²⁶⁸ Doktor yetersizliği, kırsalda lokman hekimlik anlayışının artmasına neden olmuştur.

Doktora duyulan ihtiyacın hat safhada olduğu bu dönemde, özel muayenehanelerde hasta kabulü yapan doktorlar vardı. Çok yüksek meblağlara hizmet veren doktorlar, sosyal adaletsizliğin sembolü haline gelmiştir.²⁶⁹ Ekonomik gücü yetersiz hastaların tedavi olmasının mümkün olmadığı bu uygulama, Türkiye geneline yayılmıştır. Birçok gazetede doktorların hastaları soyduğuna dair haberler çıkmıştır²⁷⁰(Şekil: 52)

Sağlık hizmetlerinde bu dönem yaşanan bir diğer sorun ise, hastanelerde yatak sayısının yetersizliği olmuştur.²⁷¹ Yatılı bakıma ihtiyaç duyulan verem gibi ağır hastaların bile yatak sıkıntısından dolayı tedavi süreci uzamıştır. 1963 yılında, 70 veremli hastaya bir yatak düşmektedir.²⁷² Bu sayı 1966 yılında armış ve Türkiye genelinde bulunan 800.000 veremli hastaya 14.000 yatağa kadar yükselmiştir.²⁷³ Boş yatakların olmamasından dolayı çoğu hasta ayakta tedavi edilmek zorunda kalmıştır. (Şekil: 53) 1985’li yıllara kadar devam edecek olan bu sorun, kentlerin ihtiyaçlarının karşılanamadığının en açık kanıtıdır.

Şekil: 52 Doktorlar Yüksek Vizite Ücreti Alıyor. (Kaynak: Gıcık, 1968, S. 19.)

²⁶⁸ Gırgır, 15 Ağustos 1976, S. 210.

²⁶⁹ Çarşaf, 31 Temmuz 1979, S. 31.

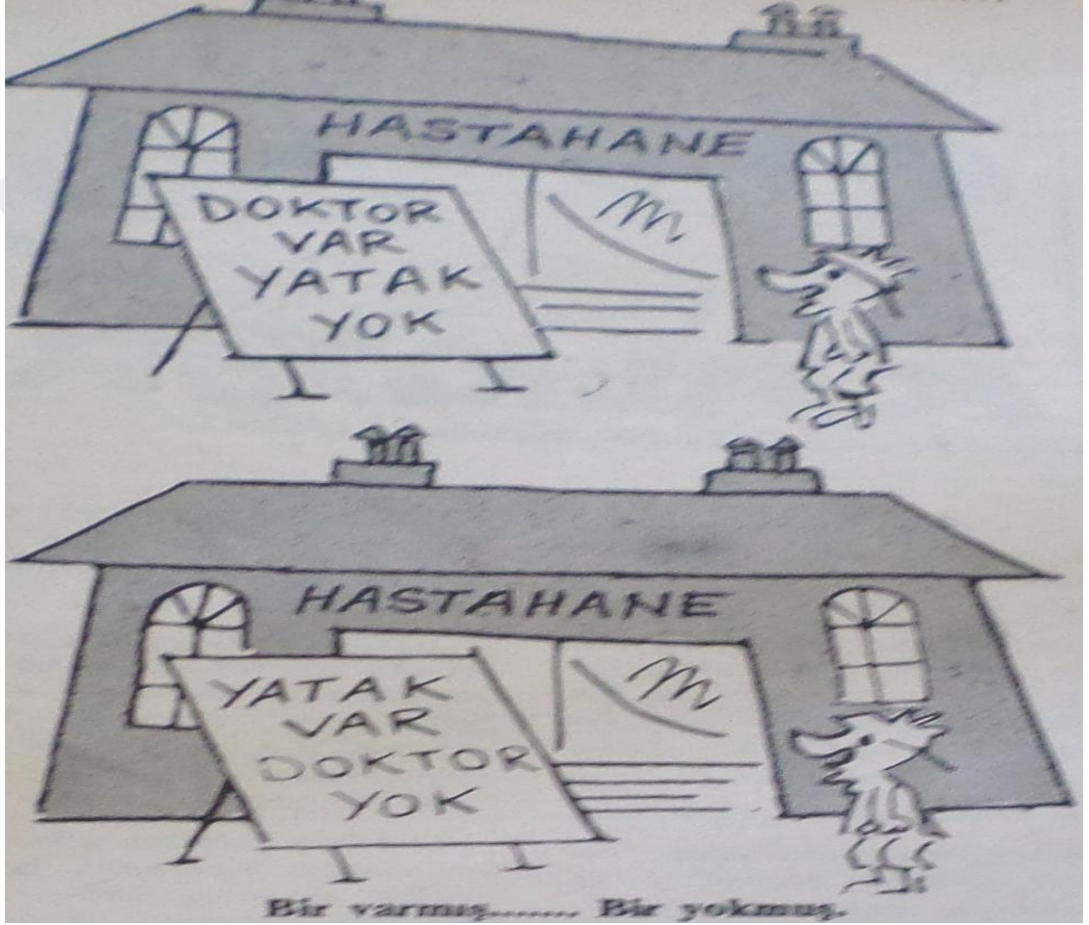
²⁷⁰ Milliyet, 15 Temmuz, 1963.

²⁷¹ Akbaba, 25 Şubat 1960, S. 415.

²⁷² Akbaba, 23 Mayıs 1963, S. 95.

²⁷³ Akbaba, 2 Şubat 1966, S. 6.

Hastanelerde yaşanan yatak sıkıntısının yanı sıra, susuzluktan dolayı tedavilerde aksaklıklar yaşanmaktadır. Gündelik yaşamda da 1960-1980 yılları arasında ciddi bir biçimde su sıkıntısı yaşanmaktadır. Su sıkıntısı dolayısıyla ameliyatların yapılamadı ve tedavi sürecinin birde bu yüzden uzadığı bilinmektedir.²⁷⁴ Özellikler yaz aylarında büyük kentler dâhil olmak üzere Türkiye genelinde yaşanan su sıkıntısı, hayatın olumsuz yönde etkilemiştir. Sağlık sektörü gibi öncelikli kurumlarda dahi bu sorunun önüne geçilememiştir.

Şekil: 53 Hastanelerde Yatak Sorunu. (Kaynak: Pardon, 9 Şubat 1965, S. 24.)

Bu dönem yaşanan bir diğer sağlık sorunu da piyasadaki ilaç yetersizliğidir. İnsanlar sağlık kurumlarından yeterli hizmeti alamadıkları gibi ilaç temin etmekte de sorun yaşamaktadırlar. Piyasada bulunan ilaçların çoğunun bozuk olması²⁷⁵, halkın ilaçlara karşı güvensiz olmasına neden olmuştur. 1970 yılında, 46 farklı ilaç

²⁷⁴ Akbaba, 12 Temmuz 1972, S. 30.

²⁷⁵ Akbaba, 5 Kasım 1969, S.46.

piyasadan toplatılmış ve yasaklanmıştır.²⁷⁶ Nedeni ise ilaçlara farklı maddeler karıştırılıp piyasaya sürülmesidir. Halk tarafından çok sık kullanılan ağrı kesici ilaçlara kireç karıştırılmıştır.²⁷⁷ Sağlık Bakanlığı'na çeşitli düzenlemeler yapılmaya çalışılsa da etkili olmamıştır. El altından sahte ilaç satışı devam etmiş hatta ölümcül nitelikteki ilaçlar eczanelerde dahi satılır duruma gelmiştir.²⁷⁸ Yaşanan ilaç sorunundan sonra piyasada ilaç bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. (Şekil: 54)

Şekil: 54 Piyasada İlaç Bulunmuyor. (Kaynak: Çarşaf, 31 Temmuz 1979, S. 31.)

Kentleşmenin artması ve insanların kent yaşantısına ayak uydurması ile ortaya çıkan çeşitli sağlık sorunları olmuştur. Bu sorunların başında gizli şişmanlık gelmektedir. Kent yaşantısına ayak uyduran insanların hareket alanı kısıtlanmıştır. Doğal besin maddelerinin de giderek azalması ile gizli şişmanlık sorunu baş göstermeye başlamıştır.²⁷⁹

²⁷⁶ Akbaba, 27 Mayıs 1970, S. 23.

²⁷⁷ Akbaba, 1 Temmuz 1970, S. 28.

²⁷⁸ Milliyet, 30 Ocak 1972.

²⁷⁹ Akbaba, 15 Eylül 1971, S. 39.

Yapılan araştırmalara göre modern hayat kalp hastalığını tetiklemektedir. Kent sorunlarının getirdiği strese bağlı olarak insanların her geçen gün kalp hastası olma olasılığının arttığı ve buna bağlı ölümlerin yaşandığı belirtilmektedir.²⁸⁰

Cumhuriyetin kurulmasından 1980’li yıllara kadar gelip geçen siyasi iktidarların sağlık alanında izledikleri politikalar, esas olarak Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda belirlenen çerçevenin dışına pek çıkmamıştır. Dolayısıyla sağlık alanında yapılan büyük çaplı bir yenilik olmamıştır. Glerin ve kent nüfuslarının her geçen gün artmasına rağmen, talebi karşılayacak kurum ve kuruluşlar oluşturulamamıştır. Ve sağlık kentlinin en büyük sorunu halini almıştır.

3.8. Mizahta Güvenlik Sorunu

Her toplumun olduğu gibi Türk toplumunun da kendine ait belirli yazılı ve yazısız kuralları bulunmaktadır. Ve bu yazılı ve yazısız kuralları ihlal edenlere, uygulanan belirli yaptırımlar ile toplumsal düzen korunmaya çalışılmıştır. Suç olgusu kültürden kültüre farklılık gösterse de nitelik olarak birbiri ile örtüşmektedir. Sanayileşme ile birlikte suç olgusu evrensel bir nitelik kazanmıştır.

Sanayileşme sonrası ortaya çıkan kentleşme, suç olgusu üzerinde şüphesiz ki etkili olmuştur. Tek başına kentleşmenin etkili olduğu söylenemez ancak büyük bir paya sahiptir.

Güvenlik, insanların var olduğu ilk çağlardan bu yana üzerinde çeşitli yöntemler geliştirdiği olguların başında gelir. Mağaralarda yaşadıkları dönemden bu yana çeşitli dışsal etkenlerden korunmak adına önlemler almışlardır.

Kent güvenliği kavramı denildiğinde iki farklı boyut ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, kentleşme süreci içerisinde meydana gelen güvenlik gereksinimi ve buna bağlı geliştirilen stratejilerdir. İkinci ise, günümüz kent kavramını ifade

²⁸⁰ Akbaba, 22 Aralık 1971, S. 1.

etmek için kullanılmasıdır.²⁸¹ Kent güvenliliğinin bu denli ön planda tutulma nedeni, güvenlik kavramı insanlar için her dönemde birinci sırada olmuştur.

Kentleşme, insanlar üzerinde her daim olumlu sonuçlar bırakmamıştır. Bu süreçte pek çok kurum ve toplumda çözümler yaşanabilir. Kente uyum sağlayamayan bireyler, kültürel farklılıklar ve ayrıştırma gibi durumlar; toplumsal gerilimi ve suç olgusunu arttırabilir.²⁸²

Kentlerde yaşanan güvenlik sorununun temel nedeni suç oranının artmasına bağlı olarak ortaya çıkan huzursuz yaşam tarzı olmuştur. Suç tek bir nedenle açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Birçok sosyo-kültürel ve ekonomik faktörün sonucunda ortaya çıkan suç, salt olarak kentleşmeye bağlamakta doğru değildir. Ancak çok büyük bir payını kentleşenin oluşturduğu suç oranı ve güvenlik sorunu mevcuttur.²⁸³ Suçun ortaya çıkmasında, kentleşmenin artması ile birlikte yaşanan işsizlik ve aile yapısında meydana gelen çözümler çoğu zaman etkili olduğu anlaşılmaktadır.²⁸⁴

Kentleşme ve suç ilişkisini incelerken alt yapıdaki nedenlere de dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü kentleşme her zaman suça neden olur gibi bir kanıda bulunmak, tamamen doğru olmayacaktır. Kentleşmenin suça yol açan nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Aile değerlerinin yok olması bireyin toplumsallaşmasında kesintilere neden olmuştur.
- 2- Yoksulluk, birçok araştırmada suç olgusunun temelinde yatan sebebin bu olduğu belirtilmektedir.
- 3- Adaletsizlik, kişinin adaleti kendi sağlamak istemesi neticesinde ortaya çıkan intikam duygusu ile suça yönelmesidir.
- 4- Kayıtsızlık, kentte yaşanan birçok olaya kayıtsız kalarak suça teşvik etme sürecidir.²⁸⁵

²⁸¹ Gökhan Gökulu, “Kent Güvenliği, Kentleşme ve Suç İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 24, S. 1, 2010, s. 211.

²⁸² **A.g.m.**, s. 212.

²⁸³ Serkan Gölbaşı, **Kentleşme ve Suç**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 94.

²⁸⁴ Gökulu, **a.g.m.**, s. 215.

²⁸⁵ **A.g.m.**, s. 218.

Özellikle sağlıksız kentleşme ile ortaya çıkan toplumsal durumlar suç olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Ancak kentleşme tek başına suç oranını ortaya çıkaran etken değildir. Aksine kentleşme kimi durumlarda suç oranını azaltma da etken olabilmektedir.

1960 ile 1980 yılları arası Türkiye'si, kentleşmenin en yoğun olduğu dönemdir. İnsanların güvenlik ihtiyacını karşılayan birçok kurum ve birim mevcuttur. Kentlerde, polis ve bekçiler güvenliği sağlamakta yükümlüdürler.

Bu dönem işlenen suçlar genellikle, hırsızlık, cinayet, kaçakçılık, bıçaklayama ve yaralama şeklinde olmuştur.²⁸⁶

1960'lı yılların başında büyük kent merkezlerinde yaşanan hırsızlıkların büyük bir bölümü tarihi eserin çalınması şeklinde olmuştur. Özellikle İstanbul'da halka açık birçok yerde bulunan çeşme, sebil ve hayrat gibi tarihi eserler, hırsızların hedefinde olmuştur. Üçüncü Ahmet Çeşmesi'nin oyma demirlerinin çalınması buna verilebilecek örneklerdendir.²⁸⁷ Çalınan tarihi eserlerin büyük bir kısmı yurtdışına kaçırılmaktadır.²⁸⁸

Kentlerde yaşanan hırsızlık olaylarının her geçen gün artması halk arasında huzursuzluğa neden olmaya başlamıştır. Özellikle geceleri yaşanan hırsızlık olaylarından dolayı rahat bir biçimde uyuyamayan insanlar, güvenlik yetersizliğinden şikâyetçidir.²⁸⁹ Güvenlik zafiyetinin had safhada olduğu bu yıllarda, karakolların karşısında hırsızlık yapıldığı halde polislerce yakalayamamışlardır.²⁹⁰

1960-1980 yılları arasında geceleri devriye gezen bekçiler bulunmaktadır. Sonraları kaldırılacak olan bekçilik birimi, çok uzun zaman güvenlik ihtiyacını karşılamıştır. Yaşanan hırsızlık olaylarının çoğuna müdahale edebilseler de, onlar da yetersiz kalmıştır. 1970 yılında yaşanan hırsızlık olaylarının önüne geçebilmek için gece bekçilerine telsiz verilmiştir.²⁹¹ Kendi aralarında iletişim halinde olan bekçilerin hırsızlık olaylarının önüne geçmeleri hedeflenmiştir.

²⁸⁶ Akşam, 15 Kasım 1972.

²⁸⁷ Akbaba, 5 Ekim 1961, S. 10.

²⁸⁸ Akbaba, 10 Ocak 1963, S. 76.

²⁸⁹ Milliyet, 24 Mayıs 1964.

²⁹⁰ Akbaba, 8 Aralık 1965, S. 50.

²⁹¹ Akbaba, 7 Ekim 1970, S. 42.

Mahalle bekçilerinin bu dönemde çeşitli sorunlarla mücadele ettiği anlaşılmaktadır. Maaşlarını peşin alamayan bekçiler, geçim sıkıntısı çekmektedir. Güvenlik açığının olduğu ve suç oranının her geçen gün arttığı bu dönemde, bekçilerin işi boykot etmesi ile durum hepten içinden çıkılmaz bir hal almıştır.²⁹² (Şekil: 55)

1970'li yıllarda yaşanan toplumsal olaylarda polisin su sıkıya başlamasının ardından, bekçilerde suçluları su sıkılamakla tehdit ederek caydırmaya çalışılmıştır.²⁹³ Gece devriyelerinde şüpheli görülen kişiler üzerinden çıkan bıçak suç aleti sayılmış ve bekçilerce gözaltılar yapılmıştır.²⁹⁴ Geceleri insanların sokağa bu ve buna benzer sebeplerden çıkmadıkları ve toplumda bir korku havasının hâkim olduğu belirlenmiştir.

İnsanlar geceleri olduğu gibi gündüzleri de kalabalık caddeler rahat bir şekilde dolaşamamaktadır.²⁹⁵ Otomobilli yankesicilerin türemeye başladığı²⁹⁶, günümüz kapkaç olaylarının ilk fitilinin ateşlendiği dönemdir.

Şekil: 55 Bekçiler Boykot Yapıyor. (Kaynak: Akbaba, 10 Mart 1971, S. 12.)

²⁹² Akbaba, 20 Mart 1971, S. 15.

²⁹³ Gırgır, 11 Temmuz 1976, S. 205.

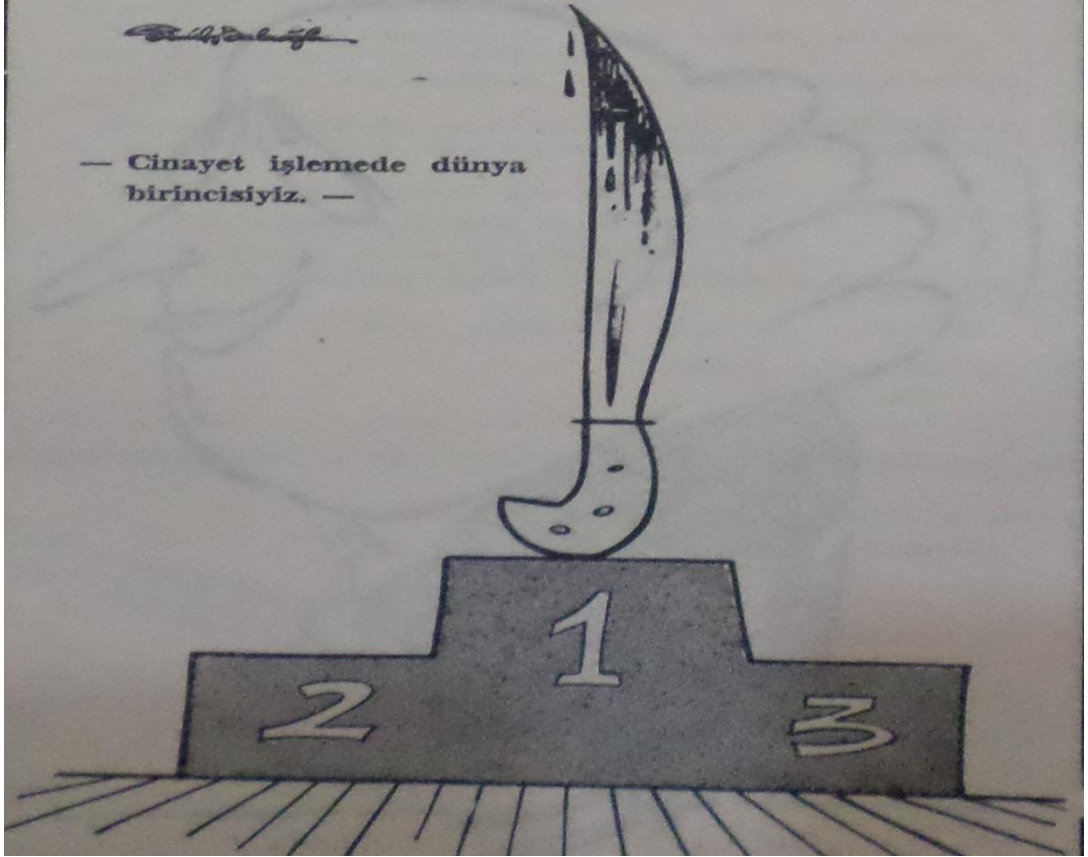
²⁹⁴ Gırgır, 5 Eylül 1976, S. 213.

²⁹⁵ Gıcık, 1966, S. 17.

²⁹⁶ Akbaba, 18 Mayıs 1966, S. 21.

Büyük kentlerde yaşanan güvenlik sorununa birde, kabadayların türemeye başlaması eklenmiştir. 1960-1975 yılları arasında çok yaygın olan kabadaylık, bir dönem kültürü haline gelmiştir.²⁹⁷ Gençlerin birçoğu bu durumdan etkilenerek çeşitli suçlara karışmışlardır.

Bir diğer güvenlik sorunu da, her geçen gün sayısı artan cinayetler olmuştur. Artan suç oranı dolayısıyla cezaevlerinin dolduğu haberleri gazetelerde yer almaktadır.²⁹⁸ Kentlerin, güvenlik açısından sarsıntıda olduğu ve insanların güvende kalabilmek için kent merkezlerinden uzaklaşmaya başladıkları dikkat çekmektedir. Özellikle sosyal statüleri ortanın üzerinde olan insanlar şehirlerin dışında yaşam alanlarını tercih etmeye başlamışlardır. Cinayet olaylarının neredeyse her gün gazeteleri meşgul etmesi halkın tedirginliği daha da arttırmıştır.²⁹⁹ (Şekil: 56)

Şekil: 56 Cinayetler Artıyor. (Kaynak: Akbaba, 21 Haziran 1967, S. 26.)

²⁹⁷ Akbaba, 5 Kasım 1969, S. 46.

²⁹⁸ Akbaba, 31 Mart 1960, S. 420.

²⁹⁹ Pardon, 7 Mayıs 1968, S. 193.

Kentleşme ve suç ilişkisi genellikle yüzeysel değerlendirilmektedir. Güvenlik sorununun, kırsala oranla kentlerde daha yüksek olmasından kaynaklanan bu genel kanının gerçeklik payı büyüktür. Güvenli bir gündelik hayat arzulayan insanlar, kentlerde genellikle suça bağlı olarak arzuladıkları yaşamı bulamamışlardır. Kentleşmenin yoğun olduğu bölgelerde yaşanan güvenlik zafiyeti, toplumun temel sorunu haline gelmiştir.

3.9. Mizahta Kente Uyum Sorunu

Kentleşme, genel çizgileriyle geleneksel toplum anlayışından çağdaş toplum anlayışına geçiş sürecidir. Başka bir deyişle, toplumsal değişimdir. Başta kırsal kesimde yaşayan topluluklar olmak üzere, gelenekçi toplumsal yapının egemen olduğu kesimlerden, yapısal gelişmeler sonucu göç ederek çağdaş örgütlenmenin merkezi olarak kabul edilen, kent merkezlerine yerleşmektedir.³⁰⁰

Kentleşmenin artması ile yaşanan göçler, kentlerde yığılmalara neden olduğu gibi kültürel çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Geleneksel toplum anlayışından kent çevresine geçişi sağlamak amacıyla, geleneksel toplumun bazı ilişki ve faaliyet biçimlerini kent yaşamına uyarlayan yeni kentliler, uyum sorunu yaşamaktadırlar. Yeni kentlilere kent çevresini aykırı düşen yönleri, kente ait olumsuz yargılarla açıkça kendini göstermektedir.³⁰¹

Kente uyum konusunda insanları en çok zorlayan durumun ekonomik yetersizlik olduğu düşünülse de, aksine uyumsuzluğun temelinde toplumsal özelliklere ayak uyduramamak yatmaktadır. Bunlar genellikle yalnızlık hissi ve kişisel çıkarların ön planda olması şeklinde yorumlanmıştır. Ancak kente gelen yeni kentlilerin yaşadığı uyum sorununa benzer durumları, kentte daha evvel var olan bireylerde yaşamaktadır.

³⁰⁰ Sencer, **a.g.e.**, s. 520.

³⁰¹ **A.g.e.**, s. 525.

3.9.1. Ekonomik Sorunlar

Sanayileşmenin bütün dünyada etkili olması ile birlikte kentler cazibe merkezleri haline gelmiştir. Tarımın eskiye oranla kazanç getirmemesi ve toprakların bölünmesi neticesinde, kırsalda yaşanan halk kentlere göç etmeye başlamıştır. 1960'lı yılların başında yaşanan göçlerin büyük bir çoğunluğunun ekonomik sebeplerden dolayı olduğunu çalışmamızın daha önceki bölümlerinde açıklanmıştır.

Kente göç ederken büyük umutlara sahip olan insanlar, karşılaştıkları kentsel sorunlarla birlikte kırsalı arar hale gelmişlerdir. Özellikle gelir seviyesi ortalamanın altında olan toplulukların için kent yaşantısı çalışmadan ibaret olmaktadır.³⁰²

Kırsalda tarımsal faaliyetle uğraşırken, kentte çeşitli iş olanakları bulmasına rağmen, herhangi bir tecrübe edinmedikleri için iş kolları kısıtlı olmuştur. Fabrikalarda çalışmaya başlayan insanlar, aldıkları maaşın kendilerini geçindirmeye yetmemesi üzerine, geçim sıkıntısı çekmeye başlamışlardır.

Beslenme, insan yaşamını devam ettirebilmek için temel fizyolojik ihtiyaçların başında gelir. İnsanlar, çalışıp kazandıkları paranın büyük bir bölümünü gıda sektörüne yatırmaktadır. 1960-1980 yılları gıda maddelerinin aşırı pahalı olması ve devamlı bir biçimde yapılan zamlar, insanların sıkıntı yaşamasına neden olmuştur.³⁰³ Temel gıda madde olan ekmeğe sürekli yapılan zamlar, mizahında konusu olmuştur.(Şekil: 57)

Şekil: 57 Ekmeğe Durmadan Zam Yapılıyor. (Kaynak: Çarşaf, 9 Temmuz 1980, S. 28.)

³⁰² Kaya, a.g.e., s. 140.

³⁰³ Akbaba, 14 Ocak 1960, S. 409.

Gündelik yaşamda önemli gereksinimlerden biri de, ısınmadır. Bu dönem kış aylarında ısınma sorunu yakacak odun ve kömürle halledilmektedir. Kış aylarının başlamasıyla birlikte odun ve kömüre yapılan zamlar, insanların alım gücünü etkilemektedir.³⁰⁴ Gündelik hayatın büyük bir bölümünde kullanılan elektrik, sıkça zamlardan nasibini almıştır. 1962 yılında, elektriğin gece kullanımında faturalara yüksek meblağların yansması dikkat çekmektedir.³⁰⁵ Bütün bu ekonomik sorunların insanları zararlı alışkanlıklardan olan sigaraya yönelttiği belirtilmektedir.³⁰⁶ Gündelik hayatı devam ettirebilmek için temin edilen ihtiyaçların pahalılığının yanı sıra, vergilerinde vatandaşı fazlasıyla etkilediği inkâr edilemez bir gerçek olmuştur.³⁰⁷

Hayat pahalılığına karşı çeşitli tedbirler alınmaya çalışıldıysa da, etkili olamamıştır. Bu tedbirler genellikle vatandaşa kemer sıkma politikalarının dayatılması şeklinde olmuştur.³⁰⁸ Zamların ardı arkası kesilmemekte ve insanlar hayat pahalılığı ile mücadele ederken, hayatı kaçırmaktadır.³⁰⁹

Kentsel yaşantıya ayak uyduramayan birçok insanın zamanla kırsala geri döndüğü ve tarımsal faaliyetlere yeniden başladığı gözlemlenmiştir.

3.9.1.1. Dilenci Sorunu

Kentin ekonomik şartlarına ayak uyduramayıp, bunu farklı biçimlerde kazanç yolları bularak çözen insanlarda vardır. Dilencilik temelinde ekonomik bakımdan yetersiz kişilerin, başka kişilerden yardım istemesi ile ortaya çıkmış olsa da zamanla kent yaşantısının sorunları arasına girmiştir. Yoksulluğu önlemek adına geliştirilen politikaların çare olmamasının temel nedeni, dilencilik meslek edinilmesidir.

Türk Dil Kurumuna göre dilenci; “geçimini dilenerek sağlayan kimse, ısrarlı bir biçimde ve arsızca bir şeyi isteyen kimse” olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanım ise; toplumda yaşamını sürdürebilmek için sahip olması gereken ekonomik

³⁰⁴ Fırt, 9 Aralık 1980, S. 248.

³⁰⁵ Akbaba, 24 Mayıs 1962, S. 43.

³⁰⁶ Akbaba, 28 Ocak 1960, S. 411.

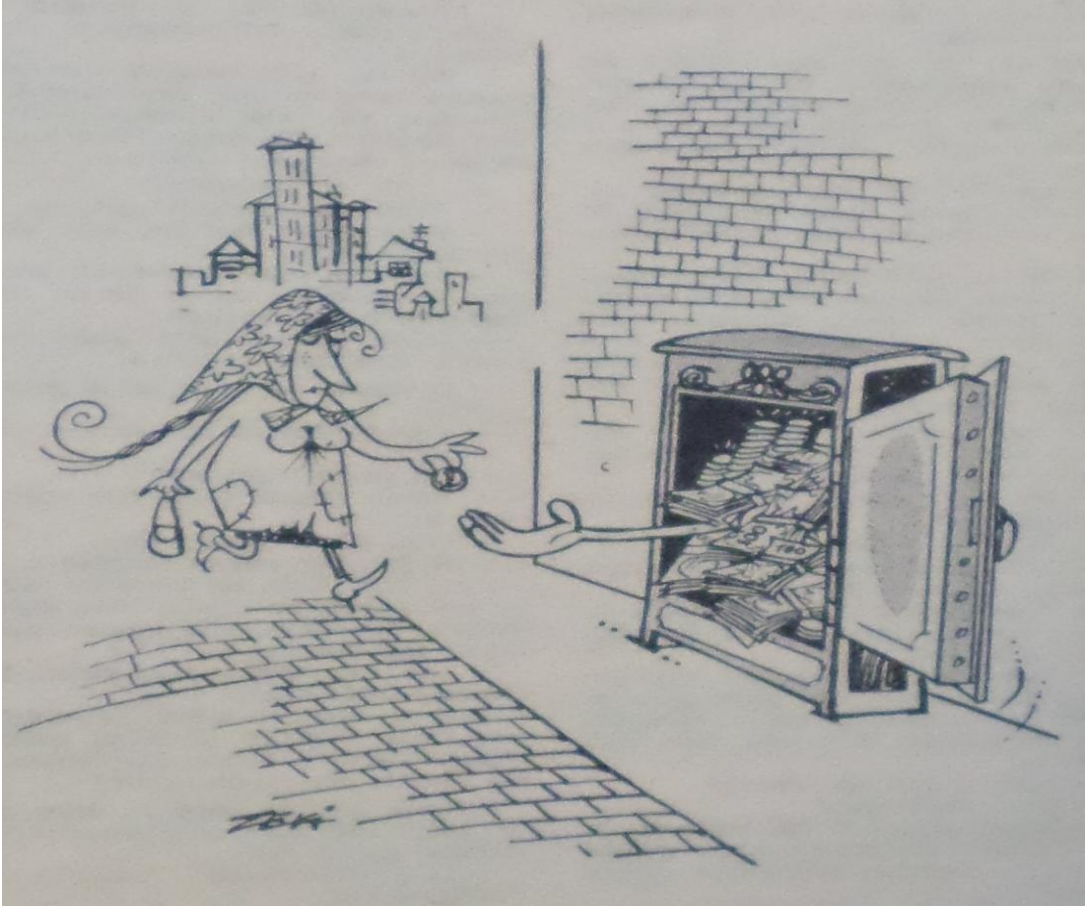
³⁰⁷ Akbaba, 18 Şubat 1960, S. 414.

³⁰⁸ Pardon, 7 Mayıs 1968, S. 195.

³⁰⁹ Hürriyet, 4 Kasım 1975.

imkânlara sahip olmadığı için veya aslında yoksul olmadığı halde kendisini yoksul göstererek ihtiyaç hissettiklerini elde etmek için veya dilenmeyi bir hayat tarzı olarak benimsediği için ekonomik imkânı olanlardan söz, yazı veya davranışlarıyla para veya eşya isteyen kimsedir.³¹⁰ Temelinde ekonomik sebepler yatmakla birlikte, dilencilik değişen kent şartları ile güvenlik sorunu haline gelmiştir.

1960-1980 yılları arası Türkiye’de, dilencilerin toplumun her kesiminde var oldukları ve kemikleşme yolunda ilerledikleri tespit edilmiştir. 1960’lı yılların başında belediyelerin dilencilerle mücadele etmekte yetersiz kaldığı ve her geçen gün sayılarının arttığı ortadadır.³¹¹ Artan sayının önüne geçilememesi üzerine dilenciligi, meslek edinen kimseler vatandaşı sömürmeye devam etmektedir. Belediye zabıtalarnca yakalanan dilencilerin üzerinden çıkan para miktarının çokluğu, durumu açıklar nitelikte olmuştur.³¹² (Şekil: 58)

Şekil: 58 Dilencilerin Çoğu Zengin. (Kaynak: Akbaba, 28 Ocak 1970, S. 6.)

³¹⁰ Celalettin Vatandaş, “Dilenciler ve Dilencilik”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, Afyon, 2002, s. 170.

³¹¹ Akbaba, 10 Mart 1960, S. 417.

³¹² Pardon, 10 Kasım 1964, S. 11.

Dilencilik konusunda yapılan araştırmalarda, dilencilerin genellikle ekonomik zorluklar gerekçesi ile dilendikleri düşünölmektedir. Genel kanının aksine dilencilerin küçük bir kısmının bu yüzden dilendikleri ortaya çıkmıştır. Kent ve kentliyi rahatsız edecek boyutlara gelen dilencilik, 1960 il 1980 yılları arası kent sorunları arasındaki yerini korumaktadır.

3.9.2. Bireysel Sorunlar

Kentleşme sonucu değişen toplumsal yapıdan şüphesiz en çok etkilenen insanlar olmuştur. Göç ederek büyük kentlere gelen insanlar, burada bulunan düzene ayak uydurabilmek adına birçok süreçten geçmişlerdir. Erkekler, geleneksel aile yapısının devamı olarak, çalışma hayatında zorunlu bir devamlılık sağlamaktadırlar. Kadın ve çocuğun toplumdaki yeri kentleşme ile birlikte farklılık kazanmaya başlamıştır.

Kent yaşantısının bireyler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Davranış biçimlerinde ve yaşantılarında değişiklikler meydana gelen bireyler, kent yaşamına ayak uydurmaya başlamışlardır.

3.9.2.1. Kadın

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından birçok alanda yapılan yenilikler ile toplumsal düzenleme yoluna gidilmiştir. Bu yenilikler ile birlikte kadının toplumsal hayatta söz sahibi olması ve toplumun bir parçası olarak, konumuna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.³¹³ Avrupa'nın gelişmişliğine erişebilmek için yapılan inkılâplara bakıldığında, özünde kadının toplumsal konumunu geliştirmeyi hedeflediği dikkat çekmektedir.

Yeni rejimin kuruluş sürecinde siyasal, ekonomik ve hukuki değişimlerin yeterli olmadığı ve bu değişime kültürel değişimleri de eklemek gerektiğini düşünen

³¹³ Ayça Gelgeç Bakacak, "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 44, 2009, s.s. 633-634.

Atatürk, bu karara ilişkin görüşlerini 1 Aralık 1923'de İzmir'de yaptığı konuşmasında şu sözlerle dile getirmiştir³¹⁴:

“...Bir toplum cinsinden yalnız birinin, çağın gereklerinin edinmesiyle yetinirse, o toplum yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak isterse, özellikle bu noktayı temel alarak kabul etmek zorundadır. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz gevşeklik ve kusurdan doğmaktadır... Bir toplumun yaşamda çalışması ve başarılı olabilmesi için, çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün nedenleri ve koşulları kabul etmesi gerekir. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gereklirse bunları eşit ölçüde hem erkek hem de kadınlarımızın elde etmesi gerekir”.

Kadının toplumun her alanına çekilmesi ve birey olarak eğitime, siyasete ve çalışma hayatına kazandırılması laik devletin temel özelliklerin birisi olarak tanımlanabilir.³¹⁵ Bu doğrultuda ilk olarak 3 Mart 1924 yılında “Halifelik” kaldırılmış; aynı tarihte Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış ve eğitim devlet kontrolüne alınmıştır. Akabinde 1925 yılında Tekke ve Zaviyeler kapatılmış ve sosyal hayatı düzenlemede çok büyük öneme sahip olan Türk Medeni Kanunu 1926 yılında kabul edilmiştir. Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte; çok eşliliğe son verilmiş, Kadın ve erkeğe eşit boşanma hakkı ve çocukların velayet hakkı tanınmıştır. Bu gelişmeleri takiben 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında da genel seçimlerde oy kullanma hakkının kadınlara verilmesi izlemiştir. Bu gelişmelerle birlikte kadınlar da, erkeklerle eşit yurttaşlar olarak görülmeye başlanmıştır.³¹⁶

Uygulamaya konan bu ve buna benzer kanunlar ile kadınların erkekler karşısında kendilerini baskı altında görmeme ve onlar kadar toplumda var olmayı hak ettiklerini göstermiştir. Kadın sadece ev işi ve eve ait sorunlardan sorumlu olmayacak, artık kamusal alanda da erkekle eşit konumda olacaktır. Bu noktada, bu durumun ne kadar başarılı olduğu tartışma konusudur. Zira 1960 ve 1980 yılları arasında yaşanan toplumsal sorunların içerisinde kadının rolü çok ciddi farklılık göstermemiştir.

³¹⁴ Rauf İnan, “Atatürk ve Türk Kadını”, **Tarihte Türk Kadını**, İstanbul, Arkin Kitapevi, 1991, s.s. 43-44.

³¹⁵ Celal Nuri İleri, Kadınlarımız, **Kaknüs Yayınevi**, İstanbul, 2017, s.s. 110-119.

³¹⁶ Tülin İçli, “Cumhuriyet Döneminde Kadının Konumu”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1998, s. 95.

Daha evvel toplumda var olan ancak kentleşme ile daha fazla kendini gösteren her durum ve sorun mizahın konusudur. Kentleşmeye bağlı olarak değişen aile yapısı ve yaşam koşulları kadının statüsünde değişikliklere neden olmuştur. Evin dışına çıkmaya ve sosyal hayatta kendini göstermeye başlamıştır.

Türk toplumunda 1960 ile 1980 yılları arasında kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan sorunların, Türk kadınına etkileyen ve ilgilendiren sorunlar üzerine yapılan çalışmalarda belli başlı problemler saptanmıştır. Bunlar kabaca şöyledir: *“Yüksek doğum oranı; doğum kontrolü ile aile planlaması; kadının asıl rolünün annelik ve eş, asıl mekânının da evinin içi olduğu anlayışı; kadına karşı şiddet; kadının nikâh, boşanma gibi haklarını kullanamaması ve kadının aile içinde/dışarıda ikinci planda kalması.”*³¹⁷

3.9.2.1. Şiddet ve Taciz

1960 ve 1980 yılları arasında, kadınlara tanınan kamusal alanda ve özel sektörde çalışma imkânı en üst seviyesine ulaşmıştır. Çalışma alanının genişlemesi ve kadının iş sahasında kendisini gösterme çabası, kimi zaman olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kadın bedeninin ön planda tutulması ve erkek işverenlerin talepleri doğrultusunda şekillenen iş hayatı, topluma ne denli faydalı olacağı tartışma konusudur.

İş hayatı ile taciz konusunu aynı başlık altında değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Zira bu dönemin önemli sorunlarından biri, iş yerinde tacize uğrayan kadınlar olmuştur.³¹⁸ Birçok mizah dergisine konu olan bu durum, kadının iş hayatındaki yerini sarsar niteliktedir. İş gücü ve emeğin ikinci plana atılması ve kadının sadece erkeğin istekleri doğrultusunda yaşamaya devam etmesi dayatılmıştır. Bu durumda tanınan haklar ne denli fazla olursa olsun toplumun ilerleme kaydetmesi olanaksızdır.

Kadına uygulanan taciz ve şiddete neden olarak gösterilen bir konu ise “aşk” ve “karşılıksız aşk” kavramlarıdır. Dönemin gazetelerine sıkça konu olan “aşk

³¹⁷ Ramazan Gülemdam, “Türk Kadınının Aile İçindeki Yeri ve Rolünün Modern Türk Edebiyatına Yansıması: 1960-1980”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, Mayıs 2007, s.s. 166-167.

³¹⁸ Akbaba, 11 Şubat 1960 S. 413.

cinayeti” başlığı adı altında çıkan haberler dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yine kadının istekleri ikinci plana atılmış olup bir ilişkiye zorlanması neticesinde öldürülmüştür. (Şekil: 59)

Eşit boşanma hakkına sahip olan kadın, yasal olan bu hakkına rağmen boşanma konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. En doğal hakkı olan boşanma talebinde bulunan kadınlar çoğu zaman şiddete maruz kalmaktadır. Boşanan kadınların da eski eşleri tarafında sürekli taciz edildikleri kayıtlara geçmektedir. Daha kötüsü 1962 yılında gazeteler “Üç çocuklu bir kadın öldürüldü.³¹⁹” haberlerini daha sık yazmaya başlamaktadır.

Şekil: 59 Kadına Cinayetleri Artıyor. (Kaynak: Akbaba, 11 Şubat 1960, S. 413.)

³¹⁹ Akşam, 21 Ağustos 1962.

Cinayetlerin, kadına yönelik şiddetin uzantısı olup son, münferit olmaktan ziyade sistematiktir. Cinayetlerin yalnızca aile içinde gerçekleşmediği, toplumsal kurum ve mekânlarda da benzerlerine rastlanmaktadır. Dolayısıyla toplumsal bir sorundur.³²⁰

Dünya’da 1970’lerde önem arz etmeye başlayan kadına yönelik şiddet, ülkemizde 1980’lerin ortalarından itibaren tartışılmaya başlanmaktadır.³²¹

Kadın gündelik hayatında da tekdüzenin dışına çıkamamaktadır. Artan kentsel nüfus ile birlikte kadın toplu taşımada, sokakta, okul ve işte baskı altında olmuştur. Bu baskı çoğu zaman fiziksel taciz ile son bulmuştur. Dönemin gazetelerinde sıkça çıkan taciz haberleri dikkat çekmektedir. Hatta bu taciz hadiseleri kimi zaman tecavüz vakalarına da dönüşmüştür. Kadınlar, kendilerini güvende hissedemedikleri için sosyal hayata karışmakta güçlük yaşamaktadır.³²² (Şekil: 60)

Şekil: 60 Kadınlar Sokakta Rahatça Dolaşamıyor. (Kaynak: Akbaba, 4 Ekim 1962, S. 62)

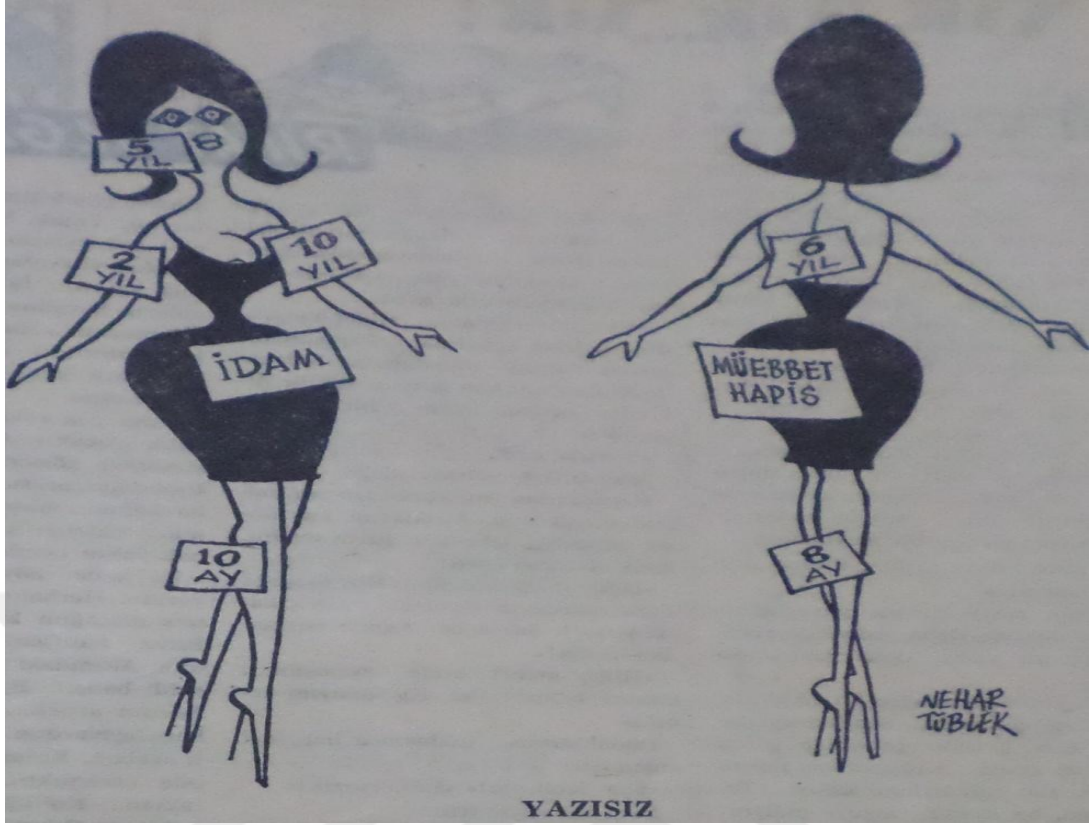
Yaşanan hadiselerin artması ile tedbir alma yoluna gidilmektedir. Uygulanan cezaların arttırılması ve şiddetlendirilmesi söz konusudur. (Şekil: 61) Uygulanan cezalara önem verilmediği gibi yaşanan olaylar artarak devam etmiştir.³²³

³²⁰ Elif Gazioğlu, “Kadın Cinayetleri: Kavramsallaştırma ve Sorunlu Yaklaşımlar”, **Sosyal Politika Çalışmaları**, C. 7, S. 30 Ocak-Haziran, 2013, s.s. 95-96.

³²¹ Melike Dişsiz- Nevin Hotun Şahin, “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”, **Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi**, C. 1, S. 1, İstanbul, 2008, s.s. 53-54.

³²² Hürriyet, 19 Temmuz 1979.

³²³ Akşam, 15 Ocak 1971.

Şekil: 61 Kadına Yönelik Taciz ve Şiddet Cezaları Arttırılıyor. (Kaynak: Akbaba, 22 Kasım 1962, S. 69.)

3.9.2.1.2. Çalışma Hayatı

Bir ülkenin ekonomik yapısındaki iyileşmenin en önemli göstergesi, ülke nüfusunun iş gücü içinde değerlendirilmedir. Kadın nüfusunun iş gücüne dâhil edilmeye başlaması ancak 1960'lı yılları bulacaktır. Kadın nüfusunun iş gücünde ikinci planda bırakılması, ekonomik sorunların yanı sıra sosyolojik ve kültürel sorunlarına beraberinde getirir.³²⁴

Çalışma istatistiklerine göre, Türkiye'de işgücüne katıldığı kabul gören 12'den yukarı yaştaki kadınların büyük çoğunluğu tarımda istihdam edilmektedir (Tablo 8).

³²⁴ Tülay Arın, "Türkiye'de Sosyal Sigorta ve Kadınlar", *İktisat Dergisi*, S. 383, 1998, s.s. 60-62.

1980’de Türkiye’de kadınlar faal olarak çalışan nüfusun %33.7’sini oluşturmuştur.³²⁵ Bu oran kadının çalışma hayatında oldukça faal olan ülkelere oranla çok geridedir.

Üretim	1960	1965	1970	1975	1980
Tarım	95.0	94.1	89.0	88.9	84.7
Sanayi	2.7	1.5	5.1	3.5	4.7
Hizmetler	1.9	2.6	5.0	7.4	6.2
Diğer	0.4	1.8	0.9	0.2	4.4

Tablo: 8 Çalışan Kadınların Üretim Faaliyetleri İtibariyle Dağılımı(%) (Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1960-1980.)

Türkiye’de kadının işgücüne katılma oranını olumsuz yönde etkileyen çeşitli nedenler vardır. Bunlar; küçük çocukların bakımı, eğitim düzeyinin düşük olması, çalışma koşullarının sağlanamaması, çalışma ile ilgili yasal düzenlemelerin yetersizliği ve kadının çalışması ile ilgili gelenek ve göreneklerin değişim hızının kadın aleyhine olması, şeklinde belirtilebilir.³²⁶

Kadın işgücünün tarımsal faaliyetlerde kullanılması geleneği uzun yıllar devam etmiştir. Yine de yıllar arasında değişen oranlar umut vaat edicidir. 1960’lar Türkiye’inde ulaşım sektöründe çalışan kadınlara az da olsa rastlanmaktadır.³²⁷

Kadının toplumsal hayata karışma isteği doğrultusunda attığı adımlar, çoğu zaman toplum tarafından bertaraf edilse de galip gelenleri oranı azımsanmayacak düzeydedir.

Bu dönemin alışveriş kültürü denildiğinde akla gelen ilk kurum “esnaflık” olmuştur. Sokakta yapılan alışverişler hem iletişimi güçlendirmiş hem de ekonomiye

³²⁵ Şirin Tekeli, “Kadın”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.s. 1198-1199.

³²⁶ Nusret Ekin, “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Kadınların Sorunları”, **İÜ İktisat Fakültesi Dergisi**, C. 4, S. 1-4, İstanbul, 1984, s. 83.

³²⁷ Akbaba, 3 Ağustos 1966, S. 32.

kan olmuştur.1970'ler Türkiye'sinde iş hayatına karışan kadınları esnaf olarak görmek olağandır. Başlangıçla terzilik gibi kadınlara hitap eden alanları tercih eden kadınlar, zamanla farklı alanlara da yönelmişlerdir. (Şekil: 62)

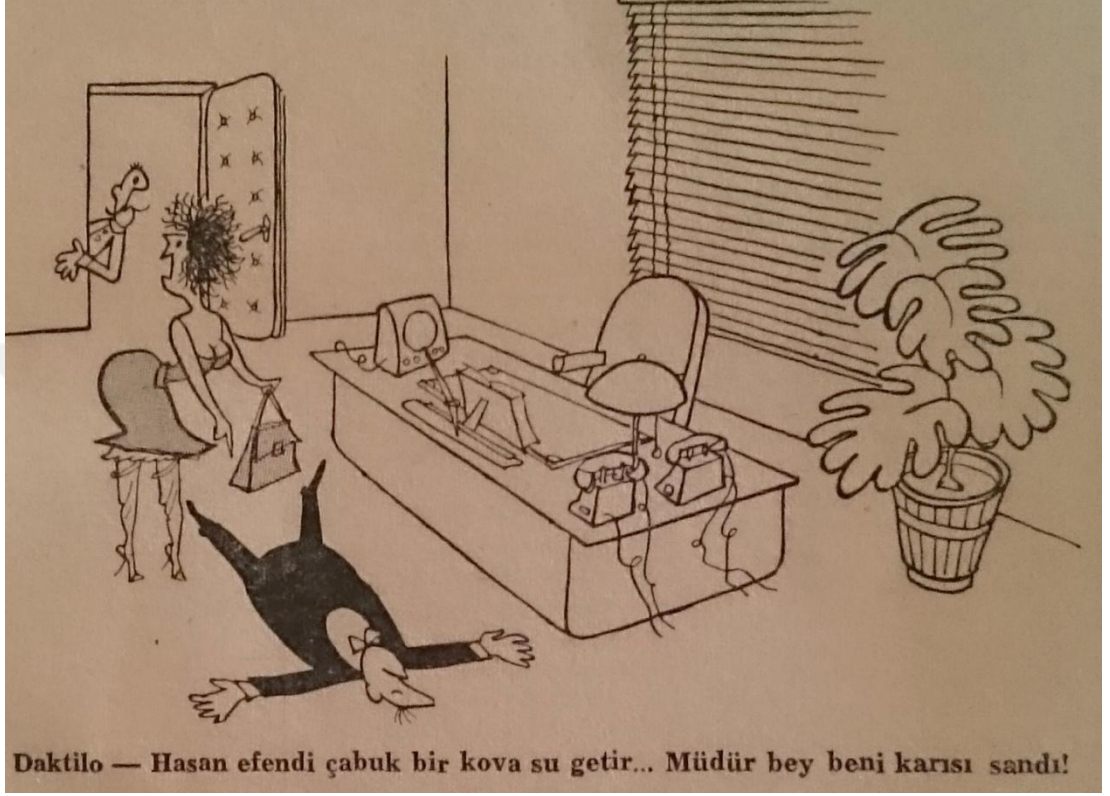
Türkiye'de kadınların 1960'lı yıllardan itibaren kamusal alanda çalışmaya başladığı tespit edilmiştir. Daha çok "kadına yakışan" meslekler seçmeleri için dayatılan toplum baskısı ile muallimlik ve hemşirelik yapmışlardır. Bunun yanı sıra çoğu kadının kamusal alanda "kâtibelik" yaptığını ve çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldığını ifade edilmektedir.

Şekil: 62 Kadın Esnaflar. (Kaynak: Akbaba, 1 Nisan 1970, S. 15.)

Kadına çalışma hayatına dâhil olma fırsatı verdiğini sıkça dile getiren toplum, aynı kadından, kadınsal özelliklerini bir kenara bırakmasını ve "erkeksi" bir görünüme bürünmesini istemektedir. Bunun başlıca sebebi şüphesiz ki, erkek ile kadının aynı ortamda çalışmasından doğacak sorunlara neden olanın her daim kadın

ve dış görünüşü olduğu fikridir. Bunlara binaen, kadınların giyim kuşamına sürekli olarak yasaklar getirilmesi hatta yapılan makyaja müdahale edilmesi söz konusu olmuştur. (Şekil: 63) Bu fikir çerçevesinde şekillenen bir çalışma hayatının sağlıklı olmasını beklemek ne kadar doğru tartışılır.

Şekil: 63 Kadın ve Çalışma Hayatı. (Kaynak: Akbaba, 13 Ekim 1960, S. 448.)

Cinsiyete dayalı bir toplumsal iş bölümü sonucunda kadınların toplum içindeki asıl görevlerinin aileye karşı olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu sebeple üretim faaliyetlerine az katılmakta, çalışma hayatında erkeklerden daha geride bir yer tutmaktadırlar.³²⁸

Kadın toplumun birçok alanında olduğu gibi çalışma hayatında da var olmaya çalışmıştır. Yaşadığı sorunlar farklılık gösterse de benzer sonuçları doğurmuştur. Lakin bütün bu yaşanan sıkıntılara inat kadın çalışma hayatında kendine yer edinebilmiştir.³²⁹

³²⁸ Tekeli, **a.g.m.**, s. 1191.

³²⁹ Yeni Asır, 13 Ocak 1960.

3.9.2.1.3. Doğurganlık

1960-1980’li yıllarda Türk toplumunda kadın ailenin ve evliliğinin odağında yer almaktadır. Erkek yaşamında ev ve aile dışı ilişkiler söz konusu iken kadın için aynı durum söz konusu değildir. Ev ve aile yaşantısının odağında olan kadının çocuk doğurmak ve çocuğu büyütmek gibi sorumlulukları vardır.³³⁰

Bu dönem sorunlarından bir tanesi de yüksek doğurganlık oranıdır. Daha ziyade kırsal bölgelerde yaşandığı düşünülse de, göç aracılığı ile kente gelen insanların, kent yaşantısına geç adapta olmaları dolayısıyla, bu sorun artık kırsaldan çıkmış toplumsal bir sorun haline gelmiştir.

Türkiye’de kadınların yüksek doğurganlık eğilimine sahiptirler. Bunun başlıca nedeni de şüphesiz ki, Türk kültüründe aile ve aile kurumuna gösterilen önemdir.³³¹ Ancak yüksek doğurganlık oranı kontrol edilmediği sürece beraberinde ciddi başka sorunlarda getirmeye meyillidir. 1960’lı yılların başlarında toplam doğurganlık oranı 7’ye yakındı. Yani doğurganlık dönemi sonlandığında, her kadın ortalama 7 çocuk dünyaya getirmiştir.³³² Doğum oranı bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Ülkenin doğusunda(kentlerde) yaşayan kadınların doğurganlık oranının daha yüksektir. Doğurganlık oranı 1970’lerde 5.2’ye kadar düşse de, kontrolsüz artan nüfusun önüne geçebilmek adına çeşitli tedbirler alınmaya başlanacaktır. (Şekil: 64)

Şekil: 64 Yüksek Doğum Oranı Kalkınmayı Etkiliyor. (Kaynak: Akbaba, 16 Ocak 1961, S. 461)

³³⁰ Tekeli, **a.g.m.**, s. 1195.

³³¹ Bernard Caporal, **Kemalizm Sonrasında Türk Kadını III**, Çev: Ercan Eyüpoğlu, İstanbul, 2000, s.s. 30-32.

³³² Gülendamlar, **a.g.m.**, s. 167.

1960'larda hükümet, yüksek nüfus artışından ardından yapılan 1963-1967 beş yıllık planda %2'lik bir nüfus artışı hedeflemiştir. Buna istinaden 1965 yılında "doğum kontrolü" yasallaştırılmıştır.³³³ (Şekil: 65)

Şekil: 65 Doğum Kontrolü Yasalaştı. (Kaynak: Akbaba, 19 Eylül 1962, S. 60.)

Alınan önlemler arasında doğumun kontrol altına alınması ve önüne geçilmesi planlanmıştır. Ancak alınan önlemlerin ne derece etkili olabildiği tartışma konusudur. 1960'lı yılların sonrasına doğru gelindiğinde, doğum oranında yaşanan artışta dünya sıralamasının en üstünde Türkiye'nin yer alması alınan önlemlerin yetersizliğini ortaya koymaktadır.³³⁴

Türkiye'de kadınların ortalama üç çocuktan fazlasını istemedikleri ancak buna rağmen artan doğum oranına engel olunamadığı ve 1980'li yıllarda Türkiye, dünya genelinde en yüksek doğum oranına sahip olan ülke olmuştur.³³⁵ (Şekil: 66)

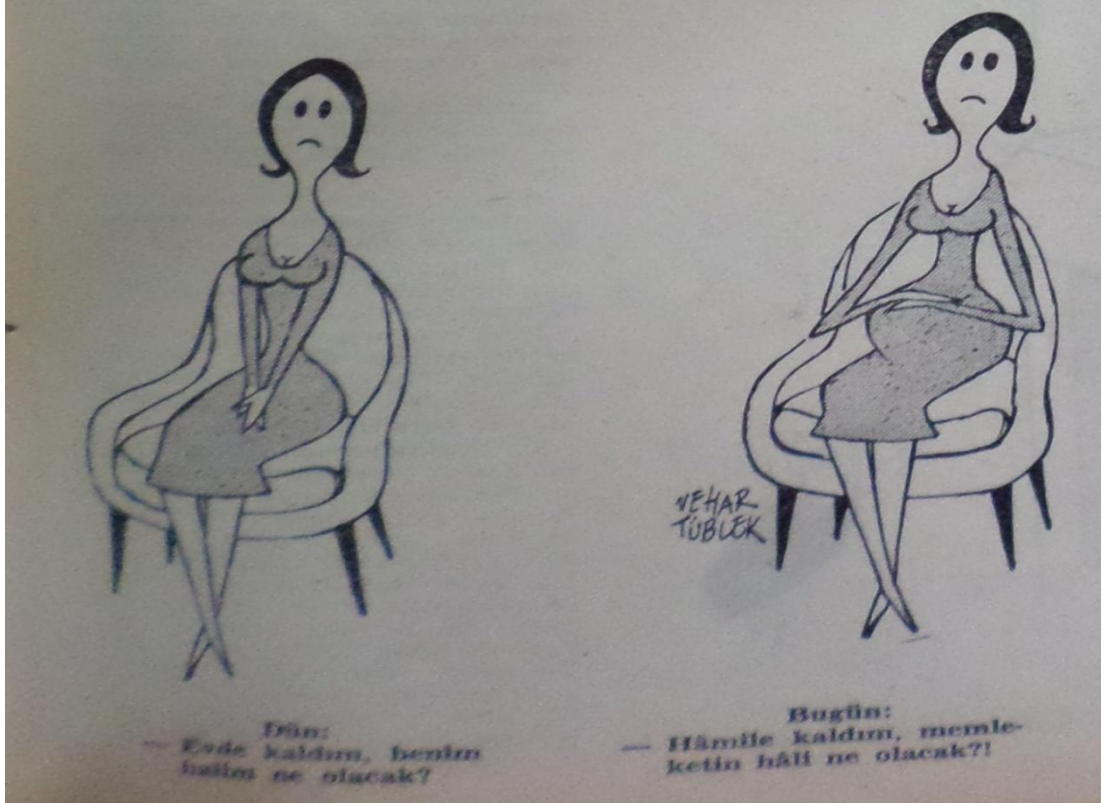
³³³ Hürriyet, 8 Eylül 1962.

³³⁴ Tekeli, **a.g.m.**, s. 1197.

³³⁵ Akbaba, 5 Temmuz 1967, S. 28.

Kontrolsüz gebelik sadece yüksek doğum oranını etkilememiştir. 1970’ler Türkiye’inde doğurganlık çağındaki her altı kadından birinin isteyerek çocuk düşürdüğü ortaya çıkmıştır. Söz konusu tarihlere Türkiye’de kürtajın yasak olduğu düşünülürse, kadınların kendi çabaları ile çocuk düşürdükleri ve bu da sağlıklarını ciddi anlamda tehlikeye attıklarını gösterir.³³⁶ Bilinçsizce yapılan çocuk düşürmeleri neticesinde ölen kadınların oranı azımsanmayacak kadar fazladır. Hatta dönemin sağlık bakanı tarafından yapılan açıklamada Türkiye’de yılda 10 bin anne ölmektedir.³³⁷

Doğum oranında artışların önüne geçilmeye çalışılmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Nüfusun yüksek olduğu ülkelerde yaşanan başlıca sorun şüphesiz ki işsizliktir. İşsizlikten doğan sorunlar ülke kalkınmasını önlemektedir.

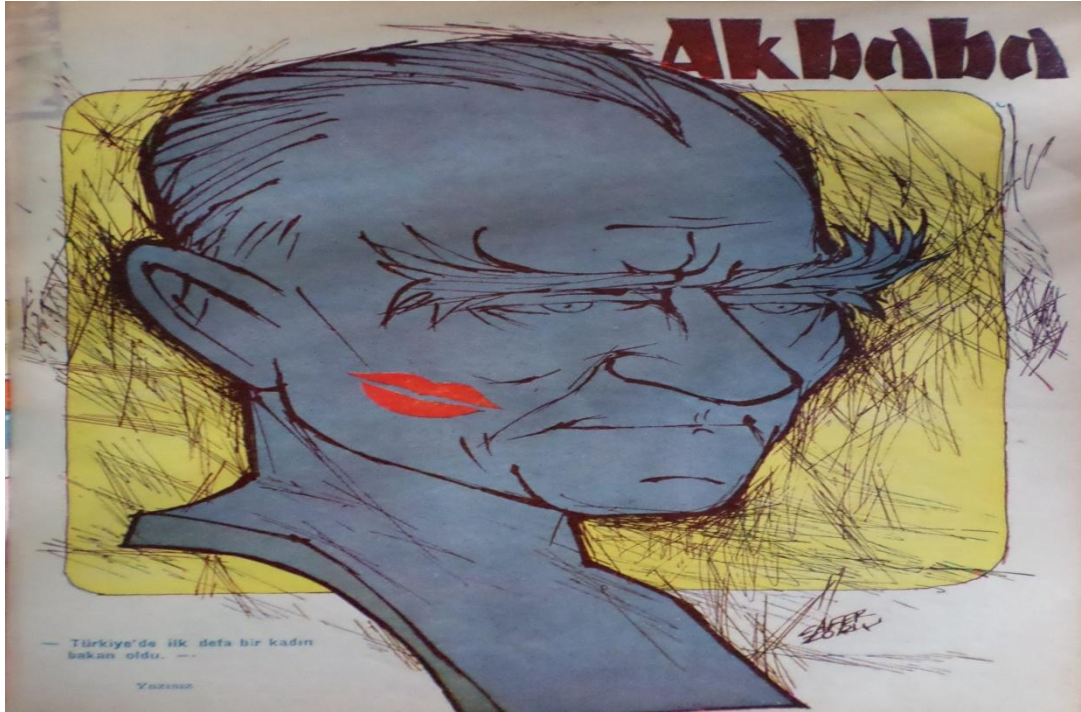
Şekil: 66 Doğum Oranının Artması Ülke Kalkınmasını Olumsuz Etkiliyor. (Kaynak: Akbaba, 31 Ekim 1963, S. 118.)

³³⁶ Şirin Tekeli, “Kürtaj Yasası”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.s. 1200-1203.

³³⁷ Akbaba, 17 Aralık, 1964.

Kentleşmenin hızla yayıldığı kültürel baskının hala ve sadece kadın üzerinde yoğunlaştığı yıllarda (1960-1980) olumsuz durumlar dışında iyi gelişmelerde mevcuttur. Gelişen sanayi ve teknolojinin paralelinde çok az dahi olsa kadınların hayata karışmaları hem cinslerini cesaretlendirecek nitelikte olmuştur. 1963 yılında Ay'a giden ilk kadın³³⁸, kadınların neler başarabileceğinin canlı örneği olmuştur. Bu anlamda maalesef Türkiye çağın gerisinde kalmıştır. Verilen haklarla doğru orantılı olarak gündelik hayatın önemli yanı olan çalışma hayatı içinde, kadının durumunun sıçrama biçiminde bir ilerlemeye gittiği söylenemez.³³⁹ Kadını toplumla buluşturmak epey zaman almıştır. 1975 yılının Dünya çapında "Kadın Yılı" seçilmesi kadın hak ve hürriyetlerine verilen önemin artmasını hedeflemiştir. Cumhuriyet ile birlikte kadına verilen haklar, henüz dünya toplumlarının çoğunda söz konusu dahi olmamaktadır. 1934 yılında çıkan kanun ile kadınlar seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Buna paralel olarak Türkiye'de 1971 yılında ilk kadın bakanın kabineye girmesi manidardır. (Şekil: 67)

Zihniyetin değişmesi adına atılan adımlar gereksiz görüldüğü müddetçe kadın hak ve hürriyetleri asla hak ettiği noktaya gelemeyecektir.

Şekil: 67 Kadınlar Mecliste. (Kaynak: Akbaba, 7 Nisan 1971, S. 16.)

³³⁸ Valentina Tereşkova (1963 yılında Ay'a giden ilk kadın.).

³³⁹ Leyla Kırkpınar, "Cumhuriyet ve Kadın", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3, <http://dergipark.gov.tr/ctad/issue/25232/266733> (Erişim: 16.04.2018).

3.9.2.2. Çocuk

Toplumun en küçük ferdi olan çocuk aynı zamanda geleceğin mimarıdır. Çocuğun dünyaya geldiği ilk andan itibaren yaşamının en büyük bölümünü geçirdiği ortam, aile ortamıdır. Yapılan bilimsel birçok araştırma çocuğun, zekâ ve kişilikten evvel etkileşim içinde bulunduğu ortamın öncelikli olduğu kanıtlanmıştır. Yani çocuk ne kadar zeki olursa olsun yaşadığı ortam bunu dışı vurmaya elverişli değil ise keşfedilmemiş bir cevher gibi değersizdir.

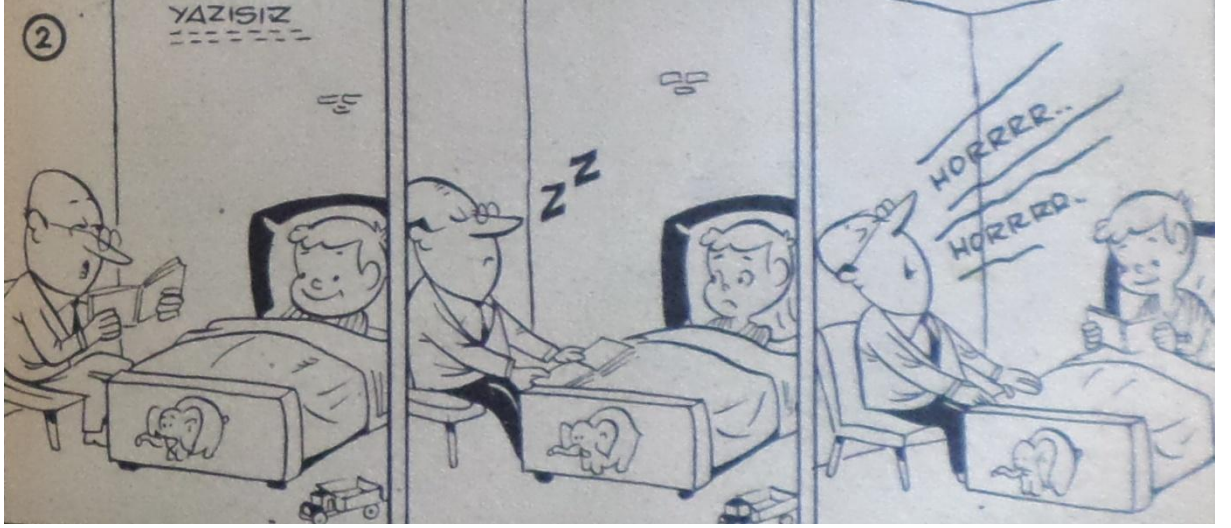
Toplumsal olayların merkezinde bulunan insan, çoğu zaman çocukları göz ardı edebilmiştir. İstekleri ve ihtiyaçları karşılanan çocukların sorun olmaktan çıktığı ya da sorunlardan uzakta tutulduğu düşünülmüştür. 1960'lar Türkiye'sinde yaşayan çocukların hayata nasıl başladıkları ve hayatı nasıl değerlendirdikleri toplumun yaşam düzeyi ile doğru orantılıdır.

Tarım toplumu imajını bir kenara bırakıp, sanayi toplumu olma yolunda ilerleyen Türk toplumunun karşılaştığı birçok sorundan aynı oranda çocukların da etkilendiği ortadadır.

Kentleşme ve sanayinin artması, kırsal bölgelerden alınan göçlerin etkisi ile nüfusun giderek arttığı bu dönemde, çocukların yaşam alanları da daralmıştır. Rahat hareket edebilecekleri ortamı bulamayan çocuklar, başka çıkış yolları arama ihtiyacı duymuştur. Şehirleşme arttıkça, çalışma oranı artmış bu da anne ve babayla geçirilen zamanın azalmasına neden olmuştur. Anne ve babanın çalışıyor olması dolayısıyla yalnız kalan çocuk, kendi kendini büyütme zorunda kalmıştır. Aile ile sağlıklı iletişim kuramayan çocuk, öncelikle kendine ve daha sonra yaşadığı topluma faydalı olamayacaktır.³⁴⁰ (Şekil: 68)

Aile içi iletişimin yetersiz olması, yetersiz bireyler yetişmesine neden olmuştur. Anne ve babanın yerine getiremediği vazifeleri üstlenmek durumunda kalan çocuk, topluma farklı bir şekilde uyum sağlayacaktır.

³⁴⁰ Adem Gürler, Çocuğun Suça Yönelmesinde Aile Faktörünün ve Akran Gruplarının Rollerinin İncelenmesi, **Süleyman Demirel Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta, 2005, s. 28.

Şekil: 68 Çocuk-Ebeveyn İletişimi. (Kaynak: Gıdık, 23 Temmuz 1963, S. 1.)

3.9.2.2.1. Kimsesiz Çocuklar ve Çocuk Suçluluğu

Kentleşme beraberinde ne yazık ki birçok olumsuzluk getirecektir. Doğum oranlarının giderek artması ve bunun önüne bilinçli bir şekilde geçilememesi, çocukların sokakla tanışmalarına neden olacaktır. 1960'lı yıllarda Türkiye'de 300.000'e yakın kimsesiz çocuğun var olması buna en büyük kanıttır. (Şekil: 69)

Şekil: 69 Kimsesiz Çocuklar Her Geçen Gün Artıyor. (Kaynak: Akbaba, 24 Kasım 1960, S. 454.)

Türkiye’de 1949 yılında çıkarılan Korunmaya Muhtaç Çocuk Yasası’nın³⁴¹ yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bunun önüne geçilebilmek için devlet tarafından 1960’lı yılların başında, kimsesiz ve yardıma muhtaç çocuklar davası ele alınmıştır.³⁴² Bu kapsamda kimsesiz çocuklar tespit edilmek suretiyle, ebeveynleri İstanbul sınırları içerisinde olanlar polis ve zabıta nezaretinde ailelerine teslim edilecek, aileleri Anadolu’da olan çocuklar belediyelere teslim edilerek gözetim altında ailelerine ulaştırılacaktır. Kimsesiz oldukları KMÇ kararıyla tespit edilen çocuklar ise “Koruma yurdu”na yerleştirilecektir.³⁴³ (Şekil: 70)

Şekil: 70 Kimsesiz Çocuklar Zor Şartlar Altında Yaşiyor. (Kaynak: Akbaba, 12 Nisan 1962, S. 37.)

³⁴¹ KMÇ 1949.

³⁴² Cumhuriyet, 1 Ekim 1960.

³⁴³ Cumhuriyet, 15 Kasım 1960.

Yersiz yurtsuz çocukların giderek artmasıyla birlikte çeşitli sorunlarda baş göstermeye başlamıştır. Kentsel dönüşüm ve bunun paralelinde, suça karışan çocuklar haberlerine gazetelerde sıkça rastlanmaktadır. Yankesicilik suçundan yakalanan ve yaşı küçük olduğu için hakkında işlem yapılamayan çocuk haberleri dikkat çekmektedir.³⁴⁴

1960'lı yıllarda çocuk suç oranlarının İstanbul dışında da arttığı ve çocukların hırsızlık gibi olaylarla sıkça gündeme gelmiştir. “Doğuda çocuklar da soygunculuğa başladı” haberi, durumun önemini ortaya koyar niteliktedir.³⁴⁵ Nüfus artışı ve artan nüfusa paralel olarak sağlanamayan istihdam alanları dolayısıyla bu türde haberler ve olaylar yaşanmaya devam edecektir.

Çocukların yaşadığı sorunlar ve karışıkları suçlarla ilgili 1940'lı yıllardan itibaren araştırmalar yapılmakta ve önlem için çareler üretilmektedir. Aynı yıllarda Avrupa ülkelerinde de çocuk suç oranlarının yüksek olduğu ve önlemler alınmak için çaba sarf edildiği belirtilmiştir.³⁴⁶

1960 ile 1980 yılları arasında yaşanan çocuk suç oranlarını artışının birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlardan en mühim derece de olanı şüphesiz ki, ailenin ve sosyal statünün yetersiz olmasıdır. Geçim sıkıntısı ve ekonomik bunalım neticesinde ailelerin bakmadığı (bakamadığı) çocuklar, sokakları mesken tutmak sorunda bırakılmıştır. (Şekil: 71)

Yaşanan çocuk suç oranlarının artışı, her geçen gün karakollarda çocuk sayısının artmasına neden olmuş ve bu çerçevede önlemler düşünülmüştür. “Kimsesiz çocuklar sorunu” 1970'li yıllara kadar devam etmiştir. 1970 yılında kurulan “Çocuk Mahkemeleri” ile soruna farklı bir çözüm yolu denenmeye başlamıştır. Artan suç oranlarının önüne geçilemediği takdirde ilerleyen yıllarda daha büyük sorunlarla karşılaşılacağını bilen devlet, ıslah yoluna gitmiştir.

Çocuk suçluluk oranlarının her geçen gün artmasına rağmen, yargılamalara ilişkin düzenlemelerin ancak 1970'lerde gerçekleşmiştir. (Şekil: 72) Basında çıkan haberler ve yansımalarına rağmen hala bu konunun ciddiyetle ele alınmadığı

³⁴⁴ Cumhuriyet, 31 Temmuz 1962.

³⁴⁵ Cumhuriyet, 14 Eylül 1962.

³⁴⁶ Sulhi Dönmezer, “Garp Memleketlerinde ve Memleketimizde Çocuk Suçluluğunun Umum, İnkişafı”, **İş Mecmuası**, C. 9,S. 34, 1943, s. 103.

ortadadır.³⁴⁷ Yeteri kadar benimsenmemiş olan çocuk meselesinin, açılacak olan mahkemelerle çözüme kavuşturulma fikri ne denli sağlıklı sonuçlar doğurur bilinmemektedir. Zira henüz kendi içinde sindirilemeyen bir konunun kestirilip atılır bir vaziyetle, çözüm yerine çözümsüzlük getireceği aşikârdır.³⁴⁸

Şekil: 71 Sahip Çıkılmayan Çocuklar. (Kaynak: Akbaba, 15 Şubat 1967, S. 8.)

Şekil: 72 Suça Karışan Çocuklar Yargılanacak. (Kaynak: Akbaba, 6 Mayıs 1970, S. 20.)

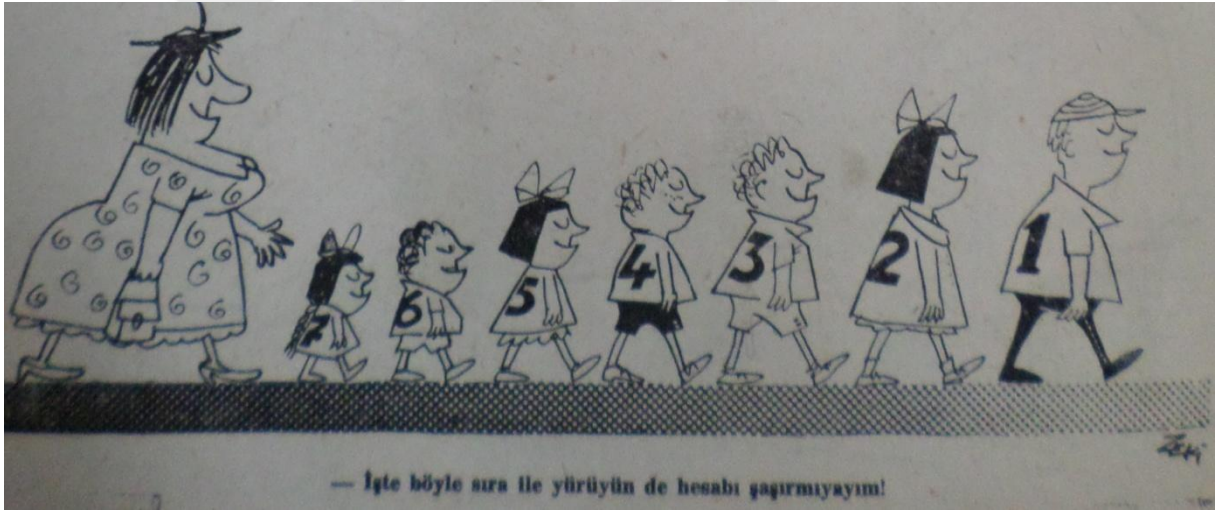
³⁴⁷ Akbaba, 28 Ekim 1970, S. 45.

³⁴⁸ Edip Ünal Arzen, **Çocuk Davası**, Vakî Matbaası, İstanbul, 1943, s. 11.

3.9.2.2.2. Çocuk Kaçırılmaları ve Çocuk Ölümleri

Hâlihazırda bulunan kimsesiz çocuklar sorununa ilaveten 1960-1980 yılları arasında sıkça yaşanan bir diğer olayda çocuk kaçırılmalarıdır. Toplumda büyük yankı uyandırmasa da küçük küçük yaşanan bu olaylar birçok aileyi mağdur etmiştir. (Şekil: 73) Yıllarca haber alınamayan, ölü bulunan ve kaçırılıp ıssız bir yerde terk edilen çocuklar olmuştur. Toplumda yaşanan bu durum mizahta da yer almıştır.

Zorla kaçırılan çocukların yanı sıra kendi istekleri ile evden kaçan çocuklar da mevcuttur. Geleneksel aile yaşantısı içerisinde korkutulup bastırılan çocuk, özgür davranış şekline ancak evden uzaklaşarak sahip olabileceği düşüncesine kapılmıştır. Korkutulup bastırılan çocuğun, uysal ve terbiye sahibi olma gibi özellikler sergilemesi beklenir. Fakat ters tepkilerle de karşılaşılabilir. Kendi başına bir neden olamamakla birlikte, çocukların evden kaçmalarında aile içinde yaşanan baskının etkisi büyüktür.³⁴⁹

Şekil: 73 Aileler Çocuklarının Kaçılmasının Önüne Geçmek İçin Tedbir Alıyor. (Kaynak: Akbaba, 23 Kasım 1961, S. 17.)

Yaşanan çocuk kaçırılma olayları ile birlikte aileler, çocuklarını yalnız bırakmamaya özen göstermişlerdir. 1962 yılında bütün ülke gündemine oturan ve kamuyu yaratan İzmir’de kaçırılan çocuk, haberlere ve gazetelere sıkça çıkması

³⁴⁹ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1967, s.s. 153-156.

üzerine, kaçıran kişiler tarafından Balıkesir’de bırakılmıştır.³⁵⁰ Kaçırılma olaylarının her geçen gün artması üzerine tedbirler alınması konuşulmuş fakat etkili olunamamıştır. (Şekil: 74)

Şekil: 74 Çocuk Kaçırılmalarına Tedbir Aranıyor. (Kaynak: Milliyet, 27 Mayıs 1962.)

1960 ve 1980 yılları arası bir diğer önemli konusu, çocuk ölümleridir. Erken doğum oranının yüksek olduğu bu dönemde, doğum sonrası ani ölümler ya da bir iki yaşını doldurmadan ölen çocuk sayısı çok yüksektir. Bu dönemin en büyük problemlerinden biri de, “çocuk felci” idi. Bu hastalık yüzünden yaşanan ölümlerin önüne geçilebilmek için, yurtdışından birçok ilaç ve aşı getirilmiştir.³⁵¹ 1960’lı yılların başında yüksek oranda görülen çocuk felci, 1967 de tekrar kendini göstermiştir. Zamanla etkisi azalsa da tamamen ortadan kaldırılamamıştır. (Şekil: 75)

³⁵⁰ Milliyet, 27 Mayıs 1962.

³⁵¹ Milliyet, 20 Temmuz 1962.

Resim: 74 Çocuk Ölümleri Artıyor. (Kaynak: Akbaba, 21 Eylül 1961, S. 8.)

3.9.2.2.3. Çocuklar Arası Sosyal Adaletsizlik

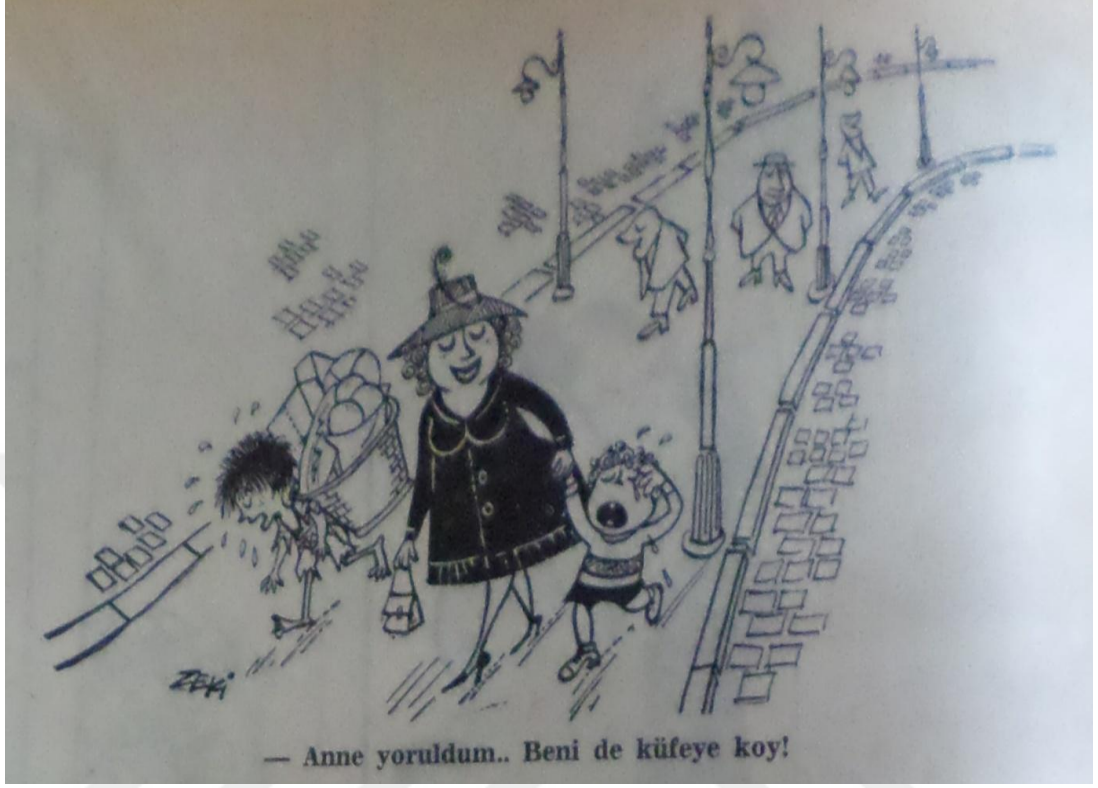
Kentleşme ile artan sorunların insan yaşamı üzerine etkileri adı altında yapılan araştırmalarda, bireyler arası büyük sosyal dengesizlik gözlemlenmiştir. Bu sosyal adaletsizlikten etkilenen en küçük birey, şüphesiz ki çocuktur.

Kimsesiz çocukların hayata uyum sağlayabilmek için çeşitli yollara başvurduklarını belirtmiştir. Çok erken yaşta çalışmaya başlamalarının yanı sıra, yaşamlarını dilencilik yaparak geçiren çocuk sayısı da azımsanmayacak kadardır. 1960 ile 1980 yılları arasında yaşanan çocuk kaçırmalarının paralelinde, kaçırılan birçok çocuğun sakat bırakılarak, belli kimselerce dilendirilmişlerdir.³⁵²

Toplumda yaşanan bu sosyal adaletsizlik çocuklar arasındaki diyalogda da gözlemlenmiştir. Kendi akran çevresi içerisinde bulunan çocukları aşağılama ve hor

³⁵² Hürriyet, 5 Ocak 1971.

görme gibi eğilimler gösteren çocuk sayısı giderek artmıştır. (Şekil: 76) Bu noktada ebeveyn eğitimin yetersizliği kendisini açık bir biçimde göstermektedir.

Resim: 76 Çocuklar Arası Sosyal Adaletsizlik Büyüyor. (Kaynak: Hürriyet, 5 Ocak 1971.)

3. 9. 3. Kültürel Uyum Sorunu

Kent kültürü, denildiğinde var olan kültürden farklı bir kültür anlayışından söz edilmemektedir. Kent kültürü, kentte yaşayan insanların ortaklaşa meydana getirdikleri kültürdür. Kentin kendine özgü kuralları ile zaman içerisinde kentte yaşayan herkes bir biçimde, kent kültüründen payını alır. Bunlar, gürültü yapmamak, apartmanda yaşayan insanlara saygı duymak, sokakları kirletmemek, toplu taşıma araçlarında kurallara uymak şeklinde sıralanabilir.³⁵³

Kültür bir yaşam tarzı olmakla birlikte, sosyal düzendir. Kentte yaşayanların hayat tarzı ve hayata bakış açıları kent kültürünü belirleyen unsurlardır. Kent kültürünü oluşturan unsurları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Geleneksel aile yapının yerine çekirdek aile yapısının oluşması,

³⁵³ Kaya, a.g.e., s.s. 50-51.

- 2- Yerel değerlerin yerini, ulusal değerlerin alması,
- 3- Geleneksel ilişkilerin yerini, bireysel ilişkilerin alması,
- 4- Sosyal normların yerini, resmi denetlemelerin almasıdır.³⁵⁴

Kırsaldan kente göç eden insanların kentle bütünleşerek, kentsel yaşantıya ayak uydurdukları ve tamamen kentli olduklarını söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira yapılan araştırmalarda, kırsaldan kente göç eden göçmenlerin uzun yıllar kentte yaşamalarına karşın, kent kültürünü benimseyemedikleri ve geleneksel yaşam ile kent yaşamının karışımını bir kültürel bilinç ortaya koydukları gözlemlenmiştir.³⁵⁵

Berberlerinde getirdikleri kültürel anlayıştan vazgeçmemekle birlikte, kent yaşantısının getirmiş olduğu, kent kültürünü de alarak ortaya kentli-köylü karışımı bir kültürel yapı çıkarmışlardır. Oluşan bu kültür karmaşası neticesinde ortaya iletişim sorunsalı çıkmaktadır.

3.9.3.1. İletişim Sorunu

1960'lı yıllarda kentleşmenin etkisi ile oluşan kent kültürünün en temel sorunu; iletişim sorunudur. İnsanlar kent yaşamına ayak uydururken birbirleri ile olan iletişimlerinin kopmaya başladığının farkına varmazlar.

Çalışma hayatı ve ekonomik kaygılar, insanların endüstrileşen sistemde kendilerini kaybetmeleri ve üretimin parçası olmalarına neden olmuştur. Kırsalda yaşadıkları geleneksel kültürel yapının üzerine herhangi bir taş koyma gereği duymadan, kendi dünyalarını yaratmışlardır.

Bütün bunlar bir araya toplandığında toplumda büyük bir iletişim sorununa neden olmaktadır. Yaşanması muhtemel başka sorunların temelinde de şüphesiz ki iletişim eksikliği yatmaktadır. Türk toplumsal yapısında, komşuluk kurumunun son derece önemli olduğu ve buna dair atasözlerin dahi var olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Ancak sanayileşen ve dönüşen toplumların bu kurumu da tamamen ortadan kaldıracığı aşikârdır.

³⁵⁴ A.g.e., s.s. 53-54.

³⁵⁵ Sencer, a.g.e., 203.

1960 ile 1980 yılları arasında, henüz günümüzde olduğu kadar olmasa da ciddi iletişim sorunları mevcuttur. Aile içinde başlayan bu sorun toplumun bütün kurumlarına yayılmıştır.³⁵⁶

³⁵⁶ Cumhuriyet, 12 Mart 1980.

SONUÇ

Mizah kavramsal boyutu, içeriği, tanımlanması itibariyle toplumsal yapıda meydana gelen değişimleri ve sorunları inceleyen, çoğu zamanda hicveden bir yazma sanatıdır. Mizahın tanımlanmasına ilişkin çok sayıdaki farklı görüş, bu kavramın tanımlanmasına ya da sınıflandırılmasına çokta fırsat tanımamaktadır.

Mizah ve kent sorunu arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmalar çok farklı görüşlerin ortaya atılmasına neden olmuştur. Sağlıklı bir kentleşme sürecinin olamamasından kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmıştır.

1960-1980 yılları arasında Türk basınında mizah, yalnızca eğlendirme ve güldürme görevini üstlenmedi. Aynı zamanda kentleşme sorunu içinde toplumsal açıdan yaşanan aksaklıkları kimi zaman eleştirdi, kimi zaman hicvetti ve bu sorunun varlığına tekrar dikkat çekti. Bir diğer yandan da sözü edilen dönemde, mizah basını düşüncelerin özgürce ve çekinilmeden ifade edilmesini Türk basınına sağlamış oldu.

1960-1980 yılları arası artan kentleşmenin etkisiyle kırsaldan kente göç başlamıştır. Yaşanan göç hareketi beraberinde işsizlik gibi bir toplumsal sorunu da getirmiştir. İşsizlik bu dönemde karikatürde daha fazla yer buldu. Karikatür sanatı sadece işsizlik-işçi ilişkisini değil, memur eksikliklerine de değinerek konuyu ele almıştır. 1960'tan önce karikatürde sıkça yer bulan bürokrat denilen memur kesimin yerini 1960-1980 yılları arasında işçiler alır. Bu aynı zamanda mizah basınının orta halli kesime hitap etmesine ve bu kesimden de yazar-çizer kadrosunun çıkmasını sağlar.

Yaşanan göç hareketleri neticesinde doğan barınma ihtiyaçlarının karşılanamaması, gecekonduların sorunlarının travmatik sorun haline gelmesine neden olurken, bu sorunun karikatürde sıkça yer almasına da neden olur.

Artan nüfusa bağlı olarak ulaşım olanakları kısıtlı kalmış ve gündelik yaşamda aksamların yaşanmasına neden olmuştur. Mizah basını bu aksaklıkları eleştirel bir dille kimi zaman karikatürle, kimi zaman fıkayla, kimi zaman da mizahi

hikâyelerle gündeme getirmiştir. Artan nüfus aynı zamanda çevrede yaşanan sorunları, doğal kaynakların tahrip edilmesine ve çevre kirliliği gibi sorunlarla karşı karşıya bırakılmasına neden olur. Nüfusun artışına bağlı olarak, kentlerde yaşanan sorunlara karikatürlerde, eleştirel bir şekilde kısa ve öz anlatıma yer verilmiştir.

1960-1980 yılları arası dönemde kentleşmeye bağlı olarak meydana gelen sorunlar mizah basınında yer almış ve toplumun hiciv sanatından faydalanarak bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Akbaba

Akşam

Amcabey

Cumhuriyet

Çarşaf

Fırt

Gıcık

Gıdık

Gırgır

Güleryüz

Hürriyet

Milliyet

Papağan

Pardon

Yeni Asır

Zübük

II. Kitaplar

AKŞIN, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayınları, Ankara, 2015.

ALSAÇ, Üstün, **Türkiye’de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

ARZEN, Edip Ünal, **Çocuk Davası**, Vakî Matbaası, İstanbul, 1943.

BALCIOĞLU, Semih, **Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü (1923-1983)**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

BALCIOĞLU, Semih ve Öngören, Ferit, **50 Yıllık Türk Mizah ve Karikatürü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

BAYRAKTAR, Erdoğan, **Gecekondu ve Kentsel Yenileme**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

Biz de Çizdik: 73 Karikatürleri, **Karikatürcüler Derneği**, 1973.

CANATAN, Kadir, **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, Endülüs Yayınları, İstanbul, 1990.

CANTEK, Levent, **Türkiye’de Çizgi Roman**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1996.

CAPORAL, Bernard, **Kemalizm Sonrasında Türk Kadını III**, Çev. Ercan Eyüpoğlu, İstanbul, 2000.

ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman, **Basın Tarihimizde Mizah Dergileri**, Garanti Matbaası, İstanbul 1970.

ÇEVİKER, Turgut, **Karikatürde Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923 – 1960) I**, NTV Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü: Kurtuluş Savaşı Dönemi (1918-1923)**, C. 3, Adam Yayınları, İstanbul, 1991.

ERSOY, Melih, **Göç ve Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Ankara, 1985.

GÖLBAŞI, Serkan, **Kentleşme ve Suç**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2008.

GÖKÇE, Birsen, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayınevi, Ankara, 1996.

GÜVEMLİ, Zahir, **Türk Mizah Edebiyatı Antolojisi**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1949.

İLERİ, Celal Nuri, Kadınlarımız, **Kaknüs Yayınevi**, İstanbul, 2017.

İNÜĞÜR, M. Nuri, **Türk Basın Tarihi**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992.

İSMAİLOVA, Gülnara, **Kırgız Mizahı ve Mizah Tipleri**, İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi, İzmir, 2005.

ILGAZ, Rıfat, **Garibin Horozu**, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998.

KANTARCI, Muammer ve ÖZTÜRK, Naim, **Birinci Ulusal Ulaşım Sempozyumu-İETT Genel Müdürlüğü**, İstanbul, 1996.

KARTAL, Kemal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, Yurt Yayınları, Ankara, 1983.

KAYA, Erol, **Kentleşme ve Kentlileşme**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.

KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitapevi, Ankara, 1990.

_____, Ruşen, **100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2014.

KELEŞ, Ruşen ve ÜNSAL, Artun, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982.

KOCAMAN, Tuncer, **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri 1965 – 2000**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2008.

KUTAY, Cemal, **Osmanlı’da Mizah**, abm Yayınları, İstanbul, 2013.

MAHIROĞULLARI, Adnan, **Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı**, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2005.

MANİSALI, Erol, **Gelişme Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.

NESİN, Aziz, **Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı**, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1973.

ÖZCAN, Ömer, **Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2002.

ÖNGÖREN, Ferit, **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

RİFAT, Oktay, **Koca Bir Yaz**, ADAM Yayınları, İstanbul, 1996.

ROBERT, Jean, **Kent ve Halk**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999.

SENCER, Yakut, **Türkiye’de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

TAŞLIGİL, Nuran, **Türkiye’nin Ulaşım Coğrafyası**, Kuşat Ofset, İstanbul, 1999.

TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan, **Türk Basın Tarihi**, İSİM Yayınları, Ankara, 2011.

TOPUZOĞLU, İsmail, **Çevre Sağlığı ve İş Sağlığı**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1979.

UNAY, Cafer, **Makro Ekonomi**, Ekin Kitapevi, Bursa, 1996.

ÜNER, Sunday, **Nüfus Bilim Sözlüğü**, Ankara, 1972.

ÜNSAL, Erdal, **Makro İktisat**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2003.

YALÇIN, Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1967.

YÜCEBAŞ, Hilmi, **Türk Mizahçıları, Nüktedanlar ve Şairler**, L&M Yayınları, İstanbul, 2004.

ZAİM, Sabahattin, **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1997.

III. Makaleler

ACAROĞLU, İrem, “Kentleşmenin Sebep Olduğu Sağlık Sorunları”, **Toplum ve Hekim**, C. 2, S. 11, 1978.

ARIN, Tülay, “Türkiye’de Sosyal Sigorta ve Kadınlar”, **İktisat Dergisi**, S. 383, 1998.

BATİSLAM, Hanife Dilek, “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 22, S. 1, 2013.

ÇEVİKER, Turgut, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Karikatürü”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

DİŞSİZ, Melike ve ŞAHİN, Nevin Hotun, “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”, **Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi**, C. 1, S. 1, İstanbul, 2008.

DÖNMEZER, Sulhi, “Garp Memleketlerinde ve Memleketimizde Çocuk Suçluluğunun Umum, İnkışafı”, **İş Mecmuası**, C. 9, S. 34, 1943.

EKİN, Nusret, “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Kadınların Sorunları”, **İÜ İktisat Fakültesi Dergisi**, C. 4, S. 1-4, İstanbul, 1984

GAZİOĞLU, Elif, “Kadın Cinayetleri: Kavramsallaştırma ve Sorunlu Yaklaşımlar”, **Sosyal Politika Çalışmaları**, C. 7, S. 30 Ocak-Haziran, 2013.

GELGEÇ BAKACAK, Ayça, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 44, 2009.

GÖÇGÜN, Önder, “Süleyman Nazif’te Nükte ve Hazırcevaplılık”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 39, Erzurum, 2009.

GÖKULU, Gökhan, “Kent Güvenliği, Kentleşme ve Suç İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 24, S. 1, 2010.

GÜLENDAM, Ramazan, “Türk Kadınının Aile İçindeki Yeri ve Rolünün Modern Türk Edebiyatına Yansıması: 1960-1980”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 15, Mayıs 2007.

GÜRLER, Adem, “Çocuğun Suça Yönelmesinde Aile Faktörünün ve Akran Gruplarının Rollerinin İncelenmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta, 2005.

GÜRSOY, Gencay, “Sağlık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C. 7, İstanbul, 1983.

İÇLİ, Tülin, “Cumhuriyet Döneminde Kadının Konumu”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1998.

İNAN, Rauf, “Atatürk ve Türk Kadını”, **Tarihte Türk Kadını**, Arkın Kitapevi, İstanbul, 1991.

KARACA, Alattin, “Yusuf Ziya Ortaç”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 33, 1998.

KARAMAN, Alim, “Orhan Seyfi Orhon”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 33, 1998.

KAZGAN, Gülten, “1980’lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Tarih Vakfı Yayınları, Der. Oya Baydar, İstanbul, 1999.

KELEŞ, Ruşen, “Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlikler: Bölgelerarası Sosyal Adalet Dengesi”, **Yedinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları**, Ankara, 1964.

KUMAŞ, Hüseyin, “İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 3, S. 4, İzmir, 2001.

MURAT, Sedat, “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’nin Karşılaştırmalı Nüfus Yapısı”, **Tüm Yönleriyle Türkiye- AB İlişkisi**, Elif Kitabevi, Ed. Zeki Parlak ve Mustafa Aykaç, İstanbul, 2002.

NESİN, Aziz, “Cumhuriyet Döneminde Gülmeceye Baskı: Markopaşa Örneği”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

ÖNGÖREN, Ferit , “Gırgır Olayı”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C. 6, İstanbul, 1983.

_____, Ferit, “Karikatür”, **Türkiye 1923-1974 Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul, 1974.

_____, Ferit, “Türk Mizah ve Karikatürü”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

ÖZDEMİR, Zekai ve ÖZEKİCİOĞLU, Halil, “Kentleşme ve Çevre Sorunları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, C. 11, S. 1, Isparta, 2006.

PALA, İskender ve AKKUŞ, Metin, “Hiciv”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 17, 1998.

SİRKECİ, İbrahim ve İÇDUYGU, Ahmet, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, **75 yılda Köylerden Şehirlere**, Tarih Vakfı Yayınları, Ed. Oya Baydar, İstanbul, 1999.

ŞAHİN, Hande, “İşçi Hareketlerine Tarihsel Bir Bakış: Dünden Bugüne Yaşanan Dönüşümlerin Yapısal Bir Analizi”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C. 17, S. 1, 2015.

TEKELİ, Şirin, “Kadın”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

_____, Şirin, “Kürtaj Yasası”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

TEKELİ, İlhan, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C. 3, İstanbul, 1983.

_____, İlhan, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

ÜNSAL, Yavuz, “Cumhuriyet Devri Demiryolu Politikasına Yaklaşım Biçimi”, **Cumhuriyet Devrinde Demiryolları Sempozyumu**, Ankara, 2010.

TÜRKOĞLU, Pakize, “Köy Enstitülerinde Köyden Alma-Köye Gönderme Politikası”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

TÜTENGİL, Cavit Orhan, “1970’lerin Köy-Kent Projesi”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Türk Tarih Vakfı Yayınları, Ed. Oya Baydar, İstanbul, 1999.

VATANDAŞ, Celalettin, “Dilenciler ve Dilencilik”, **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 4, S. 1, Afyon, 2002.

YALÇIN, Hüseyin Cahit, “Mizah Şairleri”, **Güleryüz Mecmuası**, S. 44, 1921.

IV. İnternet Kaynakları

BAYPINAR, Yüksel , “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1048/12644.pdf> (Erişim: 27.05.2018).

ÇAN, M. Fatih, “Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi”, **T.C. Fırat Kalkınma Ajansı**, http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FIRAT_AKADEMI/KENTLE%C5%9EME,%20SANAY%C4%B0LE%C5%9EME%20VE%20KALKINMA%20ETK%C4%B0LE%C5%9E%C4%B0M%C4%B0.pdf (Erişim: 29.04.2018).

DENİZ, Taşkın, “Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum”, Doğu Coğrafya Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/224155> (Erişim: 08.05.2018).

DURMAZ, Orkan, “Aziz Nesin’in Biyografisi ve Eseri ‘Zübük- Kağnı Gölgesindeki İt’”, **Freie Universität Berlin Institut für Turkologie LV 14422 Türksich V**, <http://userpage.fu-berlin.de/~durmazo/wp-content/uploads/2017/04/Zubuk.pdf> (Erişim: 23.06.2018).

Gecekondu Kanunu, 20.07.1966, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf> (Erişim: 05.05.2018).

HAMURDAN, Yusuf, “Türkiye’de İşgücü ve İstihdam, 1923 – 1973”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9524> (Erişim: 03.05.2018).

KARASU, Mithat Arman, “Kent ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, <http://www.arastirmax.com/en/system/files/dergiler/10693/makaleler/13/2/arastirmax-kent-suc-uzerine-kavramsal-bir-cerceve.pdf> (Erişim: 29.04.2018).

KAYALI, Kurtuluş, “Cumhuriyet Dönemi Mizahına Ait Notlar”, **Kebikeç**, https://kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/05_kayali.pdf (Erişim: 24.04.2018).

SUSMAZ, Hilal ve Ekici, Cevdet Emin, “Sağlıklı Kentleşme süreci Esasları”, **e-Journal of New World SciencesAcademy**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/187159> (Erişim: 28.04.2018).

TDK,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=138
(Erişim: 11.05.2018).

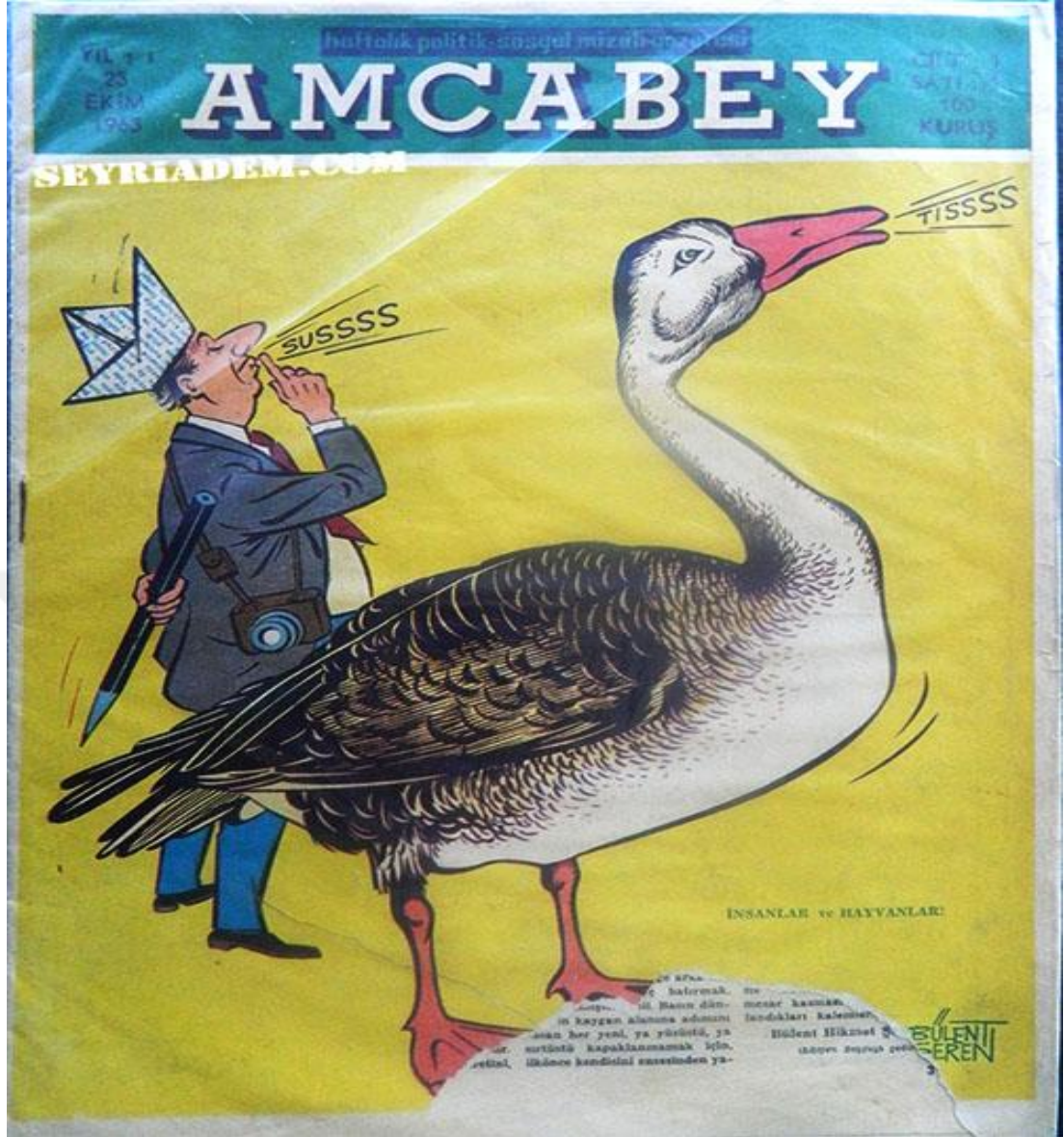
TONGA, Necati, “Türk Edebiyatı Tarihinde Mühim Bir Mecmua: Akbaba (1922 – 1977)”, **Turkish Studies**,
http://www.turkishstudies.net/Makaleler/534724830_tonganecati.pdf (Erişim: 23.04.2018).

TONGUL, Neriman, “Türk Harf İnkılâbı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/793/10166.pdf> (Erişim: 23.04.2018).

US, Öznur, “Memurluk Prestiji”, **Amme İdaresi Dergisi**,
http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/15758a6d5fe64c4_ek.pdf?dergi=Amme%20daresi%20Dergisi (Erişim: 04.05.2018).

EKLER

Ek. 1: Amcabey, Ekim 1963.

GÜLERYÜZ

27 Mayıs

Şiirler

Yeni çıktı

Fiyatı : 150 Kuruş
En güzel devrim
Şiirleri

SEYRIADEM.COM
EDEBİ, SİYASİ, MİZAHİ GAZETE

Yıl : 1 Sayı : 4

ÇARŞAMBA GÜNLERİ ÇIKAR. 25 Kuruş

21 Eylül 1960

Sosyalizm

II.

Karl Marx sosyalizm iktisadiyatını (Das Kapital) kitabında bir ilim olarak yazmıştır. Diyalektik materyalizme göre de sınıf çatışmaları bir tekdümlü ile ortadan kalkacağı ileri sürer. Dinî inanış çağlarında, decanın çıkacağına, İsa'nın yere ineceğine, kıyametin kopacağına bir gün meselesi gibi bakılır. Yahudi olan Marks'ta ırkının verdiği peygamberlik kasi ile yardığı bu ilmi eserler yanında bir de manifestoyu yayınladı. Diyalektik bakımdan tekdümlü gördüğü halde bu manifestoda o zamanki Fransız ihtilaline uyarak, ihtilali hareketle sosyalizmin kökleşeceğine Engels ile beraber savundu. İngiliz sosyalisti Bernard Shaw bir peygamber gibi Marks'ın da bu konuda doğru olduğunu yazar. Yani hem tekdümlü - hem ihtilali.

Bunun gibi Kur'anın bu kadar açık ve manalı oluşuna rağmen bir yerinde dağlar dünyasını çivisidir, dediği için Hz. Muhammed'i senkiri eder. Yine İngiliz sosyalisti H. G. Wells de Karl Marks'a sakalının zamanına uymayan bir görünüşünden dolayı etorba sakalı diye çatar. Bu İngiliz sosyalistleri Fabian sosyalizmini kurmuşlardır. Yani sosyalizmin kültürle gelişeceğine inanmışlardır. Hatta Bernard Shaw en önce bu sosyalizm kültüründe kadınların yetişmesini, çünkü toplumu meydana getiren kişilerin anaları olduklarını ve onları yetiştireceklerini öne sürerek «Sosyalizme rehber kitabını» kadınlar için yazmıştır. Bu iki sosyalistin de Rus ihtilaline sempattikleri vardı. Hatta H. G. Wells'in Stalin ile çok uzun bir konuşması da vardır. Rus ihtilali sosyal demokrat hareketinden başlayarak birinci dünya harbinden bakan Rus milletinin suikastı ile Marks devlet şeklinde daha beşakleşen Lenin Bolşevik prensiplerinin galibiyetle sonuçlandı. Fakat nedir ki Rusya'daki bu sosyalizm inkılabı kan gövdeyi götürerek yapıldığı için dünyada, her memleketinde böyle bir ihtilale karşı bir çekimse o'muştu. Bu çekimseyi gözetiminde bulundurmuyarak halk'ın kısıt imanlarının ortaya çıkışı dini inanıştan ileri gelir. Bile de vakitile sosyalist partiler açılıp da mensuplarını, kılafını, «komünist programı» gibi vesilelerle hakimler önünde beset etmeler bile, hapise atomlarında Marksist prensiplerini partilerinde tartışmalarından da ileri gelmiştir. Ben de Avukat Esat Adil'in ileri olan Türkiye Sosyalist Partisi-

Eğitim seferberliğinde

Köy Enstitüleri ve Basın

Demokratlarla mücadele başlangıçlarından önce başlamıştı. Şu Cebeli Bayar'ın bir öküze benzetirdim. İçimdeki kınacı çıkarmak için Bayvekkil'ın kurduğu Deniz Bank'ın mavi elektrik ışıkları yazılmış Denizbank ismi için 1940 da çıkan «İliden İyilerle» hikaye kitabındaki «seraseriler» adlı hikayesinde «seraseriler» çamaşır çividi rengindeki ilim ışıkları bulunan banka diye bir cümle kullanmışım. Evet

ne 1946 da girmişim. Sonra «burası mektep midir? Partide halkın meseleleri ve siyaset ön plandadır. Parti demek hareket demektir» diyerek istifa etmişim.

Marxizmi ve Marksist iktisadi üniversitelerde, seminerlerde ve enstitülerde bir ilim olarak öğretmek, fikir hareketlerine memleketimizin yabancı kalınması için gereklidir. Fakat sosyalist bir parti ve bunun kuracağı bir hükümet konusunu memleketimizde açınca dünyadan ırktığı bir ihtilale sebebiyet veririz. Mar, s nın taibiki, dünya siyasetinin de realitelerine aykırıdır.

Bu bakımdan İngiliz sosyalistlerinin kültürle halkı indirmek prensibi ni göden Fabian sosyalizmi id memleketimizde yayması ve B. Shaw bir kitabında bu sosyalizmin esaslarını yazdığı gib', devletçilik, belediyeçilik yolları ile bu sosyalizme erişileceğini kabul edenlerdir.

Nasyonal sosyalizm ile sosyalizm olmaz. Çünkü nasyona sosyalizm, bir devlet olarak patron ve işçisi üzerinde haklidir. Yani patronluğu tanır. Fakat kendisine sosyalist adı veren bir hükümet patronluğu (bilhassa büküklerini) bir program içinde adım adım kaldırır. Para her zaman devletin içinde bir devlet kurur ve paralar her zaman devlet adamlarını alt etmek için mücadelelerini bırakmazlardır.

Bu, böyle olduktan sonra halktan gelen devlet adamlarına sosyalist prensiplerini sunmaları akıl taşı değildir.

ben bu adama çamaşır çivilerinin üzerinde bulunan öküze benzetirdim. Atatürk bir sivilden Bayvekkil'ın olsun, sivili asker rekabeti yok olsun diye nasilsa onu Bayvekkil yapmayı.

Bayvekkil olan bir adam muhakkak Cumhuriyeti mi olacak? Oldu İyiler. Yalancı bir peygamber gibi güzel gösel laflar da etmişti İktidara gelmeden önce.

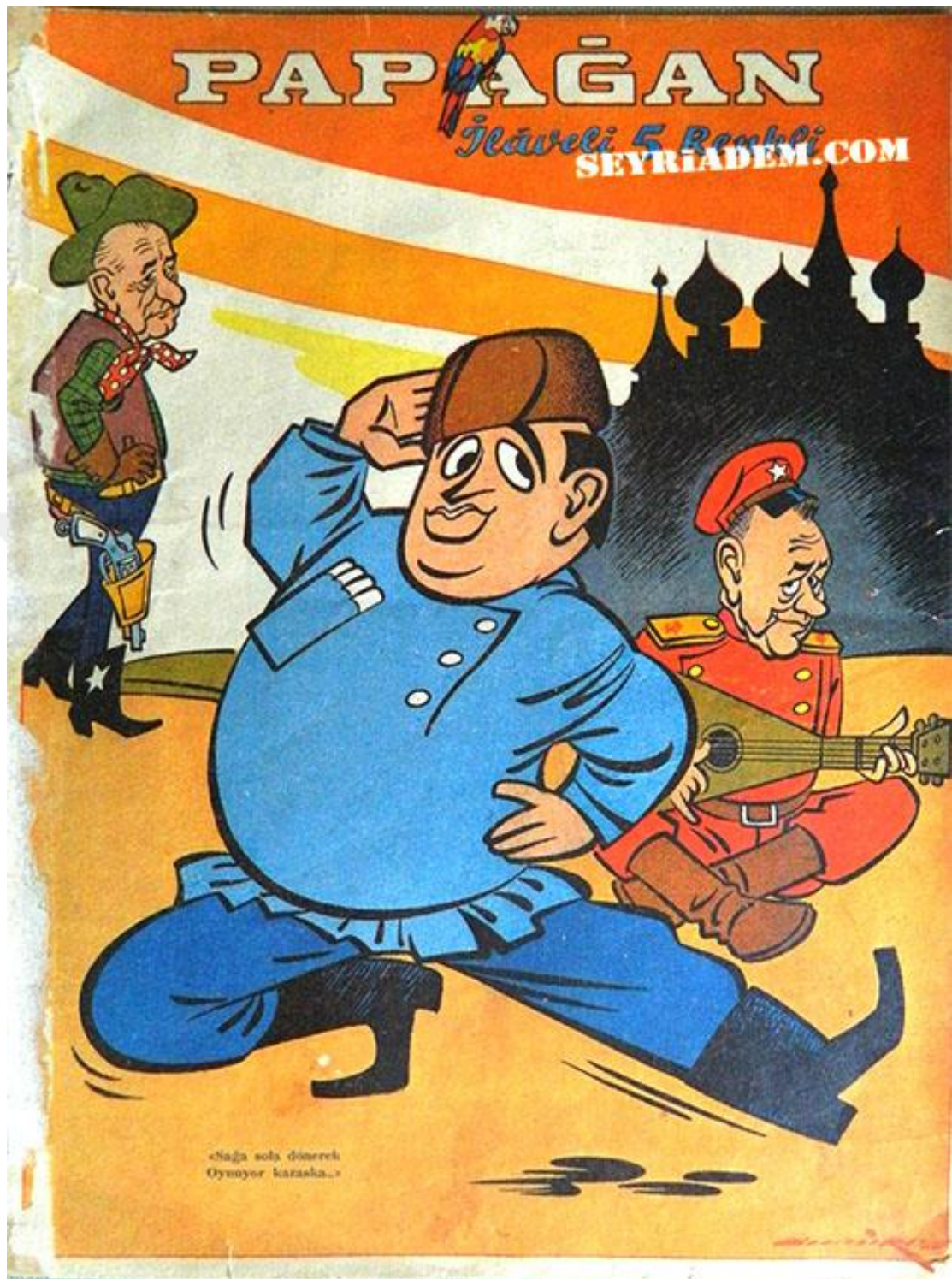
De nokrat parti demek onun bu işlerle kurulmuş parti demektir. Peygamberler cehaletin olduğu yerlerde zohur eder.

Hakkiki peygamberler medeniyet yaratırlar. İşte bu yalancı peygamberin asiret reisleri gibi bayvekkil ve adamları olması gerekirdi. Adnan Menderes bir çadır asiret reisi gibi idi.

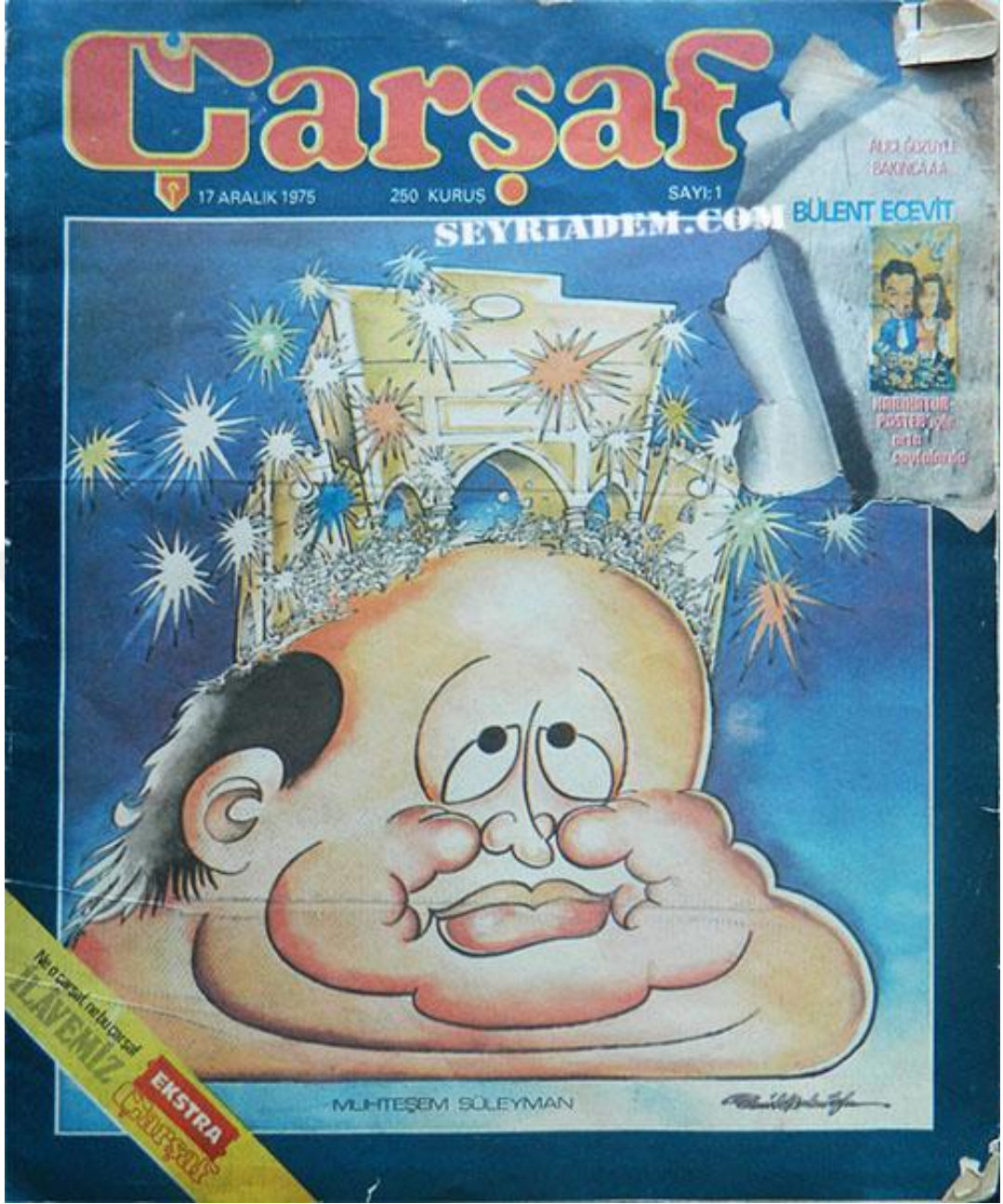
Bu adamlar aydınları muhakkak yavlarından uzaklaşıracak ve memleket cehalet içinde olacaktır ki kemilleri parlansınlar. Buna göre cahil muhtarın köyde oku ister mi? Cahil muhtarın da parlaması için köyde okunmuş yetişmemesi gerekirdi. Ve böylece köy enstitülerini kaldırdılar. Bu seçen harpte Fransa işgal edilip yıkıldığı zaman, aydınları dünyadan dört tarafına yayılarak konferanslarla ilim ve edebiyatı Fransa'nın yıkılmayacak bir şekilde gösterdiler ve bu aydınları

(Devamı S. 4)

Ek. 2: Güleriyüz, Eylül 1960.

Ek. 4: Papağan, 1967.

Ek. 5: Çarşaf, 1975.